

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

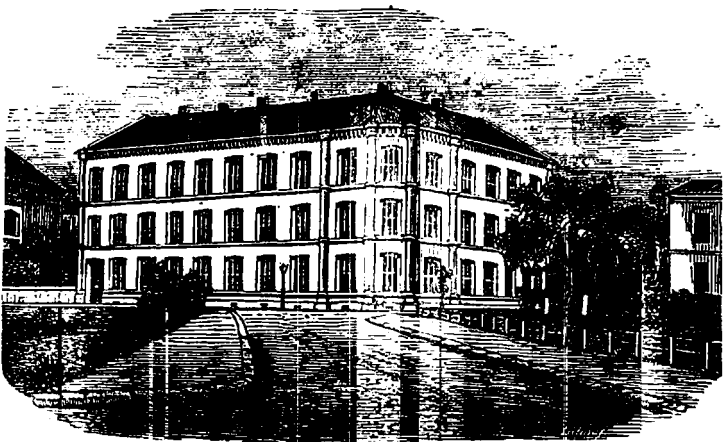
Indbydelsesskrift

til

den offentlige Examen i Juni og Juli 1876

ved

Aars og Voss's Latin- og Realskole.

Kristiania.

Trykt hos W. C. Fabritius.

1876.

Indbydelsesskrift

til

den offentlige Examen i Juni og Juli 1876

ved

Aars og Voss's Latin- og Realskole.

Kristiania.

Trykt hos W. C. Fabritius.

1876.

Indhold,

	Side.
I. Hvilke betingelser indeholdt den romerske nationalkarakter for udviklingen af en litteratur, og for hvilke litteraturgrene var den anlagt? Prøveforelæsning af J. P. Weisse	1.
II. Hvad bør der læres i Middelskolen om de gamle Folks Religion? Af Georg Fasting.	57.
III. Undervisningsplan.	
1. Forberedelsesskolen	73.
2. Middelskolen	76.
3. Gymnasierne	86.
Tillæg	92.
IV. Skole-Efterretninger for Aaret 1875—1876.	
Klasse-Inddeling og Discipeltal.	95.
Skolens Lærere.	96.
Dimission fra Skolen i 1875	100.
Middelskolens Afgangsexamen i 1875	103.
Om Skolepenge og Fripladse	107.
John Heuchs Legat	108.
Discipel-Bibliothekets Tilvekst 1873—1876	109.
V. Examen 1876	115.

Hvilke betingelser indeholdt den romerske national-
karakter for udviklingen af en litteratur, og for
hvilke litteraturgrene var den anlagt?

Prøveforelæsning

af

J. P. Weisse.

I.

Et folks litteratur modtager sit præg af folkekarakteren. Hvor kosmopolitisk-almenmenneskelig end et tidsrums kultur kan være: så længe som overhoved nationalitet eksisterer, — og det vil vel altid være tilfældet — så vil ethvert folks litterære produktion ikke fornægte sit nationale grundlag. Således er det også hos Romerne. Deres litteratur opstår i en tid, da den almene dannelse er periodens karakter, og først da; den har kosmopolitisk værdi. Men ikke desto mindre er det Romer-naturen, som giver denne litteratur dens grundpræg.

Hvilke betingelser indeholdt da den romerske folkekarakter for udviklingen af en litteratur, og for hvilke litteraturgrene var den anlagt? For at svare på dette spørgsmål er det nødvendigt først at fremstille de væsentligste træk af denne folkekarakter.

Når her tales om den romerske nationalitet, så menes først og fremst den oprindelige *populus Romanus*, beboerne af Tiberstaden og dens distrikt. Kulturhistorisk må man rigtignok sige, at begrebet Romer under sin udvikling væsentlig falder sammen med den italiske nationalitet. Men hine egentlige Romere er dog som surdejgen, der syrer hele brødet. Alle de italiske stammer, Latiner, Umbro-Sabeller, Etrusker, adskilte sig oprindeligt temmelig stærkt fra hverandre: den tidlig til byliv overgæede Latiner fra den i Apenninernes fjelddale bosatte Samniter, den rå, men ligefremme beboer af Palatium fra hans arvefiende på den anden side af Tiberen, den tidligt kultiverede, men i mysticisme og haruspiciu stagnerende Vejenter. Og isærdeleshed må det indrømmes, at Etruskerne i sprog som i sæder synes at have stået de øvrige Italikere fjernt; man har jo også indtil de sidste tider villet fornægte deres italiske stammeslægtsskab, hvil-

ket dog vel neppe længer er holdbart.¹⁾ Men Romerne har forstået at bringe disse italiske stammer til at gå op i sin folkeejendommelighed, først og lettest deres nærmeste landsmænd Latinerne, sidst og vanskeligst Etruskerne; ja endog de stammeforskjellige Kelter i Gallia cisalpina, hvis nærhed med Italikerne udsatte dem stærkest for at denationaliseres, har Rom forstået at romanisere. Gjennem hele halvoen vidste Romerne at vække følelsen af en italisk solidaritet, som vel mere end det klogtigt anlagte fæstningsnet bidrog til at afholde Roms såkaldte bundsforvandre fra at gå over til Hannibal og til at redde Italien fra at ligge under for den geniale Karthaggers angreb. På den anden side kan vi vistnok også, med al vor kundskabs ufuldstændighed i denne henseende, dog skimte, at der ved siden af alle oprindelige forskjelligheder mellem de italiske folk alligevel går et fælles træk gennem dem; det er ikke blot deres sprog, som ved sin indre lighed med hverandre fører op til en fælles afstamning. Dette fælles træk er realismen. Det er herved, at Italikeren skiller sig fra den idealistiske Græker: opererer Hellenerens tanke med ideer og billeder, fæster Italikerens sig med bestemthed og alvor på res. Og om det end er sandt, at hele oldtiden, altså også den græske, i en vis forstand er realistisk — Helleneren vil jo se sine ideer realiserede i tingene, forlanger, at tingene skal være et billede af ideen, så at han bliver væsentlig æsthetiker — så er der dog stor forskjel på den italiske realisme og den græske. Thi Italikeren går ikke ud fra en idé, som han vil have realiseret, men netop fra tingene selv, sådanne som de er. Når nu altså Romerne var istand til at bringe de italiske nationaliteter til at gå op i en romersk nationalitet, som gjennemtrænger dem alle, så var dette vel kun muligt derved, at de besad den fælles italiske nationalands mærker i fortrinlig grad og derfor var kaldede til at føre Italikerne frem til historisk betydning under sine auspicer²⁾. Og så fuldstændig har dette lykkedes, at i

¹⁾ Corssen, die Sprache der Etrusker. I. 1874.

²⁾ Når de cisalpinske Kelter, som ikke var Italikere, som nævnt også blev romaniserede i næsten samme grad som Italikerne — flere af litteraturens stormænd var jo fra denne del af landet, som Livius, Catull o. fl. — så strider dette ikke mod den

Italien vil den dag idag en opmærksom iagttager af det italienske folk blive slået af *originis vis*. Helt anderledes er det derfor at forstå, når også de fjernere boende i stammeslægtskab fra Italikerne forskellige nationer — barbarer, som romersk stolthed kaldte dem — siges at være romaniserede. De blev nok også Romere: det romerske sprog fortrængte deres egne, romerske love og sæder blev dem påtvungne; men de gik ikke således op i den romerske nationalitet. Ved Romerrigetets fald ser vi derfor, at disse landes nationaliteter dog har holdt sig, i Gallien den keltiske, i Spanien den keltiberiske, i Afrika kunde ethvert spor af romersk kultur udslettes. Og mod Hellenismen preller endelig den romerske nationalitet af, eller rettere, denne påvirkes ligeså meget af hin som omvendt.

II.

Det centrale i den romersk-italiske nationalkarakter er altså den realistiske opfattelse af livet. Det er som realist, at Romeren både tænker og føler og handler. Dog, hermed er endnu forholdsvis lidet sagt: to forskellige nationer kan begge være realistisk anlagte og dog adskille sig betydelig fra hinanden. Romeren er ikke alene realist, men han er ensidig realist. Det gjælder da at vise den ejendommelige måde, hvorpå realismen fremtræder netop hos denne nation. Først og fremst i den ældre, ublandede Romer-tid og hos de egentlige Romere som den væsentligste og toneangivende del af folket.

Forstanden er hos Romeren den overvejende evne, for hvilken fantasi og følelse træder stærkt tilbage. Han er derfor i strængeste betydning logiker. Ikke således at forstå, at han interesserer sig for logikens love, den videnskabelige logik; det

ovenfor fremsatte anskuelse; thi først gennem og efter de egentlige Italikers romanisering, da altså det romerske væsen havde vundet fuldstændig overmagt i Italien, skred Romerne til at denationalisere Gallia cisalpina; disse Kelters geografiske forhold måtte også bidrage til, at de uagtet sin stammeforskjel fra Romerne — skjønt der rigtignok er dem, som måske med rette vil have Kelterne til at være nærmere beslægtede med Italikerne end Hellenerne — gik op i den romersk-italiske nationalitet.

vilde være ham for idealistisk; det er den praktiske, anvendte logik, han forlanger. Tingen er kun, hvad den er, ved sit begreb; derfor retter Romeren sin tanke på begrebet, og, som Rubino¹⁾ siger: «overalt viser sig bestræbelsen for at bringe en øverste grundsætning til bevidsthed og gennemføre den med den strengeste konsekvens gennem alle reglers, formers og symbolers enkeltheder.» Derfor udtrykker han sine tanker koncist og har i tidens løb udviklet sit sprog i den retning, at det afgiver et bestemt, klart og energisk udtryk for en logisk korrekt tankegang. Reflexionen er i det hele meget virksom i Romerens sind; han samler gjerne sin livsvisdom i sentenser og almensætninger. Hans forstandighed har imidlertid også sin vrangside: ofte udarter den til sluhed og fiffighed, og som så ofte forstandsmennesker er han tilbojelig til at lægge en overdreven vægt på den logiske konsekvens og den logiske form, hvorved denne kommer i strid med indholdet. Denne logiske formalisme sees af mange træk, såsom af hans mange dels juridiske dels religiøse fiktioner; jeg vil eksempelvis kun nævne, at en søn ved emancipation lider *capitis deminutio* — rigtignok *minima* — uagtet han faktisk bliver fri, fordi konsekvensen fordrer, at han ved emancipation træder ud af sin families retssfære; af samme art er, hvad Livius fortæller 31, 50, at en Flamen Dialis, som efter den sakrale ret ikke kunde aflægge ed og altså ikke blive magistratus, dog blev valgt til ædil, idet man lod en vikarius aflægge eden på hans vegne. Intetsteds viser begrebets betydning for Romeren sig ellers så tydeligt som i hans religion; thi begrebet er hans gud. Alting har sit begreb i sig, enhver ting, enhver handling, ethvert moment af en handling, så har også alting sin gud, enhver ting, enhver handling, ethvert moment af en handling. Men begrebet opfattes af den realistiske Romer som kun forsåvidt virkeligt, som tingen er, hvori det findes: dør tingen, dør begrebet, og så dør guden også. Ligeledes har den enkelte person på samme måde sit eget begreb med sig fra fødselen til dødsstunden som sin genius, der fødes, lever og dør med personen. Den romerske stat har også sin genius, mægtigere end alle andre folks, hvilken efter det romerske fatums bestemmelse

¹⁾ Rubino, *Unters. üb. röm. Verfass.* p. 205.

skal herske over alle folk (*fata, fortuna populi Romani*). Der kan ikke blive tale om at fremstille disse abstraktioner i billeder, hverken mytiske eller kunstneriske, uagtet de vistnok tænkes personificerede til levende væsener. Tilværelsen bliver for den romerske bevidsthed befolket med en uendelighed af guder, nogle mere, andre mindre forgjængelige, alt eftersom det begreb, de repræsenterer, er af mere enkelt eller mere almindelig beskaffenhed, og man kan indromme, at et sind, som overalt ser guder og guders virksomhed, kunde kaldes et religiøst sind. Men det er en meget kold, forstandig religion. Guderne rådsporges vistnok gennem *auspicio* ved enhver handling af større betydning, privat eller offentlig, og man vogter sig vel for at handle, for guden efter gjentagne og atter gjentagne spørgsmål har givet sit samtykke. Men der er intet inderlighedsforhold mellem Romeren og hans gud, som er ligefrem forpligtet til at opfylde den bedendes og offrendes bønner, når alt er gået loformeligen (*rite*) til. Forholdet er aldeles formelt, et obligationsforhold: opfylder den ene part forpligtelsen, så skal også den anden gjøre det.

Er der nu så liden følelse i Romernes religiositet, så er det heller ikke at vente, at denne egenskab i andre forhold skal være synderligt fremtrædende. Det er den heller ikke. Naturligvis er ikke Romeren absolut blottet for følelse og fantasi; han er jo dog også et menneske. Men hine egenskaber spiller ingen betydelig rolle, fordi de beherskes af forstanden og den logiske konsekvens. Brutus dommer sine sønner til døden, fordi det er ret, og det er ret, fordi statens tarv fordrer det; Manlius straffer sin søn på livet, fordi krigsloven byder det — koldt som det lader. Følelsesudbrud forekommer Romeren som svaghed, som upassende for en mand, som noget, der i det højeste kan overlades til kvinden, og knapt nok det.

Men fremfor alting fremtræder den romerske realisme på en ejendommelig måde praktisk, i hans offentlige som i hans private liv. Denne praktiske realisme viser sig ikke på nogen måde i, at han hengiver sig til naturlivet. Tvertimod. Hans interesse er rettet mod det praktisk nyttige, det hensigtsmæssige: han er utilist. Dette var han sig også fuldt bevidst, som når endog i en senere tid Tacitus lader Ager sige i dial.

de orat. 5. si ad utilitatem vitae omnia consilia factaque nostra dirigenda sunt; — eller Qvintilian XII. 2. 7. ego quem instituo Romanum qvendam velim esse sapientem, qvi non secretis disceptationibus, sed rerum experimentis atqve operibus vere civilem virum exhibeat. Alle Hellenernes ideale bestræbelser gjaldt for Romeren, som han fra først af var, som betydningsløse; den græske kunst, den græske videnskab var i hans øjne artes leviores og studia minora. Hæc minora, siger Cicero (Brut. 1, 3; 18, 70). Og mere end det: cantandi saltandiqve obscaena studia, siger Seneca. Agricola mener hos Tacitus, se prima in juvena studium philosophiae acrius, ultra qvam concessum Romano ac senatori, hausisse, ni &c. (Tac. Agr. 4). Den ældre Cato, typusen for en ægte Romer af den gamle skole, siger hos Gellius (XI, 2. 5) om den ældre tid: poeticae artis honos non erat, si quis in ea re studebat aut sese ad convivia applicabat, grassator vocabatur. Her viser altså forskjellen mellem Romer og Hellener sig særdeles iøjnefaldende: den sidstes æsthetiske livsopfattelse, hans glæde over den skønne form som ideens billede er Romeren noget absolut fremmed. Romeren foragter formens skjønhed, ligeoverfor den ydre, æsthetiske form er indholdet ham alt, formen er ham værdiløs. Så og hvad det sproglige udtryk angår: det kommer ham i den ældre tid kun an på, om tanken er rigtig tænkt og hensigtsmæssig udtrykt, ikke om den er skjønt udtrykt. Således vedblev det at være i lange tider i Rom. Overhoved, har Grækeren indført det skønnes idé i verden, så har Romeren indført hensigtsmæssighedens.

Men indenfor kredsen af det praktisk nyttige er Romeren desto mere energisk og udholdende. Thi viljens fasthed og udholdenhed er et meget væsentligt træk, så væsentligt, at historien ikke har et lignende folk at opvise. Ikke sejerherrerne ved Marathon kan sammenlignes, thi det var mere en enkelt stammes og et enkelt øjeblikskraft; heller ikke Joderne, thi deres viljefasthed er væsentlig semitisk stivtind. Det er ved denne kraftige udholdenhed midt i de vanskeligste praktiske opgaver, det være nu i fred eller i krig, det være ligeoverfor

en fiende som Hannibal eller et fredens værk som en storartet vejbygning, et Colosseum eller en milelang aquadukt, det er ved denne urokkelige konsekvens i at forfølge det engang opstillede mål, som ikke lader sig skræmme af nogen hindring, menneskelig eller guddommelig — man vedbliver med at tage varsler, til guderne giver efter — ved denne fatalistiske selvtillid er det, at Romernes storhed træder klarest frem for os. Et sådant folk fortjente at blive verdens behersker og er isandhed også bleven det: thi det behersker os endnu. Polyb har ret, når han beundrer Romerne som *κατὰ τὰς ἐλαττώσεις ἀυθαδεστάτους καὶ βαρυντάτους, κατὰ δὲ τὰς ἐπιτυχίας ὡς μετριωτάτους*. Der ligger i dette en sædelig kraft, som tilvisse fortjener beundring. Men — og dette er deres svage side — denne sædelighed har dog ingen sand ideal grund at stå på. Den er som alt romersk af praktisk-realistisk-utilitistisk natur¹⁾ Nostri, siger Plin. XXV, 2, omnium utilitatum et virtutum rapacissimi. Cicero har vistnok ret, naar han (Tusc. 1, 2) siger: *quae tanta gravitas, quae tanta constantia, magnitudo animi, probitas, fides, quae tam excellens in omni genere virtus in ullis fuit, ut sit cum maioribus nostris comparanda?* Men alligevel er Romeren ikke sædelig længer, end han finder det praktisk nyttigt. Ægteskabet er for ham til alene liberorum procreandorum causa. Cicero hæver sig i sin bog de amicitia vistnok til den højde, at han erkjender venskabets begrundelse i kjærlighed og sympathi; men han lægger alligevel hovedakcenten på den nytte, et sandt venskab har for statens vel. Romeren generer sig ikke for at bryde en traktat, når det kræves af hensyn til staten, det almene, om han end undgår skinnet af et retsbrud: det er jo overhoved ikke så, at den jesuitiske sætning «hensigten helliger midlet» først er opfundet af de hellige fædre. Den romerske sædeligheds inderste drivfjeder er, som altid hos utilisten, egoisme. Ikke den lavere egoisme, den vilkårlige, den samfundsplosende. Det er, om jeg så tør sige, den højere egoisme, som indser, at først i og ved samfundet kan dens mål nåes. Rome-rens praktiske åndsretning driver ham til at lægge vægten på

¹⁾ Cfr. Roth, Zur Theorie und inneren Gesch. der Röm. Satire.

det praktiske liv, samfundslivet, og derigjennem statslivet, som realiserer hint. Det er derfor ikke individuel egoisme, det er borger-egoisme, det er Romer-egoisme. Det heder ikke »jeg», det heder »vi» i Rom. Men her er vi komne til de ældre Romeres allermest karakteristiske ejendommelighed.

Den hensigt nemlig, som helliger alt, for hvilken alle højere sædelighedshensyn må tie, er staten. Hvad der er nyttigt for staten, er sædeligt, hvad der skader staten, er usædeligt, uret. Just fordi utilismen her ikke gjælder individet, men borgeren, står staten ikke for Romeren som et middel til, som både Plato og Aristoteles vil, at gjøre borgerne gode og lykkelige; for Romeren er staten mål. Konsekvensen er, at staten sluger individet, og således er det også i den ældre strenge Romer-tid. Vistnok er det saa, at den romerske stat bestaar af fri borgere. Det er fra først af fri mænd, som har sluttet sig sammen til en stat og har valgt et overhoved, rex, siden præsidenter for republikken, consules. Staten er bygget op nedefra, fra individ til familie, fra familier til gens, fra gentes til stat eller rettere sagt kommune; denne er derfor også efterdannet efter familien, konstrueret efter privatretligt princip. Og denne romerske privatret hviler helt og holdent på den grundsætning, at «den individuelle ret ikke har staten at takke for sin existens, men eksisterer af egen magtfuldkommenhed, bærer sin berettigelse i sig selv»¹⁾. Men al denne frihed er subjektivitetens, ikke personlighedens frihed; det er ikke den i hinanden gribende personlige forskjels, men den indbyrdes ligegyldige ligheds frihed. Derfor skal den ene være som den anden, og derfor kan det for subjektet nyttige kun nåes ved hjælp af det, som er alle lige nyttigt, d. e. det, som er staten nyttigt. Thi staten er = borgerne tilsammen. I staten skal individet altså gå op, alt hans arbejde, alle hans tanker, hele hans vilje skal koncentrere sig i dette ene, respublica. Ilde er det, om en Romer af den gamle skole hæver sig udover det almenes nivellerende mål; da truer ham den tarpejiske klippe. Den græske stat indrommer individet en ikke liden part, hvor det har lov til at bevæge sig frit og udvikle sig frit. Ikke så hos Romerne. Strængt

¹⁾ Ihcring, Geist d. röm. Rechts I. 82.

benytter derfor Romerne sin tid, også sit otium. Cato mente derfor, clarorum virorum atqve magnorum non minus otii quam negotii rationem exstare oportere (Cic. p. Planco 27). Klart udtrykker Cicero den romerske tanke, når han de rep. 1, 24 siger: «Neqve enim hæc nos patria lege genuit aut educavit, ut nulla qvasi alimenta exspectaret a nobis, sed ut plurimas et maximas nostri animi, ingenii, consilii partes ipsa sibi ad utilitatem suam pigneraretur, tantumqve nobis in nostrum privatum usum, quantum ipsi superesse posset, remitteret. Og et andet sted mener han, at den tid, han bruger til studier — til artes leviores — egentlig er et tyveri fra staten. Ganske modsat forlanger Aristoteles i sin politik, at man ved siden af sin praktiske gjerning skal finde tid også til kunstnerisk nydelse.

Et sådant folk måtte blive konservativt, og den romerske konservatisme og faste vedhængen ved mos majorum er berømt nok. Den passer i og for sig allerede med det realistiske standpunkt: den, som holder sig til tingene som de er, synes i almindelighed ikke synderligt om novae res! ganske betegnende vil jo også novarum rerum studiosus sige, hvad vi forstår ved en revolutionær, en radikal. Men det, en Romer frygter ved novae res, er væsentlig netop, at staten skal lide afbræk: ne quid detrimenti capiat respublica. Hans konservatisme er en ytring af hans politiske utilisme.

På hin borger-egoisme beror den ejendommelige romerske patriotisme. Det var denne — statskjerlighed bor den vel heller kaldes end fædrelandskjerlighed — som, i forbindelse vistnok med Roms yderst heldige geografiske beliggenhed, gjorde Romerne til et erobrende folk. Ligesom det romerske folks genius står over alle andre folks skytsguder, så skal det romerske folk herske over alle andre folk. Dette er et meget væsentligt punkt; og dette grundromerske princip er Romeren forbleven tro, selv under de mest nedværdigende principatets tider. Ingen holder stærkere på sin nationalitet end han; stoltere kan ingen være af sin nationalitet end han, når han siger: Civis Romanus sum. Men han hylder ikke nationalitetsprincippet, han hylder kun sin nationalitet, alle andre er

han a priori fiendsk: han er antinational. Men i denne egenskab ligger hans universalitet, hans mission til verdensherredømmet: det antinationale omsætter sig til det supranationale. Og derfor kommer ingen fremmed nationalitet i berørelse med den romerske, uden at den mere eller mindre dekomponeres af denne; det er, som var det den allernaturligste kemiske proces, den falder af sig selv, den er en naturnodvendighed. Dog der var en, som holdt stand, den helle-niske: den var af ædelt metal.

Den romerske sædelighed bliver altså væsentlig at karakterisere som politisk sædelighed; den romerske dyd er borgerdyd; så blev også deres religion en politisk, i statens tjeneste stående religion. Den skylder vistnok ikke statstanken og den politiske hensigtsmæssighed sin oprindelse. Og når man ser, at fra første færd af religionen tages med ved enhver handling, at både statsforfatning og retsvæsen var gennemvævet med religiøse elementer, så var meningen dermed fra først af visselig en virkelig religions. Men jo mere den romerke ånd udviklede sig, desto mere trådte dogmet tilbage og kultus, den udvortes religiositet, frem: religionen anvendtes i statens tjeneste. Polyb overdriver vistnok sagen, når han VI. 56 siger, at den romerske religion var bestemt til alene at holde mængden i ave ved frygt for guderne. Men den romerske utilisme bemægtigede sig alligevel uvilkårlig også det religiøse gebet. Præsternes funktion hos Romerne er kun den udvortes handling, den oprindelige tanke i denne glemmes tilsidst, og den hele kultus bliver en politisk maskine. Aldrig har nogen præstestand været så fjern fra hierarkisk magt som den romerske. Den oprindelig på sakral grundvold anlagte gentilstat ophæves af Servius Tullius, som satte census istedet som princip, og for hvert større skridt i den romerske forfatnings udvikling emanciperer staten sig mere og mere fra religionen, uden at bekymre sig om anstød mod fas. På den anden side bemægtiger staten sig religionen til sine hensigters opnåelse. Pontifices, augurer, fetialer, decemviri libris inspiciundis har kun at svare, når statens embedsmænd forlanger deres mellemkomst, og deres svar benyttes ofte nok til politiske formål. Religionen må overalt give tabt, når statshensyn forlanger det. Pontifex maximus mener

(Liv. 9. 46), at et tempel efter sakral ret ikke kan dediceres uden af en konsul eller feltherre; men folket beslutter, at det også kan gøres af en kurulsk ædil (det var den bekjendte skriver Cn. Flavius, der overhoved sekunderede sin herre og mester Appius Claudius Caecus i hans revolutionære reformer), og pontifex tvinges til at fremsige sin formel. Når sakrale forskrifter bliver praktisk ubekvemme, så omgår man dem ved skinforanstaltninger. Og endelig auspicerne er så praktisk indrettede, at man blot behøver at vente, til det forønskede varsel viser sig, det være et gunstigt eller ugunstigt, man vil have, de hellige hons behøver man kun at sulte, så giver de det varsel, man søger. Men forskriften følges, man bedrager ikke guderne; man blot omgår religionen med romersk sluhed til statens bedste. Her har vi atter den romerske formalisme.

Følgen af denne politiske sædelighed hos Romerne er, at der i deres fremtræden kommer til at ligge et vist alvor og en vis besindighed, gravitas. Selvfølgelig optræder denne toga-klædte gravitas isærdeleshed hos det høje aristokrati og de ledende kredse — Kineas havde ret, når han mente, at det romerske senat bestod af konger. Der går overhoved et iøjnefaldende alvorstræk gennem alt, hvad Romeren foretager sig: han tænker altid på hensigten, realistisk og utilitisk. Flittig dyrker han sin jord, med alvor styrer matrona sit hus; med alvor opdrager Romeren sine børn og lærer dem at elske sit fædreland, sin stat. Derfor var det også, at stoicismen tiltalte det romerske gemyt. Og dog må forestillingen om dette alvor ikke overdrives. Det er en temmelig populær forestillingsmåde at tænke sig Romeren til enhver tid med samme urokkelige, «klassiske» ro, som hine oldinge, der lod sig slå ihjel af Gallerne, siddende paa sine elfenbensstole i fuld skrud, uden at fortrække en mine. Men man feiler utvivlsomt meget, når man tror, at den livlige sydlændings færd i stormende contioner, i markedsboderne, på Forum Boarium eller Forum Olitorium, i popina'en, i amfiteatret, når publicum sad pollice verso, har været gravitetisk. Man må ikke glemme, at Romeren var sydlænding ligeså godt som vore dages Italiener; man må ikke glemme, at dette alvorlige, stolte menneske var dybt lidenskabeligt. Også den spanske grandezza skjuler dybe lidenskaber. Og hvis

nogen mener, at kolde følelser ikke lader sig forene med glodende lidenskab, da har han ingen psykologisk erfaring. Men lidenskaben er hos Romeren behersket, behersket af forstand og hensigt, og af politisk sædelighed. Mest naturligvis hos de høiere klasser; men hvilken højbåren Romer bar ikke ærgjerrigheden på bunden af sit hjerte, om end hans «sædelighed» tvang den til at gå i borger-regoismens spor? Op betragter man ikke blot Romeren i toga praetexta eller paludamentum, men går til det almindelige, lavere folk, så sees lidenskaben tydelig nok. Tror man, at sanseligheden i grunden var mindre hos oldtidens Romer end hos nutidens? Kom ikke folkets vilde lidenskaber frem, som nævnt, både i politiske storme og i amfiteatrets grusomme fornøjelser? Mon ikke endelig den i Roms gader og på dets fora bølgende menneskemasse dengang som nu bevægede sig med italiensk eller om man vil med italisk heftighed og livlighed? Men det skal erkjendes: al denne lidenskabelighed er ikke den poetiske; thi — den er realistisk.

Det romerske alvor hindrede heller ikke, at Romeren forstod sig på spøg og vid. Der omtales oftere exemplar på *italum acetum* (Hor. sat. 1, 7, 32), på *Romanorum facetiae*; med rette har man gjort opmærksom på de mange satirisk spøgefulde *cognomina*, som Sura¹⁾, Cicero, Rufus, Burrhus²⁾, Longus; Plancus³⁾, Pansa⁴⁾, Scaurus⁵⁾, Galba⁶⁾, hvilket alt *Quinctilian* omtaler (1, 4, 25), og som egentlig betyder en eller anden legemlig lyde eller ejendommelighed. Vi ved, at *occinationes* forbodes i XII tabulae under straf af prygl; bekjendte er soldaternes spotteviser om den triumferende feltherre; vi ved, at spot og drilleri hørte med ved de landlige feste, at her improvisation af *amoebæiske* drillende vers — *versus Fescennini* — og af dramatiske lojer — *saturae* — var en del af lystigheden; at forklædninger og dertil hørende bemaling af ansigtet eller også masker var i brug ved de samme lejligheder; og hermed var musik af *tibia* og dans forbunden. Vi ved også, hvilket bifald de etruskiske gjøglere vandt, som fra år 364 f. Kr. opførte sine mimiske danse på Roms første scene, og at dette gav anledning til efterligning af den romerske ung-

¹⁾ læg, ²⁾ rød, ³⁾ og ⁴⁾ bredfod, ⁵⁾ storknoklet, ⁶⁾ isterbug.

dom. Man ser, Italikeren forstod ganske godt at more sig, risu soluto ludere (Virg. Georg. 2. 385) og det var ikke blot agricolae prisce (Hor. ep. 2. 1, 139) som forstod det. Cicero's sarkastiske vid er bekjendt, og mange foruden ham forstod ridicularia fundere. Al denne tilbøjelighed til satirisk lystighed er et ægte italiensk træk, som gjenfindes den dag idag i Italien, og den lader sig vel forstå hos et folk, hos hvilket forstanden er den virksomste evne. Italieneren har, siger Teuffel i sin Gesch. d. Röm. Lit, «altid haft et skarpt blik for det påfaldende i den ydre fremtræden, evnen til fin iagttagelse, levende efterligning og snarrådigt svar.» Plump og droj har rigtignok denne italiske spøg været: det er den burleske komik, som ligger Romeren nærmest. Også den græske lysighed overskred jo ofte grænsen for, hvad vi finder passende. Men medens den græske komik ikke fordolger sin ideale baggrund og derfor aldrig ganske mister sin poetiske gehalt, så er den italiske spøg kun lidet skikket til at bruges i poesens tjeneste; den er ikke munter og let og naiv; den er satirisk, sarkastisk og bitter: også den er strengt realistisk.

III.

Var nu et sådant folk skikket til at frembringe en litteratur? Man kan svare: det maatte det vel være, siden det jo har frembragt en, og det en meget agtværdig litteratur. Men om man stiller spørgsmålet således: var dette folks ejendommelighed gunstig for udviklingen af en litteratur, så må svaret vistnok lyde anderledes. Og dog fandtes der hos Romerne ikke så få spirer til en sådan.

Jeg skal kortelig gennemgå, hvad der kunde synes at indeholde slige spirer hos det romersk-italiske folk.

Her fremstiller sig først for betragtningen de **gudstjenstlige feste**, ved hvilke rigtignok i begyndelsen dans og musik træder mere frem end digtning og sang. Imidlertid ved vi, at både Salii Palatini (modsat de senere Salii Collini eller Agonen-ses) ved deres forårsfest i marts måned afsang sin ritualsang, carmen Saliare, axamenta (Hor. ep. II, 1, 86.) Fragmenter findes hos forskjellige forfattere, som mest kun anfører

enkelte ord, som Varro L. L. VI, 45: Mamuri veturi; VII. 26, yderst mutileret sted; Festus på flere forskellige steder; disse carmina Saliaria, som på Horats's tid var uforstæelige (Hor. l. l.) og som Qvintilian siger vix sacerdotibus suis satis intellecta (Qvinct. 1, 6, 40) kommenteredes alt af de gamle); at fremdeles fratres Arvales under den højtidelige procession i mai måned lige før indhøstningen foredrog sine carmina fratrum Arvalium i vexelsang. Et sådant carmen besidder vi endnu, indristet på en marmortavle, som fandtes 1777 i Rom; det er fra 218 eft. Kr., men må være en kopi efter en ældre optegnelse. Heller ikke andre sådanne religiøse kollegier manglede da vel sine lignende liturgiske sange. Der tales om augurale carmen, cum pomoerium proferretur (Festus s. v. pontificale pomoerium); om formula templi concipiendi (Varro L. L. VII, 8), om en formel ved tempelindvielse (Liv. 1, 10), ved afslutningen af traktater (Liv. 1, 24, lex horrendi carminis), formel for devotion (Liv. 8, 9); om en bøn af de vestalske piger (Macrob. Saturn. 1, 17), bonneformular ved lustration (Cato de re rust. 141) o. s. v. Der omtales fremdeles gamle vers, forfattede af tildels endog navngivne digtere som Marcus og Publicus, vers og spådomme, som af folketroen henfortes til Faunus som sin egentlige ophavsmand, der atter havde meddelt dem til den begeistrede vates. Versibus, siger Ennius, quos olim Fauni vatesque canebant. Det er vel disse, som Horats Ep. II, 1, 26 mener med annosa volumina vatum, som Porphyrio forklarer ved veteres libros Marci vatis Sibyllaeque et similium. Denne Marcus (Cic. div. 1, 50, 115; andetsteds omtaler han to brødre Marcii (div. 2, 55, 113)) er imidlertid meget apokryfisk; (man har endog villet gjøre ham til spådomsguden Picus Martius); ligeså Publicus (Cic. div. 2, 55). Carmina Marciana regnedes til de sibyllinske bøger (Servius ad Aen. 6, 70), hvis vigtigste del var på græsk og skrev sig fra Cumae (oprindeligt den Erythræiske Sibylles spådomme); ligeså nymfen Begoe's spådomme (Serv. l. l.). Endvidere kan her nævnes, skjönt de ikke hører til den egentlige romerske litteratur, de på umbrisk affattede tabulae Ignvinae, ritualforskrifter

og bønner; også i disse har man villet finde etslags carmina med rhythmus og alliteration (G. F. Grotefend, Rud. lingv. Umbr.)

Af privat karakter er de **lovdigte** til ære for de afdøde, som blev afsungne ved ligbegjængelser, de såkaldte *neniae*, under akkompagnement af tibia. *Nenia est carmen*, siger Festus, *quod in funere laudandi gratia cantatur ad tibiam* (s. v. *Nenia*). I ældre tider, da begravelsen foregik i nærheden af den dodes bolig, var det sandsynligvis ved *convivium funebre* og af slægtningerne, disse *neniae* foredroges; senere, da begravelsen indenfor byen blev forbudt (af *decemvirerne*) blev de sungne foran lighuset, ved ligtoget og på *ustrina* af de såkaldte *praeficae*, der akkompagneredes af *siticeines*. (Om Seneca's *nenia* over keiser Claudius efterligner de gamle, er vist mere end tvivlsomt). Andre lovsange foredroges ved *gjæstebud*, af »drengene« (*pueri modesti*) siger Varro hos Nonius (s. v. *assa voce*) *et assa voce et cum tibicine*; af »gjæsterne,« siger Cato (hos Cic. Brut. 19, 75 *a singulis convivis*, cfr. Tusc. 4, 2), af »de gamle,« siger Valerius Maximus (*majores natu*, Val. Max. II, 1). Denne skik var dog alt forsvunden flere menneskealdrer før Cato (Cic. Brut. 1. 1.). Det er disse digte, hvilke indeholdt forfædrenes pris, som bragte Niebuhr til at formode tilværelsen af et epos i den ældre tid, idet han mente, at de dannede et sammenhængende helt, en mening, som nu vel af alle er opgivet (cfr. Schwegler, Röm. Gesch. 1, 53 flgd.).

Fremdeles af halv privat art var **påskriverne** på anebillederne (*tituli imaginum*, *indices* (Fibul. El. V, 1, 30) eller *elogia*); så og på statuer (Liv. 2, 41, Cassius's indskrift på en bronzestatue af Ceres: »*ex Cassia familia datum*«); på gravmæler (indskriverne fra Scipionernes grave i *vigna Sassi* ved *via Appia*, 30 i tal, hvoraf dog kun de 2, nemlig den over L. Corn. Scipio Barbatus, consul 298, og hans søn L. Corn. Scipio, consul 259, tilhører den ældre tid; dernæst indskriften på Atilius Calatinus's — consul 258 og 254 — gravmæle, som omtales af Cic. de senect. 17, 61 og fin. 2.35, 116; den ligner meget indskriften på den 2den Scipio-indskrift); indskrifter på votivgjenstande (på tavlen på Jupiterbilledet, som erobredes i Præneste 380 af T. Quinctius Cincinnatus, Liv. 6, 29; på

Dianae Aventinensis ara Dionys. 6, 26; titulus Aemilianus Liv. 40, 52 fra 181 f. Kr. på en votivtavle i et tempel for Lares permarini og titulus Soranus fra omtr. 120 fra Sora kan også anføres som eksempler, fordi de er eller ialfald synes affattede i saturniske vers, hvorom nedenfor; de ligeledes i saturniske vers affattede tabulae triumphales, qvas triumphaturi duces in Capitolio figebant victoriaeque suae titulum Saturniis vorsibus proseqvebantur [Atilius Fortunatianus]); indskriften på æressøjler (på rostra efter C. Maenius's sejer over Antiaterne, Liv. 8, 13; på columna rostrata Duillii, hvis nuværende indskrift — fundet 1565 i nærheden af Septimiusbuen — dog er meget usikker, da den muligvis, som Mommsen mener, er en lærd restauration af en ældre indskrift, hvis den ikke ligefrem er en antikvarisk leg fra kejser Claudius's tid).

Jeg kommer nu til, hvad der kunde kaldes **folkepoesi** hos Romerne. At ordsprog, (proverbia, oracula, praecepta, adagia af *V* ag i ajo) måtte findes hos et så forstandigt, reflekterende folk, falder næsten af sig selv, og har vist ikke manglet også i den ældre tid. Vi har deraf ikke så få. Dernæst praktiske tankesprog, som har hensyn til landbruget, og hvoraf flere er os opbevarede af Festus, Cato, Plinius o. fl. Besværgelsesformler, hvormed man mente at få magt både over naturen og menneskene (sidera caelo devocare, lunam caelo deripere hos Hor. Epod. cfr. Virg. Amen. 4, 487); deriblandt forekommer de bekjendte ineffabilia hos Cato R. R. 160, som hjælper mod ledvridning: huat, hanat, huat, ista pista sista domiabo damnaustra. Mod podagra hjælper dette vers: terra pestem teneto, salus hic maneto (Varro d. R. R. 1, 2, 27); herved skulde spyttes 3 gange 9 og jorden berøres; og således flere, som anføres af de gamle. Hos Macrobius findes formel for evocandis ex urbe hostili deis (Saturn. 3, 9). At slige formler er gamle, kan man se af, at XII tabb. forbød excantare fruges o: öve troldom mod afgrøde af andres jord. Fremdeles ved vi, at rorskarlene under roningen plejede at synge; at kvinderne sang, mens de vævede (Tibul. eleg. 2, 1, 66); at børn i deres lege brugte vers, fortæller Horats (Ep. 1, 62 og 1, 59: rex eris, si recte

facies); vuggeviser omtales (schol. til Persius 3, 16). Om end disse ting først nævnes i senere tider, er det klart af deres art, at de ikke er af sen oprindelse. — I høj grad nationalt er alt, hvad der kan sammenfattes under benævnelsen spotteviser, hvor *Italum acetum* kunde komme frem. Her er først at nævne *carmina triumphalia*, improvisationer af soldaterne om sin feltherre, hvilke dog ikke altid var spottende. Andre nidviser (*occentatio*, *pipulum*) var strengt forbudt i XII tabb., men digtedes vistnok ligefuldt (*sei qve i pipulod occentassit carmenve condidissit, qvod infamiam faxit flagitio mque alterei, fuste feritod. Tab. VIII*); prøver på disse har man rigtignok først fra en senere tid, især keiser-tiden. Men den vigtigste form af den satirisk skjæmtende folke-poesi var den, som kom til anvendelse ved de landlige feste, som *vexelsang*.

Den *amœbæiske* form, *vexelsang*, *versus alterni*, var i det hele en yndet form; den havde både *neniae*, *clarorum virorum laudes*, som blev sungne ved gæstebudene (se ovenfor) og de religiøse sange som *arval-brødrenes*, *triumphalviserne*, *besværgelserne*, sange ved bryllupper o. s. v. Men særlig må her gjøres opmærksom på *vexelsangen* ved høstfesten, når *prisci agricolae condita post frumenta levantes tempore festo corpus et ipsum animum . . . Tellurem porco, Silvanum lacte piabant, floribus et vino Genium*, ved hvilken lejlighed *Fescennina per hunc inventa licentia morem versibus alternis opprobria rustica fudit* (Hor. Ep. 2, 1, 139 figd.). Disse *versus Fescennini* (*Fescennina locutio*) synes opkaldte efter en sydetruskisk landsby; byen benævnes altid *urbs Fescennina*, *oppidum Fescenninum*, undtagen Plin. H. N. 3, 8, hvor den heder *Fescennia*, og Dionys. 1, 21 *Φασκένιον*, aldrig *Fescennium*. *Festus* siger efter Paul. Diac.: *Fescennini versus, qui canebantur in nuptiis, ex urbe Fescennina dicuntur allati, sive ideo dicti, quod fascinum dicebantur arcere*. Men de hørte i ethvert fald hjemme i hele Mellemitalien og bestod vistnok i *vexelsange* af lystigt, stiklende indhold, omtrent som vore *stæv*. I senere tider brugtes de kun ved bryllupper. Af lignende beskaffenhed synes de meget omtvistede og i sit væsen meget dunkle landlige

Saturae at have været. Navnet udledes af de gamle af Satyri, fordi indholdet, heder det, var af samme slags som quae a Satyris proferuntur et fiunt; eller af satura lanx, som fyldt med markens frugter bragtes guderne som gave (en »blomsterkrans«) eller endelig af quodam genere farciminis, som ogsaa var fyldt med alskens ting og efter Varro skulde være kaldt satura (Diomedes). Den almindelig adopterede af disse forklaringer er den af satura lanx. Mommsen mener rigtignok, at navnet kommer a Saturis (græsk Σάτυροι) »fulde folk,« så at det skulde betyde »karnevalsang.« Andre vil oversætte det »høstsang« og udleder det af \sqrt{sa} i sero. I ethvert tilfælde synes denne gamle satura at have bestået i improviseret vexelsang, men på en vis måde dramatisk fremstillet, til fløjtespil og ledsaget af dans. Den indeholdt altså en improviseret handling. Hovedstedet om den videre udvikling af denne satura, om hvilken Mommsen (Röm. Gesch.) mener, at den rækker tilbage til tiden før de italiske stammers adskillelse, er det meget dunkle sted hos Livius VII, 2, 7. Efterat have fortalt, at man i Roms år 390 (= 364 f. Kr.) i anledning af en pest, som ikke vilde ophøre, hentede etruskiske dansere, der altså optrådte på Roms første scene, fortsætter han således: *Imitari deinde eos juventus, simul inconditis inter se jocularia fundentes versibus, coepere, nec absoni a voce motus erant. Accepta itaque res sacpiusque usurpando excitata. Vernaculis artificibus, quia ister Tusco verbo ludius vocabatur, nomen histrionibus inditum; qui non sicut ante Fescennino versu similem, incompositum temere ac rudem alternis jaciebant, sed impletas modis saturas descripto jam ad tibicinem cantu motuque congruenti peragebant.* (De indfødte kunstnere fik navn af histrioner, fordi en gjøgler på Tuskisk hed ister; deres præstationer bestod ikke som før i løst henkastede improviserede vexelsange i lighed med fescenninske vers, men de spillede en rhythmisk affattet satura med en til fløjtespillet afpasset text og tilsvarende gestikulation). Livius taler altså her om det nye standpunkt, hvorpå satura kom efter indførelsen af den etruskiske ballet — hvis scene forresten altså ikke blot indskrænkede sig til etruskiske præstationer, men stod også andre gjøglere åben. —

Det nye standpunkt bestod da i, at istedetfor den tidligere improvisation trådte en text. Denne satira gik siden, da Livius Andronicus havde indført det græske drama, over til at blive et efterspil, *exodium*; således synes Livius at måtte forståes, når han l. l. fortsætter: *juventus histrionibus fabellarum a ctu relicto ipsa inter se more antiquo ridicula intexta versibus jactitare coepit; quæ exodia postea appellata*. Men når han så tilføjer: *consertaque fabellis potissimum Atellanis sunt*, så synes det at være en misforståelse; Atellanerne fortrængte hellere satiræ som efterspil. — Man ser altså, at indførelsen af den etruskiske scene — som vistnok hænger sammen med udvidelsen af *ludi Romani* i 367 f. Kr. og oprettelsen af *Curulædilerne* post, som Mommsen bemærker — gav Romernes dramatiske interesse et stød fremad; den *juventus*, som Livius siger efterlignede Etruskerne og kaldtes *histriones*, må rigtignok ikke opfattes som den aristokratiske ungdom, men som *grassatores* og *spatiatores*, landstrygere, som drog om fra stad til stad med sine satiræ.

Endvidere til folkepoesi hører mimen og atellanen. **Mimerne**, som de ialfald senere kaldtes, på latin *planipes*: »*quod actores planis pedibus i. e. nudis proscenium introirent*« (Diom.) er i sin oprindelse ligeså dunkle som *Saturæ* ¹⁾. Festus siger, efterat have fortalt om scenens oprettelse i 364 f. Kr. *solebant (his prodire mimi) in orchestra, dum (in scena actus fa)bulæ componen(tur, cum gestibus ob)scaenis*. Det lader til, at mimen dengang var en dramatisk eller ialfald scenisk fremstilling af naragtigheder, hvor det obscene spillede en meget fremtrædende rolle, i begyndelsen anvendt til at udfylde mellemrummene mellem akterne. Sådant morskab »passede meget vel med den italiske folkekarakter og med Romernes kulturstandpunkt« (Teuffel l. l. 7). Mimen brugtes

¹⁾ *Quarta species est planipedis, qui graeco dicitur μῖμος* (Diom.) Uagtet dette græske navn har den romerske mime neppe sin oprindelse fra den græske (siciliske) *μῖμος*; snarere er mimen „et urgammelt folkeligt produkt“ (Vahlen, *Zeitschr. f. öster. Gymn.* 1859), som fandtes både hos Grækerne på Sicilien og hos Italikerne, og som indførtes i litteraturen hos Grækerne af Sofron (omkr. 430), hos Romerne af Laberius.

også, fortæller Plutarch (Qvæst. symposiacae 7, 8, 4) ved gjæstebud. Også mimerne blev efter det græske dramas indførelse benyttede som exodia, fra hvilken plads de tilligemed atellanerne fortrængte de gamle saturae; af D. Laberius († 43 f. Kr.) omformede til et kunstdrama erstattede de i keisertiden en stund næsten alle andre former af dramaet. Dog denne deres senere form vedkommer os ikke her. — *Fabulae Atellanae* endelig synes af alle disse dramatiske spirer at have indeholdt måske det frugtbarste stof til et nationalt lystspil. Navnet skriver sig fra Atella, en liden by i Kampanien. Efter den almindelige opfattelse havde Atellan-stykkerne imidlertid ikke blot sit navn, men også sin oprindelse fra den kampaniske stad, var altså egentlig oskiske, og først efter den fuldstændige undertvingelse af Kampanien i 211 f. Kr. blev Romerne bekendte med denne form af dramma og overførte den til Rom, hvor den vandt stort bifald. Således mente også hele oldtiden. Livius 7, 2, 12: *quod genus ludorum ab Osciis acceptum tenuit juvenis*. Cicero kalder atellanerne *Osci ludi*, Tacitus *Oscum ludicrum*, personerne i stykkerne kaldes *Oscæ personæ*. Mommsen har derimod den ejendommelige mening, at atellanerne ikke tilhørte Oskerne, men den hele latinske stamme, ligesom de fescenninske vers tiltrods for navnet ikke blot tilhørte Sydetruskerne, men hele Mellemitalien. Han mener, at navnet *Atellanae* betyder stykkernes poetiske skueplads: »Die narrenwelt sucht überall sich ein schildburg (Röm. Gesch. II, 2, 446), siger han. Denne grund synes ikke overbevisende, ligeså lidt som det argument, at atellanerne undertiden foruden i Atella spiller i andre helt eller halvt ødelagte kommuner. Denne vistnok åndrige hypothese strider med sig selv: var atellanerne, som M. selv forudsætter, urgamle og oprindelige i Latium, så må der spørges, hvorfor de da netop kom til Rom efter Kampaniens og Atellas ødelæggelse, hvorfor de først fremtræder, da netop Atella kunde blive »schildburg.« Man træffer vel sandheden nærmest, når man siger, at atellanerne var den kampanisk-oskiske form af de gamle saturae. Hvad atellanernes indhold angår, var det fremstillingen af stående karakterer med masker: *Maccus* (i mimerne findes en tilsvarende person, *centunculus*, fillefrans) med æselsüren; han er dum, grådig og *lasciv*, bliver

stadig bedraget og får prygl for, hvad andre har gjort. Bucco (mimernes Sannio) med den store bucca, frådser og parasit, lader som han er dum; Pappus eller Cascus (den gamle) den skikkelige gamle, som altid narres; han er gjerrig og selvklog; Dossennus eller Dorsennus, den listige slyngel, som rejser omkring og agerer filosof forat bedrage folk. Disse figurer er lette at gjenkjende i den nyere italienske folkekomedie, commedia dell' arte, Maccus som Arlecchino, Pappus som Pantalone, Bucco som Pulcinella, Dossennus som il dottore. Til hine oskiske figurer föjedes i Rom spögelseser som Mando eller Manduco med store kjæver, Lamia, Mania, menneskeædende uhyrer, som især var glade i barnekjød. Handlingen — uden skreven text — blev vel i sine hovedtræk aftalt mellem de spillende, og resten overladt til improvisation. Men de spillende var i den ældre tid her ikke skuespillere, men dilettanter: Liv. 7, 2, 12: quod genus ludorum ab Oscis acceptum tenuit juvenis nec ab histrionibus pollui passa est. Spögen har i disse stykker været meget dröj, som tilstrækkelig kan sees af de fragmenter af de kunstmæssig digtede atellaner, vi har hos Festus o. fl., persiflagen må tænkes som gående ud på småstadslivets naragtigheder, sproget som plebejisk, men ingenlunde som oskisk. At atellanerne spilledes på oskisk i Rom, var tidligere en almindelig mening, foranlediget ved Strabo's bemærkning V, 3, 6. *Τῶν Ὀσίων ἐπιλελοιπῶτων ἢ διάλεκτος μένει παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις, ὥστε καὶ ποιήματα σιηγοβατεῖσθαι κατὰ τινὰ ἄγῶνα πάτριον καὶ μιμολογεῖσθαι.* Men dette må bero på en eller anden misforståelse hos Strabo og kan umulig være rigtigt, af den simple grund, at man i Rom ikke forstod oskisk; denne mening er også nu af alle opgivet. Ligesom mimerne blev atellanen efter det græske dramas indførelse gjort til kunstdrama (Pomponius og Novius, Sullas samtidige) og anvendt som exodion; tilsidst gik den som alt andet drama op i pantomimen.

Alle de nævnte poetiske rudimenter var affattede i det såkaldte saturniske versemål. Dette navn fortolkes og afledes forskjellig. Den almindelige opfattelse er, at det betyder »det gammelitaliske«: *versus, cui prisca apud Latinos actas tanquam Italo et indigenae Saturnio sive Faunio*

nomen dedit (Mar. Victorin). Foruden det saturniske kaldtes det altså også det fauniske, og på denne måde sættes navnet i forbindelse med Saturnus og Faunus, de gamle italiske guder; til denne mening slutter Teuffel sig. Mommsen derimod mener, at ordet kommer af *satura* og betyder »liedermass«, at *Saturnius* rigtignok er af samme stamme (\sqrt{sa} i sero), men at forbindelsen med guden *Saturnus*, *Saiturnūs* (?), *Saeturnus* (Corssen, Auspr. &c. 1² 417) tilhører en senere tid. Om *sāt*, *sātur*, *sātura* har noget med \sqrt{sa} (at så) at bestille, er vistnok tvivlsomt. Curtius Gr. Etym. 4te Aufl. 631 sammenligner *sāt-ur*, *sāt-is* med gr. *ἄδην* eller *ἄδην* af $\sqrt{\alpha-\omega}$, mætter, cfr. got. *sap-s* (Curt. l. l. 673), medens han stiller \sqrt{sa} (at så) sammen med gr. *σά-ω*, *σί-θω*, sigter, fordi »såen er en sigtende, ströende rysten« (Curt. l. l. 382). Og når Mommsen siger, at ordet vel egentlig hed *Saturnius*, men senere fik strukket *ā*, fordi man (fejlagtig) satte det i forbindelse med gudens navn (hvis *ā* Mommsen mener kommer af *ae* (??) *Saeturnus*), så er det netop denne proces, som skulde bevises. Hvad sagen selv, versemålet, angår, er meningerne også delte. Nogle opfatter numerus *Saturnius* alene som aksentuerende, som en blot og bar numerus, med stærkt fremtrædende 4 arser, men delt i to halvdele, den ene med opadstigende, den anden med nedadstigende rytmus. Andre mener, at verset skal opfattes metrisk efter græsk versekunst; man har da i *Saturnius* seet to trochæiske tripodier med anakrusis foran den første (aldrig foran den anden), eller også i et asynartetisk vers af 4 iamber, hvoraf den sidste katalektisk, og 3 trochæer, cæsur oftest efter 4de thesis. Således, for at anføre et eksempel, de første linjer i Scipiosarkofagens indskrift:

Cornélius Lucius — Scipiō Barbātus

Gnaivód patrē prognātus — fórtis vír sapiénsqve.

Hiatus findes ofte. Mommsen går en middelvej, idet han mener, at verset vistnok var kvantiterende, men at der indrømmedes det aksentuerende og allittererende element en betydelig indflydelse. (Röm. Gesch. I² 207). Spørgsmålet synes således at være uafgjort. Dette saturniske versemål var det eneste, som Italikerne i den ældste tid havde, ligetil Ennius indførte de græske.

Går vi fra disse nærmest poetiske litteraturspirer over til at betragte dem, hvoraf en **prosaisk** litteratur kunde antages at

have kunnet udvikle sig — hvorved dog må mærkes, at i så gammel tid ingen skarp adskillelse mellem poesi og prosa endnu fandtes, såat vel »alt, som blev nedskrevet og ikke havde form af tørre registre, havde en vis rhythmisk holdning og for så vidt var et *carmen*« (Teuffel), ja endog Appius's senatstaler kaldes af Cicero et *carmen* ligesom de XII tabb. blev bragt i sådan form, Cic. de legg. 2, 23—59, — så var det i det væsentlige følgende:

Af **historisk** indhold var forbundstraktater og overenskomster med fremmede folk; de var gjerne indridsede i kobbertavler og opstilledes i ærarium. Et sådant *foedus Latinum* var til i Dionysius's ungdom, indridset i en kobberpille i Dianatemplet på Aventin (Dion. 4, 26); et andet *foedus cum Gabiis* fra Tarqviniertiden omtaler Dionys 4, 58, skrevet på det ofrede dyrs hud, der var trukket over et skjold af træ, i templet for Sancus. Cicero nævner pro Balbo 23 et *foedus Latinum* på en kobberpille bag rostra (fra 493 f. Kr.). Meget vigtig er den berømte handelstraktat med Karthago, hvis tid rigtignok er omtvistet, men som angives at være fra 509 f. Kr. (Polyb. 3, 22). Der omtales ogsaa flere andre *foedera cum Carthaginensibus* (fra 348, 306, 229 og 241 f. Kr.). Af historisk-politisk indhold er fremdeles de mange *leges*, *plebiscita*, *senatusconsulta*, som omtales fra denne tid. Nedskrevne først længere ned i tiden, om end indholdet var gammelt, var de såkaldte *leges regiae*, hvis indhold menes at have været sakrale retsnormer, samlede under navn af *jus Papirianum* af en vis Papirius, en temmelig apokryfisk personlighed; samlingen kommenteredes af en Granius Flaccus på Cæsars tid. Pomponius (de origine juris), som omtaler samlingen, forveksler Papirius med en Papisius, som skulde have levet på Tarqvinus Superbus's tid. Endvidere nævnes forskellige *commentarii*, optegnelser: *commentarii regum*, især Numae, bestemmelser angående kongelige funktioner, som tillagdes kongerne; Liv. 1, 60 nævner ogsaa *commentarii Servii Tullii*, hvor han fortæller, at *centuriatkomitierne* ifølge comm. Serv. Tull. holdtes af *praefectus urbis*. *Commentarii pontificum*, præcedenser af stats- og sakralretslig art; *commentarii augurum*, *commentarii magistratum*, såsom *consulum*, *quaestorum* o. fl., *tabulae censoriae*, censors mandtalslister. Forskjellige

fra disse commentarii er libri pontificum, officielle optegnelser af ritual- og sakralret, libri augurales o. lign. — Fasti var væsentlig af to slags: fasti kalendares (f. sacri, f. minores) eller kalenderen, og fasti magistratum (f. consulares, libri magistratum). Fasti kalendares var de af pontifex maximus førte fortegnelser over dies fasti og nefasti, hvor tillige de på hver dag faldende feste, markeder o. s. v. antegnedes; hertil sluttede sig lidt efter lidt optegnelsen af mærkelige tildragelser, årsdage for sørgelige begivenheder og andre tilfælde, som kunde have historisk interesse. Denne sakrale kalender skal i den allerældste tid have været offentliggjort, indridset på en trætavle; Tarquinius Superbus skal have ophævet dens offentliggjørelse, som dog atter indførtes af en pontifex maximus Papisius (den samme som den, med hvem samleren af jus Papirianum forveksles af Pomponius) efter oprettelsen af republikken. Men ikke længe efter ophørte atter bekendtgjørelsen af fasti, indtil Appius Claudius Caecus's frigrivne skriveren Cn. Flavius 304 f. Kr. udstillede en fortegnelse over dies fasti (og legis actiones hvorom nedenfor) på en gibstavle på forum. Adskillige fragmenter haves endnu af sådanne fasti kalendares (det fuldstændigste er cal. Maffeanum, en marmortavle funden i Rom i 16de årh., men nu kun til i kopier) rigtignok fra senere tider; men man kan alligevel af disse (især Maffeanum) se, hvorledes de var indrettede. Af 2 vertikale kolonner ved siden af hinanden indeholdt den første dagene i månedens nundinae, betegnede med bogstaverne fra A til H; den anden angav for hver dag, om denne var fastus, betegnet ved F, eller nefastus (N. F.) eller fastus principio (F. P.) ∅: fastus kun om morgenen, eller dies endotercisus (intercisis) (E. N.) ∅: nefastus om morgenen og aftenen, men fastus midt på dagen: inter hostiam caesam et exta porrecta (Varro l. l. 6, 31), samt om dagen var comitalis (C). Fremdeles indeholdt anden kolonne datumsangivelser, Kalendae, Nonae og Idus (K. Non. Eid.), undertiden også de øvrige dages; endelig festnavne o. s. v., såsom i Cal. Maff.: Agon. ∅: Agonalia, Car. = Carmentalia; Regif. = regifugium. — Fasti magistratum eller, da konsulerne var republikens vigtigste embedsmænd, fasti consulares, også libri magistratum, an-

nales magistratum, indeholdt derimod fortegnelser over magistratspersonerne. Af dette slags var de i Juno Moneta's tempel opbevarede libri lintei, som Livius oftere nævner efter Licinius Macer og Aelius Tubero. Etsteds (4, 7) skjelner Livius rigtignok mellem libri magistratum, hvori det angjældende års konsuler ikke fandtes, og libri lintei i Moneta-templet, hvori de efter Macer fandtes nævnte; men, som Schwegler bemærker 1, 17, er heri ingen modsigelse, da der kunde findes forskjellige sådanne magistratsfortegnelser, uafhængige af hverandre. Af slige fasti consulares har vi fragmenter af marmor — rigtignok fra senere tider, Tibers, med hvilken keiser de ender, men i indhold rækkende højt op i tiden — fundne 1547 i nærheden af Castor og Pollux's tempel (de 3 søjler ved Palatinerhöjen), senere — i vort århundrede — forøgede med flere, som fandtes på forum, i Ostia samt i Antium. De findes nu på Capitol og kaldes fasti Capitolini, indeholder registre over konsuler, diktatorer, magistri equitum, decemvirer, censorer, tribuni militum, samt fortegnelser over triumfer, er altså tillige fasti triumphales. Disse fandtes også som særskilte triumfregistre; de må imidlertid adskilles fra acta triumphorum, som vil sige triumfatorens optegnelser om triumfen, den besejrede fiende og byttet. (v. Plin. H. N. 37, 6). Endelig havde pontifex maximus i forbindelse med kalenderen at forfatte annales, som kaldes annales maximi, fordi det hørte til pontifex maximus's hverv at istandbringe dem, (Paul. Diac. s. v. maximi annales), eller annales pontificum. Denne liber annalis eller bykrønike var en hvid tavle, som formodentlig alt fra republikens begyndelse indtil P. Mucius Scaevola's pontifikat udstilledes af pontifex i hans embedsbolig regia (Cic. de orat. 2, 12, 52). Scaevola var pontifex sandsynligvis år 123 f. Kr. Tavlen indeholdt angivelse af årets konsuler og andre magistrater (Serv. ad. Aen. 1, 373), samt jertegn, kornpriser, formørkelser, stjerners opgang og årets mærkelige begivenheder (mærkedage) og udstilledes, potestas ut esset populo cognoscendi (Cic. l. l.). Senere samledes disse annaler i 80 bøger (Serv. l. l.), uvist når. Originalen gik vistnok tilgrunde i Galler-branden 399 f. Kr.; men afskrifter kunde findes, hvorved dog forvanskninger og tilføjelser fra privat hånd vel var uundgåelige (smlgn. Mommsen Röm. Gesch. 1², 433,

som dog her identificerer *annales maximi* med *libri magistratum*). Slige bykrøniker fandtes sandsynligvis ikke blot i Rom, men også i andre latinske steder, og for enkelte af disse skal det lade sig bevise (Mommsen l. l. 434 nævner Ardea, Ameria, Interamna). Af historisk indhold var endelig også de private familiekrøniker (*commentarii de familiis, volumina de familiis*), som de gamle patriciske ætter holdt. Dette husarkiv, hvori slægten forherligedes og som fortalte både dens stamtræ og familiehistorier, omtaler Cic. Brut. 16, 61 som yderst upålideligt i historisk henseende (*his laudationibus historia rerum nostrarum facta est mendosior*), idet hver familie søgte at forøge sin egen hæder og i familiekrøniken indførte triumfer og konsulater, som aldrig havde fundet sted; plebejiske familier holdt i senere tider også sådanne *commentarii* og søgte deri at tillyve sig patricisk herkomst.

Af retsligt indhold var derimod *leges XII tabularum* fra 451—449, som indeholdt landsloven, både dens civil- og kriminalretlige bestemmelser, *fons omnis publici privatiqve juris* (Liv. 3, 34). De var indgravede paa bronzetavler, der vistnok gik tilgrunde i branden 399, men teksten restitueredes efter hukommelsen. Brudstykker findes bevarede hos Cicero, Festus og Gellius. Fremdeles de af Cn. Flavius i forbindelse med *fasti* bekendtgjorte *legis actiones* eller klageformer for den civile proces. Ved sagens forhandling for magistraten brugtes nemlig visse traditionelle former, som der ikke måtte afviges fra; den hele fremgangsmåde og de *verba solennia*, som brugtes ved de forskellige legisaktioner (*legis actio per sacramentum*, hvorved de stridende parter nedlagde en pengesum, *sacramentum*, som symbol på den omstridte ting, hvilken pengesum tabtes af den processen tabende part; *legis actio per iudicis* (eller *arbitri*) *postulationem*, hvorved parterne efter en bestemt formel udbeder sig en dommer af magistraten; samt de senere klageformer *legis actio per conductionem*, hvorved parterne kom overens om at indfinde sig i retten 30 dage efter for at modtage dom, *legis actio per manus injectionem*, som anvendtes, når klageren, efterat indstævnte var dømt til at betale, men ikke inden 30 dage havde betalt, lod denne gribe og føre for retten, hvor prætor derpå foretog

personalexekution; endelig *legis actio per pignoris capionem*, hvorved klageren under fremsigelse af en bestemt formel berøvede sin modpart en ham tilhørende gjenstand som pant) holdtes hemmelige af de fornemme slægter, i hvis tradition de bevaredes, hvorved plebejerne naturligvis i høj grad gjordes afhængige af patricierne; det var altså fremgangsmåden hermed, som den demokratiske Cn. Flavius bekendtgjorde i sit *jus Flavianum* 304 f. Kr.

Endelig må nævnes, hvor der tales om spirer til prosaisk litteratur hos Romerne, den ikke ubetydelige anledning, deres forfatning og forhold forøvrigt indeholdt, til **veltalenhedens** udvikling. Thi både i senatet og i folkeforsamlingen, både for retten og for hæren, og i det private liv ved ligbegjængelsen var det mundtlige ord nødvendigt. Derfor var også øvelse i at bruge dette noget, som hørte med til Romernes opdragelse allerede i meget gamle tider. Til de berømteste talere fra den ældre tid hører Appius Claudius Caecus, hvis tale i senatet mod Pyrrhus er bekendt nok; hovedsteder i hans taler satte man i versform (*carmina*) og optegnede. Hele denne appiske veltalenhed, som han selv, meget træffende vistnok, benævnedes *facundia canina*, vandt ikke Cicero's bifald (*Brut.* 16, 61), men har ganske vist været af et meget kraftigt og ægte romersk slags. Det lå i Romernes natur, at deres veltalenhed fik en praktisk retning, så praktisk, at det ikke altid engang kom an på sandheden; hvad *Quinctilian* siger VI, 2, 5: *ubi animis iudicium vis afferenda est, et ab ipsa veri contemplatione abducenda mens, ibi proprium est oratoris opus*, og Cicero så ofte gjentager, at det for taleren ikke gjælder om *verum*, men om *verisimile*, — det passer vistnok også på denne ældre tid. Bekjendt er også, hvor upålidelige de såkaldte *laudationes funebres* var. Som selve navnet indeholder, skulde de være lovtaler, og det ikke blot over den døde, men over hans hele slægt, hvorfor de også optoges i de før nævnte *commentarii de familiis*. Den skik at en slægtning eller i mangel deraf en ven holdt en ligtale over den afdøde på forum er meget gammel; den ældste, som omtales, er Valerius Poplicola's over Brutus (*Liv.* 2, 7).

IV.

Den nu meddelte oversigt over rudimenterne til litteratur hos Romerne viser, at de i det væsentligste besad de samme inkunabler til en sådan, som Hellerne og andre folk i oldtiden. Hvad poesien angår, så udgik jo den græske lyrik og det græske drama netop fra sakrale feste — rigtignok synes Romeren her at have manglet koret — og det græske epos havde vel sin rod i sange til forfædrenes pris. Hvor tørre fremdeles end annales maximi var, så lod de sig dog altid tænke udviklede til annalistik, og af sådan annalistik er jo netop den helleniske historiografi fremgaaet. Men på meget få undtagelser nær fortæller alle disse spirer i Latium, og man kan, på disse samme undtagelser nær, ikke sige, at den romerske litteratur, da den endelig engang fremkommer, danner nogen direkte fortsættelse af dem. Grunden hertil er netop, at der var noget ved den romerske folkekarakter, som ikke var gunstigt for udviklingen af en litteratur. Det er her som med sprogene: når man må antage, at alle sprogstammer oprindelig har begyndt som isolerende sprog, der kun stiller rod ved rod uden form, og så den ene sprogstamme (som f. ex. den indoeuropæiske) udvikler sig til en stor rigdom af former og flexion, medens den anden (som f. e. kinesisk eller det endnu formløse hindukinesisk) bliver stående på sit isolerende stadium, hvad er så grunden? Kan den ligge i andet, end at den ene stammes ingenium fører til udvikling, den andens til stagnation? Medens Hellenerne altså, fordi deres hele åndsretning driver dem til litterær og i det hele åndelig produktion, frembringer en aldeles organisk udviklet litteratur, er det hos Romerne så, at jo stærkere deres oprindelige folkeejendommelighed fremtræder, desto mere endog visner deres litterære spirer, jo større Romerne viser sig i politisk henseende, jo større magt Rom får, desto mere vender nationen sig fra alt kunstnerisk og litterært væsen. Tydelig ser man dette af den plads i den almindelige opinion, som digtere og kunstnere indtog. Var i den allerældste tid dans og improvisation ingenlunde foragtede, så blev siden de egentlige dansere og versmagere af profession det så meget mere. De hed jo grassatores og var det vel også. Således blev det ved at være længe efter det græske dramas

indførelse; skuespillerne var folk af den laveste klasse, hvilket heller ikke bidrog til at hæve kunsten. Det nationale atellanspil holdt sig rigtignok oppe over den almindelige foragt, under hvilken skuespillet henfaldt; men det var kun atellanernes specifikke modsætning til det importerede græske skuespil, som skaffede atellanskuespillerne deres agtede stilling, ikke nogen respekt for kunsten selv.

Det er en almindelig erfaring, at, hvor litteratur udvikler sig naturlig, der begynder den med poesi. Men til poesi kræves fantasi og følelse, og det er netop Romerens svage side. Han er helt igjennem af naturen prosaisk anlagt, han er et ensidigt forstandsmenneske. Der behøves just ikke genialitet hos et litterært folk; ikke alle sådanne er Hellener. Men der behøves, for at en litteratur kan komme istand, litterær drift, som netop beror på, at folkekarakteren kræver ordets udtryk for sit indre, en drift henimod det ideale, og en sådan mangler Romeren. Hans lidenskabelighed er ikke af den art, at den forlanger dette udtryk. Romeren er jo utilist, han er en handlingens mand, ikke fantasiens og følelsens, han er indholdets mand, ikke formens; og derfor får hans indre lidenskab sit afløb gennem den energiske aktion, ikke gennem kunstnerisk og litterær produktion. Det samme, som gjælder om hans mangel på drift til udviklingen af en litteratur, gjælder nemlig, som naturligt er, også om hans forhold til kunsten overhoved, altså også til de bildende kunster. De er selvfølgelig ikke hans sag. Mommsen vindicerer rigtignok den kapitolske ulvinde som latinsk arbejde en højere plads end etruskiske fra samme tid; og han har ret til at prise den fikoronske cista fra Præneste, som opbevares i collegio Romano, som et overmåde smukt arbejde; men skyldes ikke beviset for, at disse ting er latinske og ikke etruskiske efter græske mønstre, som man for antog?

Imidlertid, om det end må erkjendes, at de nævnte sider ved den romerske nationalkarakter er højst ugunstige for udviklingen af en litteratur, så er de dog ikke uforenelige med en litteratur, hvis en ydre impuls kommer til, hvis den almene historiske udvikling medfører, at folket drages ind i den almindelige kultur. Med realismen som sådan er litteratur og kunstnerisk produktivitet ingenlunde uforenelige; det bliver vist-

nok ingen hellenisk kunst, men kunst kan det blive alligevel. Italieneren er fremdeles realist, men det er jo fast bleven til en frase, at Italien er kunstens hjem; og den italienske kunst fornægter ikke sin realistiske natur; thi dens inderste væsen er sanselighed. I den idealiserede ting bliver ikke tingen elsket for idealets skyld, men idealet for tingens. Vistnok var hos Romerne en blot befrugtende ydre påvirkning ikke nok. Alle nationer trænger til samkvem og påvirkning af andre, hvis udvikling skal finde sted, og ingen kultur, ikke engang den græske, er vel tiltrods for sin originalitet opstået spontant. Men her behövedes mere end påvirkning, her krævedes mere end solskin og regn; thi her måtte sædekornet selv såes. Men skede dette, kunde vel den nationale forstandighed og praktiske retning, ja endog utilismen lade sig forene med litteratur og kunst, om end disse netop på grund af hine egenskaber hos folket væsentlig kom til at opfattes som en dekoration af livet selv, det praktiske, virkelige liv.

Men der var en anden side ved den romerske folkekarakter og det en meget væsentlig, som ikke blot negativt som hine, men positivt hindrede en litteraturs opkomst. Det var Romerens retning mod ikke blot det nyttige, men det politisk nyttige, det var hans borger-egoisme og den deraf følgende ubetingede overvægt af statsideen. Statens overmagt over individet og individets villige underkastelse gjorde visseligen Romeren stor i hans politiske som i hans sociale kampe; men det var i det væsentlige netop den samme individets underkuelse under statsideen, som gjorde ham liden ligeoverfor alle ideale krav. Det var isandhed en dyr pris, Romeren betalte for sin storhed, thi det var med opofrelse af det rent menneskelige, netop det, som Grækeren satte højest og överst, at han vandt den. Det er derfor ligeså karakteristisk for den romerske natur, som det er vel begribeligt, at den tid, som ialfald fra ét synspunkt er Roms største, just er den, hvori det ingen litteratur besad. Uden fri udvikling af individet og individets kræfter kan ingen åndelig produktion tænkes. Hvor et folk anser de individuelle evners udvikling for en statsforbrydelse, er en litteratur en umulighed. Denne side ved romervæsenet måtte bort; ikke den praktiske retning, heller ikke den antinationale tendens, ikke den ensidige

forstandighed var den absolute hindring for en litteratur, men den skarpe modsætning, hvori det praktisk og politisk hensigtsmæssige sættes til de individuelle krav. Men denne modsætning blev også hævet, hævet ved forholdenes ubønhørlige medfør, ved hellenismen og den denne iboende almenmenneskelige kulturs stadige påvirkning.

Romernes kjendskab til Grækerne var ikke af nyt datum. Samkvem med Græker viser allerede deres bogstavskrift, der vistnok skriver sig fra meget gamle tider. (Schwegler mener rigtignok I, 36 først fra Tarquinius Priscus af, idet han fortolker sagnet om Sibyllen om bogstavskriftens indførelse i Rom; neppe rigtigt; Mommsen derimod I, 199 sætter samme op i en næsten ubestemmelig oldtid); og mellem Latinerne og de ældste græske kolonier på kysten af Magna Græcia og Sicilien må man vistnok tænke sig en ikke ubetydelig handelsforbindelse også i ældre tid. Fremdeles viser Servius Tullius's inddeling af folket og det derpå byggede timokrati græsk indflydelse, ligesom selve navnet *classis* er græsk, *κλάσις*. Den lovkommission, som sendtes over til Grækenland for at lære de soloniske love at kjende, benyttede tildels disse ved affattelsen af XII tabb. Endnu stærkere bliver den græske indflydelse, da Kampanien erobres i begyndelsen af Samniterkrigene. Vi hører, at den romerske gesant i Tarent taler et tåleligt, om just ikke godt græsk i 282 f. Kr. Ved erobringen af Tarent forøges naturligvis endnu mere disse berøringer med Hellenerne, og græske slaver i Rom har vist ikke bidraget lidet til at gjøre Romerne bekendte med det helleniske væsen, som det dengang var. Men det store vendepunkt er Siciliens erobring. Fra nu af er alle skranker brudte, Hellenismen strømmer ind over Rom med overvældende magt, men især efterat den 2den Puner-krigs stærke spænding var vel overstået: *Poenico bello secundo Musa pinnato gradu — intulit se bellicosam in Romuli gentem feram* (Porcius Licinus hos Gell. 17, 21). Næsten pludselig får Romeren øjnene op for sine mangler; han ser, at hvad han mangler, er — i det store taget — form. De højere klasser, især den yngre generation, kaster sig med romersk energi på studiet af den helleniske dannelse og litteratur: hin gammelromerske sats om individets underkastelse og den absolute af-

visning af al højere individuel udvikling sættes mere og mere tilside; Scipio mente jo, nunquam se minus otiosum esse quam quum otiosus esset. Den gamle politiske sædclighed med sine både dyder og udyder forsvinder; vi har ikke længer den gamle og gammeldagse romerske storhed, individet vil have råderum, og hvad den geniale forløber for denne retning, Appius Claudius Cæcus, banebryderen både på politisk, finansielt og litterært felt — en ren politisk Michelangelo — havde udøvet praktisk i store greb, det trænger nu mere og mere ned i folket. Sandt, at denne nye retning ødelægger meget, som var stort og godt, at den indfører meget, som var slet, den løsslupne individualitet tager sin mon igjen i dyb fordærvelse af sæderne, bestikkelihood, havesyge, vilkårlighed og tøjlesløshed, på højere steder i politisk slyngelagtighed og underfundighed; men med alt dette indføres — hvad der var en historisk nødvendighed — en almen dannelse, og nu — opstår der en litteratur.

Man må indrømme, at der hos de romerske forfattere i de færreste tilfælde er nogen bevidst stræben efter at frembringe en national litteratur, o: at give folkekarakteren udtryk gennem litterær produktion; det er den almindelige dannelse, de har for øje, det er den, hellenismen har bragt dem. Ikke blot er det i förstningen helgrækere som Andronicus, eller halvgrækere som Ennius, poeta trilingvis, som er litteraturens repræsentanter; men man må også indrømme, at den væsentlig er efterligning. Hellenismen var Romerne for stærk kost, den var ikke let at fordøje. De havde ikke skjøn nok til at gjøre noget udvalg og adskille det værdifulde fra det værdiløse. Det var heller ikke nu den indre trang, som bragte litteraturen frem, det var den almindelige dannelses overvældende magt, som tvang verdens beherskere til at tilegne sig sine undersåtters kultur, af hvilken de i begyndelsen blændes snarere end gennemtrænges. Det var derfor det ydre livs fordringer, fra hvilke litteraturen gik ud. Man var ved folkefestene ikke længere tilfreds med etruskiske og andre gjøglere, men fik smag på ordentlige dramaer; og man indså, at den unge Romers skoleopdragelse ikke længere kunde indskrænke sig til hjemmets tarvelige lærdom. Alt dette skulde afhjælpes ved at skaffe latinske dramaer, latinske lærebøger, og man skaffede sig dem ved, om ikke just altid over-

sættelser, så dog bearbejdelser og efterligninger af græske originaler. Hvad dernæst prosaen angår, som ikke havde noget med theater og skole at bestille, så skriver de ældste annalister ligefrem på græsk. Man kan fremdeles indrømme, at det nationale parti, som med Cato i spidsen opponerede mod denne kritikløse hellenisme som demoraliserende, — *qvandocunqve ista gens suas dabit litteras, omnia corrumpet*, skal han have sagt ifølge Plin. H. N. 29, 7 — kunde have ret i at fordre, at litteraturen hos Romerne holdt sig til det stof, som lå den romerske karakter nærmest, og med hvis bearbejdelse Cato selv foregik dem med sit eksempel; samme opposition fører siden Varro. Man kan overhoved indrømme, at den romerske litteratur også under sin videre udvikling, ligesom den låner former af den græske, således under sin bestræbelse for omtrent på alle felter at skabe noget lignende som det, den græske havde præsteret, gik udenfor de af nationaliteten afstukne grænser. Men fordi om man altså i det hele indrømmer, at den romerske litteratur ikke udgik fra en national, men fra en kosmopolitisk trang, og derfor ikke kan være enig med Bernhardt, i, at »de organiske spirer (til litteraturen) er voxede ud af det nationale liv« (Grundriss d. Röm. Litt. Gesch. 1, 18) — behøver man derfor ikke at indrømme, at hellenismen har »denationaliseret« Romerne, har gået ud på at »tilintetgjøre den romerske nationalitet«. Denne påstand er, såvidt jeg ved, først fremsat af Mommsen. Skulde der altså virkelig intet romersk være ved de senere Romere og den romerske litteratur? Må da den almene dannelse tilintetgjøre nationaliteten, eller er ikke nationalitet forenelig med hin? Er det ikke nok, når man siger, at den almene dannelse må modificere nationaliteten? Den, som fordomsfrit læser f. ex. Livius, Virgil, Horats, fremfor alle Tacitus, må han ikke tilstå, at den romerske ånd er over dem? De er ikke Romere på samme måde som en Manlius, en Fabricius, en Fabius; disse var romerske borgere, hine — om jeg så tør udtrykke mig — romerske mennesker. Men Romere var de dog. Når alt kommer til alt, så kan vel en nation ikke afføre sig sin nationalitet uden at gå op i en anden; men det er netop det, Romerne ikke har gjort.

For mig stiller sagen sig saaledes: Der måtte vistnok blive og blev skudt en betydelig bresche i den romerske nationalitet,

for at den almene dannelse ved hellenismen kunde komme ind. Meget specifikt romersk måtte gå tilgrunde, den, når alt kommer til alt, dog bornerede statspatriotisme måtte bort, forsåvidt den var uforenelig med individets fordringer; manges en romersk dyd måtte vige pladsen for hellenske — og menneskelige — udyder; de nationale guder måtte rømme marken for de græske eller for den græske filosofi. Men det allervæsentligste ved den romerske ånd bliver stående, det isandhed positive ved den — og det er vel dette positive ved en nationalitet, som har værd og som meget vel lader sig forene med den almene dannelse. Det er det ildfaste, som bliver tilbage efter den lutrende brand. Derfor går der gennem den romerske litteratur en romersk grundtone, som klinger mægtig igjennem. Den er grundtonen på de felter, hvor den passer, den er også grundtonen der, hvor den ikke passer, hvor Romeren kastede sig på litteraturgrene, for hvilke han ikke var anlagt. Romersk er den i litteraturen overalt fremtrædende realisme, den praktisk-utilistiske ånd, den overalt herskende hensigtsmæssighedside, den nationale egoisme — Romeren har sandelig ikke opgivet sig selv uagtet hellenismen — den antinationale tendens, den supranationale universalitet. Det nye romerske væsen hviler altså dog på det gamle. Alt det ansees fremdeles for underordnet, som ikke er tilgængeligt for reflexionen, hvad der ligger udenfor hensigtsmæssighedens område, ansees også nu i grunden for artes leviores. Romersk er overhoved den hele opfattelse af litteraturens mål og med: den er bestandig kun en dekoration af livet, »ein feiner schmuck der weltherrschaft« (Bernhardy), ikke noget i og for sig værdifuldt. Historien skal forevige Roms hæder, veltalenheden skal tjene øjeblikkets praktiske formål, og poesien — nunquam poëtor nisi si podager, siger Ennius. Så lidet går digteren op i sit værk, at Catull kan sige: *castum esse decet pium poëtam ipsum, versiculos nihil necesse est*. Sallust finder det nødvendigt at gjøre undskyldninger, fordi han befatter sig med historieskrivning og ikke med statssager, og Cicero regner pæsi og plastik til *haec minora* (Brut. 18, 70). Hvad var Virgils inderste motiv til at digte? Nepe poetisk trang, men den ægte romerske dyd at ville gjøre nytte, enten ved at lære folk at dyrke jorden, eller ved at fremstille Rom og Romerne

som verdens af skjæbnen dertil udseede herrer. Individet har ganske vist emanciperet sig og tager ikke synderligt hensyn til statens vel, når egen havesyge og egne interesser tilskynder til, hvad forfædrene vilde have stemplet som en forbrydelse mod fædrelandet; men den romerske stat står fremdeles, ikke blot i republikens, men ligeså meget i keisertiden, for Romeren som det eneste sande og eneste saliggjørende, til hvis forherligelse alt fremmed er forpligtet til at bidrage med alt, som er det kjærest. Også denne politiske universalitet, som er så ægte romersk, får sit meget tydelige udtryk i litteraturen.

For mig står altså dog den romerske litteratur i det store taget som en national litteratur, om end ganske vist på en anden måde, end når man siger, f. e. at den græske er national græsk. Men det er rigtignok sandt: denne romerske kultur og romerske litteratur har kosmopolitisk værdi. Den gamle rent nationale storhed var forbi; men den nye tid med sit universale værd var i grunden ikke mindre. Det var jo Romernes verdenshistoriske opgave gennem hin supranationale universalitet at forarbejde den græske dannelse, og i et for den menneskelige kultur nyttigt udtog at udbrede og forplante den. Romeren forholder sig eklektisk til hellenismen. Thi med al sin stræben efter på næsten ethvert felt at rivalisere med Grækerne var han dog, af hvad han fik fra disse, efter sin folkekarakter ikke istand til at levere mere end et udtog, et realistisk, for alle mennesker fatteligt og nyttigt udtog, just fordi han var og blev væsentlig Romer. Almén, kosmopolitisk i betydning af alt menneskeligt omfattende er den romerske kultur og litteratur ikke; det er med den, som med selve verdensherredømmet: også dette var universalt, men det var også stærkt centraliseret i Rom.

Ikke lidet oplysende er det her at kaste et blik på den med den litterære virksomhed mest beslægtede, på kunsten hos Romerne. Her fremtræder det måske endnu klarere end ved litteraturen, at det ideale af Romeren opfattes som en dekoration til det praktiske liv, på samme tid, som hans bearbejdelse deraf har kosmopolitisk værdi. Det er almindelig erkjendt, at det er i kunstens mest praktiske gren, arkitekturen, at Romeren er størst. Hans arkitektur beror som bekjendt væsentlig på buen og kilesnittet, en kunstform, som vistnok er fuudet på græske

monumenter, og af Etruskerne først skal være anvendt i større udstrækning, men dog først er udviklet af Romerne. I denne bukonstruktion med dens affødninger tøndehvælv, krydshvælv og kuppel ligger hele den romerske kultur, sådan som den blev ved kombinationen af den helleniske almindelse og den romerske nationalitet, kunstnerisk klart udtrykt. Ingen arkitektonisk konstruktion er så gennem praktisk forstandig, så skikket til at løse de allermangfoldigste opgaver som denne, ingen derfor så almen nyttig, så kosmopolitisk. Ornamenteringen af disse konstruktioner er derimod græsk, men eklektisk: man tænke blot på den romerske søjlekapitel. Ligesom det nu er den samme tanke, som har skabt cloaca maxima, der mentes at skrive sig fra kongetiden, og Agrippas Pantheon med dets storartede kuppel, kun med den forskjel, at buen i kloaken og Mamertinerfængslet er anvendt til en liden bykommunes behov, i Pantheon til et tempel ikke blot for alle guder, men for alle mennesker, — således er det i alt væsentligt den samme romerske nationalitet, vi ser virksom i den gamle litteraturløse tid som i den senere litterære. Storheden i Pantheon er romersk: så er det også med litteraturen: den romerske litteratur er et litterært Pantheon, et litterært Colosseum.

V.

Når vi nu på dette punkt af vor undersøgelse spørger, for hvilke litteraturgrene var da den romerske nationalkarakter anlagt, så er det klart, at her væsentlig menes den ved hellenismen modificerede romerske nationalitet. Thi først ved denne forbindelse af almindelsen og den romerske blev dette folk skikket til at udvikle en litteratur, først da kan der blive tale om, at de betingelser, denne folkekarakter indeholdt for en sådan, kunde komme til at virke. Men da viser det sig også, at den besad evner nok til i mere end et fag at præstere noget fortrinligt.

Det falder da let i øjnene, at **prosaen** i langt højere grad end poesien var Romerne naturlig. Og dog var prosaen ikke den første litteraturart, hvori de forsøgte sig, men netop poesien, den dramatiske og episke poesi. Grunden dertil var,

som alt antydet, at den romerske litteratur udgik fra theater og skole, hvor den poetiske form var den i sagens natur givne, på samme tid som den prosaiske tale endnu var så lidet skikket til skriftlig fremstilling, at jo de første annalister skrev på græsk. Appius Claudius Caecus var rigtignok også her den første; men det var alligevel først Cato, som skrev en egentlig litterær latinsk prosa. Spørges der nu dernæst, hvilke prosaiske grene den romerske folkekarakter indeholdt de fleste og bedste betingelser for, så må i første række nævnes de tre, historieskrivning, veltalenhed og retsvidenskab.

Historieskrivning forudsætter et historisk virksomt folk, og var noget folk i oldtiden det, så var det Romerne. Mange momenter træffer her sammen. En stærk politisk og social udviklingsdygtighed, båret af kampe mellem partierne, og en erobrende tendens, som gjør dem til verdens herrer, gav dem stof, respekten for forfædrene og hvad forfædrene havde ndrettet, gav dem lyst, deres retning mod det faktiske gav dem evne til at skrive historie. Netop historieskrivningen viser også hos Romerne den naturligste udviklingsgang: det er den sædvanlige proces fra præstelige optegnelser til annalistik, fra annalistik til historie. I forbindelse med denne stod oldtidsstudiet, der tiltalte Romerne af samme grund som hin: kjærligheden til forfædrene; og den art lærdom, som dette studium kræver, var Romeren oplagt til at samle, hvorpå Varro (Reatinus) og Plinius den ældre afgiver glimrende eksempler. Men var oldtiden overhoved beheftet med den fejl, at historien stod i statens og familiens sold, så var den romerske karakter isærdeleshed sådan, at fejlen her fremtræder grellere end ellers. Kritik er ikke denne historieskrivnings sag, egentlig videnskabelig var den derfor ikke; ja den havde ikke engang altid sandheden til formål, men ofte kun en persons, en families eller ialfald statens forherligelse til øjemed. Det er det praktisk nyttige, som gjør sig gjældende. Jeg vil, for at illustrere dette med eksempler, ikke nævne, at Cæsars militære rapporter om hans krige tydelig nok søger at fremstille ham selv og hans motiver i det gunstigst mulige lys; thi han optræder her ikke såmeget som historieskriver, men snarere som imperator og statsmand. Men også Sallust skriver sin Catilina og sin Jugurtha

nærmest for politiske formåls skyld, og Cicero siger meget naivt Brutus 11, 42: *concessum est rhetoribus ementiri in historiis, ut aliquid dicere possint argutius*. Rigtig nok gjælder altså denne ytring rhetorskolerne, men den viser dog liden respekt for den historiske sandhed. Ialfald mener Romeren som Qvinctilian X, 1, 31: *historia est proxima poëtis et quodammodo carmen solutum, et scribitur ad narrandum, non ad probandum*. Denne opfattelse illustrerer Livius på det fuldstændigste. Og dog er denne romerske historieskrivning storartet. Den kulminerer i Tacitus, en forfatter, der ret tydelig viser, at midt i keisertiden, midt i den universale dannelses tid går den romerske karakters grundtone gennem det hele. Meget hos Tacitus har sin grund i tidsforholdene og i hans individualitet; men den grandiose pathos, den politiske sædelighed, som endnu sætter den romerske stat som det højeste mål, den aristokratiske grundanskuelse, den fatalistisk alvorlige livsopfattelse, som endnu trods al almenoplysning tror på prodigia, den bestemte retning mod det faktiske — alt dette er ægte romerske træk, som får det mest adækvate udtryk i hans stil.

Hvad dernæst veltalenheden angår, så er det alt ovenfor berørt, hvor mangfoldig anledning det romerske liv, både det private og det offentlige, bød til at udvikle denne. Sydlandingen ynder overhoved det mundtlige ord, hans konversation er livlig og ordet falder let fra hans læber. Men hos Romeren var udviklingen af det oratoriske foredrag i særlig grad begunstiget. Alle forhandlinger var jo mundtlige, i senatet, i folkeforsamlingen, for *judices*; feltherren måtte være istand til at bruge ordet i sin tiltale til hæren, og endelig var den skik at holde *laudatio funebris* over de afdøde meget gammel. Den romerske begavelse gik også i samme retning. Når der til eloqvens kræves forstandig og klar anordning af momenterne på den ene side og en livlig fremstilling på den anden, så besad Romeren af naturen disse egenskaber. Her kom den sydlandske lidenskab til anvendelse; men det lå også i Romerens væsen — hvad der vistnok er højst fornødent, skal det oratoriske foredrag gjøre sin fulde virkning — at denne lidenskab blev dæmpet af forstandens alvor. Resultatet var en ejendommelig

rhetorisk pathos, som imidlertid ikke på dette felt alene kommer frem, men gennemtrænger den romerske litteraturs både poesi og prosa. Hvis derfor nogen litteraturgren viser romersk nationalitet, så er det denne; det var også den, hvori det første prosaiske skrift kom ud, nemlig Appian's tale fra 280 f. Kr. Bekjendtskabet med Grækernes retorik lærte ikke Romerne noget væsentlig nyt, om den end bragte talerne til at anlægge sine taler med større kunst. Romersk er det ved denne veltalenhed, at den har en bestemt praktisk retning, og netop derfor holdt den sig temmelig fri for græsk påvirkning. Rigtig nok blev Romernes to største talere til en vis grad påvirkede, Cicero af den rhodiske skole, Hortensius af den asiatiske; men dette gjaldt mere foredragets ydre form end dets indre gehalt. Romersk er det også, når veltalenheden fik dispensation for at holde sig til sandhed og moral, når det, som Cicero vil, for den retslige taler ikke gjælder om verum, men om verisimile; det er den romerske forstandighed, som udarter til fiffighed. Ja, så ganske ligger den oratoriske form for den romerske natur, at da de politiske forhold gjorde indholdet overflødigt eller betog det interessen, sprang udviklingen om til det modsatte af, hvad den havde begyndt med, til en ensidig forgudelse af formen som sådan. Rhetorerens skoler oplærte ikke længer folk for praktiske formål, men til deklamation for deklamationens skyld: en retning, mod hvilken Quinctilian, den første professor i eloquens, og Tacitus i sin dialogus forgjæves ivrede.

Men fremfor alting er retsvidenskaben Romerens stærke side. Denne er hos ham national i fuldeste udstrækning, og her havde han også meget lidet at lære af Grækerne, hos hvem retsvidenskaben var lidet udviklet. Derfor gives der en romersk retsvidenskab, alt før hellenismens indflydelse i det store begyndte at ytre sig. Den romerske folkekarakter pegede allerede fra først af i samme retning. En nation, som ensidig retter al sin opmærksomhed og al sin kraft på statslivet, som i alting tager hensyn til den strænge hensigtsmæssighed uden at se til højre eller til venstre, og ikke lader sig anfægte af følelse eller gemyt, som forstår at underordne individet under staten, det enkelte under regelen i den udstrækning som det gammelromerske folk, måtte have kald til retsvidenskaben, således som retsbegrebet

opfattedes af Romerne. Thi ret er for Romeren alene det, som uden hensyn til subjektiv sædelighedsfølelse er hensigtsmæssigt for det hele samfund. Retten er derfor ubønhørlig konsekvent; det enkelte tilfælde ofres for regelen, om den sædelige billighedsfølelse aldrig så meget krymper sig derved. Et sådant retsligt tyranni af loven er visselig ikke den sande retfærdighed, derfor heder det også *summum jus summa injuria*; retten bliver en føleløs mekanisme, men som også arbejder med en uovertræffelig sikkerhed som enhver maskine. Den dybe følelse for, hvad der er ret efter denne opfattelse, er gennemgående romersk. Aulæg for retsvæsen viser sig heller ikke at være enkelte begavede individers ejendom alene, men så at sige det hele folks: retten var populær hos Romerne. Det var den logisk-formalistiske sluhed og praktiske forstand, men fremfor alt den moralske kraft, hvormed dette folk var udrustet, den jernhårde vilje, som forstod at sætte maskinen i bevægelse. Thi til udviklingen af et retssystem hører ikke alene forstand, men også vilje til at gennemføre det. Konservativ som Romeren er, driver han konsekvensen til yderlighed, forandrer ikke rettens bogstav, om end den praktiske nødvendighed synes at byde det; men han forstår rigtignok at omgå konsekvensen, når tiderne forandres og praxis forlanger forandring. Hertil hjælper ham hans medfødte fiffighed; den utilistiske åndsretning gjør ham sofismen både tilladelig og tilvant. Bekjendt er den romerske rets formalisme, dens fiktioner og imaginære nødhjælpsfortolkninger; i alt dette ligger ingen sædelighed, men der ligger deri en dygtighed i juristisk tænkning, som har bidraget meget til udviklingen af denne videnskabs teknik. Lå nu hans sky for at forandre retten i hans konservatisme, som her bevirkede, at den demokratiske folkestemning ingen magt besad, så må det også netop erkjendes, at denne konservatisme var et for udviklingen af retsvidenskaben gunstigt moment, uden hvilket intet retsvæsen af gehalt og betydenhed kan findes; thi skal retten hvert øjeblik forandres efter øjeblikkets tarv, kan intet retssystem danne sig, og forstanden går glip af den opfordring til juristisk tænkning, som ligger i nødvendigheden af at forbinde det gamle med det nye. På den anden side er Romeren ikke således konservativ, at han absolut holder det nye borte; tvertimod, han

lader det komme til sin ret, men først når det fuldstændig har bevist, at det har ret.

Det var altså ikke underligt, når der alt tidlig i Rom dannede sig en retsvidenskab. Alt omkring 300 f. Kr. nævnes de store retslærde P. Sempronius Sophus og Tiberius Coruncanius samt Appius. Den første juridiske skribent er Sex. Aelius Catus allerede omkr. 204. Juristerne blev en stand, som rådspurgtes af sine klienter, og hvis svar, *responsa juris prudentum*, tidlig blev en retskilde. Imidlertid omformede den strænge romerske ret sig fra begyndelsen af Roms 7de århundrede fra en romersk-borger-ret til et retssystem af almenmenneskeligt værd, så at den under sin videre udvikling i keisertiden, repræsenteret af navne som Salvius Julianus, Sex. Pomponius, Gajus, Papinian, Ulpian (2det og 3dje årh. eft. Kr.) o. fl. udfoldede sig til et system af verdenshistorisk betydning og indflydelse, en *jus commune hominum*. Man plejer at sige, at Rom to gange har behersket verden; man kunde gjerne sige tre gange; thi tredje gang erobrede Rom den øvrige verden ved sin romerske ret. Den juridiske begavelse, som kommer tilsyne i denne almene romerret, som har haft så stor indflydelse på de nyere nationers retsvæsen, er ligeså ejendommelig romersk som de ældre juristers; kun er her synskredsen udvidet, den gammelromerske stive konsekvens er opgivet og en international ret af den fasteste struktur er frembragt på grundlag af den gamle.

Langt mindre er den romerske folkekarakter anlagt for dyrkelsen af andre videnskaber, hvis idealistiske natur ikke tiltalte ham og forstodes af ham meget mindre end den praktisk-positive retsvidenskab. I filosofi er Romeren væsentlig eklektiker og har ingen nye tanker at bringe frem; den filosofiske spekulation synes endog Tacitus, en mand, som dog ikke havde tænkt så lidet, var upassende for en senator og en Romer, når den gik udenfor et vist mål. Romeren interesserer sig ikke for filosofien som videnskab, men som et middel til at blive *bonus et beatus*. Han reflekterer nok, men han filosoferer ikke. Ennius siger: *philosophari est mihi necesse, at paucis, nam omnino haud placet*, en ytring, som vistnok ganske gjengiver den romerske opfatning. Den praktiske hensigt er altså også her den overvejende, og især er det den ethiske be-

tragtning, Romerne henvender sin opmærksomhed på. Skjønt de fleste som sagt var ligefrem eklektikere, hvorpå Cicero (og Varro efter hvad der fortælles om hans tabte værk *ant. rerum human. & divinarum*) afgiver et tydeligt eksempel, sluttede andre sig i ethisk overbevisning enten til Stoa eller til Epikur, alt eftersom enhvers individualitet hældede mest til de senere tiders luxus eller til det strænge romerske alvor. Den selvstændigste romerske filosof er vistnok Lukrets. — Matematik lå Romerens ånd ligeså fjernt. Den praktiske regnekunst satte han nok pris på, dog mest kun dens elementer, som han kunde have brug for i det daglige liv; den videnskabelige spekulation var ham også på dette felt fremmed. Karakteristisk er her Cicero's ytring *Tusc. 1, 2: in summo apud illos honore geometria fuit, itaque nihil mathematicis illustrius: at nos metiendi ratiocinandique utilitate hujus artis terminavimus modum.* Ligeså Seneca *ep. 88*, hvor han sammenligner filosofien og matematiken og siger om den sidste: *non est autem ars sui juris, cui precarium fundamentum est; philosophia nil ab alio petit — mathematica ut ita dicam superficialia est, in alieno aedificat cett.* Romeren anvender derfor arithmetiken fornemmelig kun til at føre sine regnskabsbøger, geometrien til sit landbrug og sin landmåling, til bygningskunst, til lejrastikning; således også astronomien til det praktiske formål at inddele dagens timer — det varede længe, inden man i Rom forstod at beregne tiden anderledes end efter solens op- og nedgang (det første solur opstilledes 293, det første vandur 159 f. Kr.). Derimod lå det i den romerske karakter at forbinde astronomien med astrologi, hvorfor også i keisertiden *mathematici* er det samme som *magi* og *Chaldaei*. — Krigsvidenskaben kunde man tro lå Romeren nær, og man havde også forskellige skrifter de re militari; alligevel var det her mere *praxis* end *theorien*, som beskæftigede ham.

Naturvidenskaberne var heller ikke Romernes sag. Til interesse for naturen hører selvfølgelig en vis idealisme, som de ikke var i besiddelse af, og hvad Romerne her har præsteret, er aldeles afhængigt af Grækerne og derfor kompilatorisk som Plinius's store encyklopædi. Ikke engang medicin vakte in-

teresse, uagtet dens praktiske betydning; det stemmede mere med Romerens uvidenskabelige natur at holde sig til husmidler og besværgelser. Cato mener således (ap. Plin. H. N. 29, 8): *esse commentarium sibi, quo medeatur filio, servis, familiaribus*. Heller ikke i keisertiden kom medicin synderlig i kredit, uagtet de mange øjenlæger, hvis krukkestempler med navne man har fundet så mange af; dog findes der et meget agtværdigt medicinsk skrift af A. Cornelius Celsus, dog kun som del af en større encyklopædi (tabt). For studiet af geografien var Romernes antinationale væsen ikke gunstigt; de interesserede sig ikke for andre lande og nationer, og den alexandriniske matematisk-fysikalske videnskab var og blev dem fremmed. Først under August, da Rom blev dragen mere med ind i verdenshandelen, udbreder sig derfor geografisk kundskab mere, man lærer geografi i skolerne (Properts. Eleg. 5, 3, 7: *cogor et e tabula pictos ediscere mundos*), karter og rejsebøger udkom, uden at dog nogen geografisk videnskab udviklede sig; Tacitus's *Germania* har ikke geografien til formål. Den betydeligste romerske geograf er Pomponius Mela fra Claudius's tid. — Derimod må nævnes en anden videnskab, som omfattedes med langt mere interesse. Det var landøkonomi. Landbruget var fra først af den næringsvej, som Romerne satte mest pris på, eller måske hellere den eneste, de agtede. Kun landmanden ansåes for en dygtig mand og en brav mand og en god borger, og kun af den bosatte bondestand udskreves hæren. Cato siger *de re rustica* præf: — *virum bonum cum laudabant (majores). ita laudabant bonum agricolam bonumque colonum — ex agricolis et viri fortissimi et milites gignuntur maximeque pius quaestus stabilissimusque consequitur minimeque invidiosus, minimeque male cogitantes sunt, qui in eo studio occupati sunt*. Forholdet forandredes ikke, da statens omfang tiltog og luxur hos de højere klasser fortrængte det stille bondeliv; interessen for landlivet forblev stor nok; de rige byggede sine villaer, de store latifundia krævede vel endog mere opmærksomhed og nøjagtighed i benyttelsen af hvad jorden ydede. Derfor ser vi, at man lægger megen vind på alle landbrugets grene, agerbrug, træ- og frugtavl, have dyrkning, fædrift og biavl. Ingen nærings-

vej kunde stemme mere overens med Romerens praktisk alvorlige sind, som dog var åbent nok ikke for naturens skjønhed, men for naturens ro og landlivets stille glæde. Litteraturen bemægtiger sig derfor tidlig dette gebet, og Cato, den egentlige første prosaiske skribent, skrev de re rustica; men især fra keisertiden bliver landvæsenets behandling en egen litteraturgren, som omfattes med særlig forkjærlighed og jo endog beejstrede Virgil til poetisk fremstilling i *Georgica* (Varro res. rustic. libri III.; Columella, Senecas samtidige, de re rustica).

På grammatikens gebet skulde man ved første øjekast tro, at Romerne vanskelig kunde blive hjemme, og dog har de netop vist denne videnskab stor opmærksomhed, rigtignok under ejendommelig romersk opfattelse. Ved *grammatica* forstod Romerne *scientia interpretandi poetas et recte loqvendi scribendiqve ratio* (Mar. Victorinus); *scientia eorum, qvae a poetis historicisqve oratoribusqve dicuntur a parte majori* (nt Varroni placuit: Mar. Vict.). Oversat på latin hed derfor dette græske ord *litteratura*, en *grammaticus* hed *litteratus* eller *litterator* (Quinctil. 2, 1, 4 *grammaticae, qvam in Latinum transferentes literaturam vocaverunt* Sveton de ill. gramm. 4, *appellatio grammaticorum Graeca consuetudine invaluit: sed initio litterati vocabantur eosdem litteratores vocitatos Messala Corvinus in quadam epistola ostendit*). Senere forandres ordenes betydning og *grammaticus* betegnede en lærer i den højere sprogvidenskab, *litteratus* derimod d. s. s. *grammatista*, *elementarlærer*. Når nu altså begrebet grammatik opfattedes på denne måde, så kan det forståes, at denne videnskab kunde slå an hos Romerne. Det gjaldt nemlig om at fastsætte lovene for deres eget sprog, som, da den grammatisk videnskab forplantedes fra Hellas til Rom ¹⁾, netop var i sin vorden, og om at behandle deres egen litteratur kritisk og exegetisk. Naturligvis var her den græske videnskab læremesteren; men stoffet for den romerske grammatik var altså dog nationalt, man kritiserede og fortolkede romerske forfattere, man etymologiserede sit eget sprog, og hermed forbandtes også den

¹⁾ af Crates Mallotes, stoiker, gesandt i Rom 159 f. Kr.

egentlige filologi (philologus er den, hvis fag er det historisk-antikvariske), så at oldtidsstudiet, som før er omtalt, blev sprogforskningens ledsager. Også det latinske sprogs oprindelse var gjenstand for den romerske grammatiks opmærksomhed. I den græske sprogvidenskab var der alt fra Sokrates's tid bleven stridt, om sproget beroede på φύσει eller νόμῳ, om det var fremkaldt ved tingenes natur eller ved menneskelig vane (θέσει); den første mening forfægtede Heraklit fra Ephesos, den anden Demokrit fra Abdera, som mente, at da to ting kunde have samme navn, måtte sproget bero på en stiltiende konvention. Denne strid udviklede sig i Alexandria til en strid om sproget beroede på ἀναλογία eller ἀνωμαλία, på regel eller på sprogbrug. Romerne hældede her til det sidste, dog væsentlig medierende mellem begge teorier, hvortil deres praktiske sans måtte føre dem.

Hvad poesien angår, følger det af det foregående, at Romerne ikke egentlig var anlagte for den. Absolut uden poesi er intet folk og heller ikke Romerne; men hele deres naturel er ikke sådant, at det trænger det poetiske udtryk. Det varer derfor længe, inden de begriber formens betydning for poesien; man nøjer sig med den stofmæssige interesse og opfatter poesien mere som et stilistisk middel end som mål. Dette naturalistiske standpunkt forlades først under August; men så lidet stemmer poesien med det romerske folks karakter, at denne augusteiske poesi ikke er skrevet for folket, men alene for et dannet publikum. Tilsidst slår den romerske poesi om til en-sidig blot og bar form, hvori ethvert stof, endog det mest prosaiske, de tørreste læresætninger, behandles. Og dog har også denne nation i poesiens blomstringstid frembragt virkelige digtere. Den helleniske kulturs omformende og befrugtende magt fremtræder således her i fortrinlig grad.

Den dramatiske poesi var den første, som behandlede i Rom. Allerede dette viser, hvor lidet den romerske poesi's udvikling var organisk, hvor ganske den, som ovenfor nævnt, af hang af det ydre livs fordringer. Imidlertid var der i den romerske folkekarakter ikke få træk, som kunde synes at gjøre Romeren skikket til at arbejde i denne retning, og netop her syntes også spirerne til litterær produktion at være de kraftigste

alt för det græske dramas indførelse. För tragedien var det romerske alvor og lad os sige gravitet gunstig; den romerske historie indeholdt nok af tragiske karakterer, og det pathetiske sprog var ikke kothurnen uværdigt. För det komiske eller ialfald det latterlige har på den anden side Italikeren megen sans, som alt berørt, ja meget mere end för det tragiske. Når der endelig hos den dramatiske digter kræves ikke så liden forstand og kombinationsevne, så besad jo Romeren også disse egenskaber. Alligevel er der her væsentlige ting, som mangler. Italikeren synes ligesom nutidens Italiener at have været mere skikket til at spille end til at forfatte dramaer. Hvad det tragiske angår, da mangler Romeren følelse för det menneskelige; hans syn på konfikten mellem lidenskab og lov, mellem menneskelig og guddommelig vilje, mellem frihed og nödvendighed er af praktisk, ikke poetisk natur, og slige opgaver löser han som statsmand og borger; ikke som digter. Vi kjender vistnok meget lidet til den romerske tragedie, men vi ved dog, at den endog om den tog et nationalt stof (som *praetexta*), var ganske afhængig af den græske (især — i begyndelsen ialfald — den euripideiske); at den dog heller ikke fornægtede Romer-naturen, idet den holdt sig nær til virkeligheden og istedetför den sande tragiske höjtidelighed satte en rhetorisk pathos, som tiltalte det romerske publikum, der just ved sådanne steder råbte da capo. Når de ældre tragikere — ligesom de samtidige komikere — søgte at give dramaet et mere nationalt anstrøg (som *Pacuvius* og *Attius*) ved en vis frihed i behandlingen af de græske mönstre og en vis selvstændighed (hvad der overhovedet er eget för den ældre, mindre formelt udviklede tid, för den helleniske form gjorde sin fulde virkning på de litterære bestræbelser), så forsvandt i den augusteiske tid denne retning igjen og man holdt sig mere strængt til den græske form. Dette viser Horats's strænge regler för dramaets behandling i brevet til Pisonerne. Men følgen var, at tragedien ikke slog rod hos Romerne, ikke engang *praetexta*, og tilsidst forsvinder den ganske: de blodige scener på amfitheatrets arena tiltalte mere. — Hvad dernæst det komiske angår, så er det alt ovenför antydnet, at Italikerens komik ikke er af den poetiske art. Rigtignok må det som sagt indrømmes, at komedien langt mer end tragedien havde anklang

i den romerske nationalkarakter; Romeren havde langt mere sans for det latterlige end for det bedrøvelige, og den lavere sfære, hvori komedien efter sin natur holder sig, den mere sanselige forlystelse, hvortil den indeholder muligheden, tiltalte det romerske gemyt mere. Når der imidlertid skulde blive spørgsmål om, hvilken af den attiske komedies former den romerske nærmest måtte tage til mønster, så var den ældre aristo- faniske med sin karakter af offentlig kritik og sin sammenhæng med det attiske offentlige liv ikke skikket til at overføres til Rom. Anderledes derimod med den nyere attiske komedie; dens stof var livet selv, og om man vilde, kunde man jo her sætte det romerske privatliv istedetfor det græske og derved give den romerske komedie en mere national farve. Dette skede som be- kjendt i den såkaldte togata og tabernaria (trabeata var en afart af meget kort tilværelse); og endog om forfatteren eller bearbejderen beholdt det græske stof, lod det sig gjøre, som de ældre komikere, især Plautus, bestræbte sig for, at indblande nationale elementer i karakterer og sæder (fabula palliata). Det plautinske Romer-vid tiltalte også publikum meget mere end den elegante Terents, hos hvem der også kun viser sig lidet nationalt romersk. Imidlertid var også denne form af drama i grunden Romerne noget fremmed, som ikke slog rødder. Man ser, at det dramatiske overhoved lå den romerske natur for højt; det er ikke den komiske kollisjon, men det enkelte latterlige fenomen, som Italikeren finder morsomt og över sit vid på. Men netop derfor var han også istand til at frembringe et virkelig nationalt lystspil af en anden art, for hvilken nationale elementer lå til grund og hvor den nationale komik fik sit ud- tryk, nemlig mimen og atellanen. Mimens hele øjemed var at vække latter, og heller ikke atellanens figurer havde stort mere idealt indhold. Farcens løse holdning, dens vilkårlige sammen- stillen af latterlige scener og karakterer (og masker, som man brugte i atellanen, men ikke i mimen, hvor mimiken spillede en betydelig rolle), dens helt igjennem realistiske maleri af livet og især det lavere samfundsliv, hvor sanseligheden kunde få lov at fremstilles uden sky, den hele karnevalsagtige skurrilitet var netop efter Italikærens sind. Da imidlertid både mimen (ved Decimus Laberius 105—43 f. Kr. og Publilius Syrus, den

førstes yngre samtidige) og atellanen (ved Pomponius Bononiensis og Novius, Sullas samtidige) blev omgjort til kunstdrama, tabte interessen også for disse former af dramaet sig; den mindst kunstneriske af dem, mimen, holdt sig længst; men tilsidst gik de i keisertiden som alle dramatiske former op i den stumme pantomime — et tydeligt bevis på, hvor fremmed dog i grunden det dramatiske var for den romerske karakter, uagtet det ved første øjekast ser ud, som netop det skulde være den art poesi, hvortil nationen besad de bedste anlæg.

For episk digtning indeholdt den romerske folkekarakter vistnok ikke få betingelser. Romerens historiske interesse og faste vedhængen ved det overleverede, hans lyst til at bevare fortidens begivenheder i erindringen, som jo tidlig gav anledning til sange til forfædrenes pris, måtte være eposet gunstig. Men på den anden side er atter her mangelen på poetisk trang i vejen. Et heroisk epos havde vanskeligt for at udvikle sig hos Romerne. De savner mythologi, deres guder var ikke fantasiens, men forstandens fostre, og de sagn, de besad, var ikke poetiske. Det sande epos forudsætter en naivitet, som dette folk ikke havde; at tænke sig de abstrakte romerske guder vandrende om blandt menneskene som i det homeriske epos, plastisk udformede til bestemte skikkelser, der griber ind i de menneskelige forhold, lå Romeren fjernt. Eposets objektivitet kunde ikke stemme med hans reflekterende ånd; det episk barnlige var ikke romersk. Og endelig, til den ideens enhed, som epos fordrer, var han ligeså lidt i eposet istand til at hæve sig som i eposets affødning dramaet. Langt nærmere lå det for Romeren at tage et rent historisk stof og behandle dette episk, og hermed begynder også det romerske epos, idet Ennius i sit store værk *Annales* forsøgte poetisk at fremstille Roms historie, efterat alt Nævius i saturniske vers havde givet en poetisk *bellum Punicum* (primum). Det heroiske epos derimod, som først i den augusteiske tid fandt dyrkere, var henvist til græske emner. Vergil forsøgte i sin æneide at forbinde begge retninger; men senere vendes der atter tilbage dels til det rent historiske epos med nationalt stof (f. ex. Lukans *Pharsalia*) dels til det græsk-heroiske (f. ex. Valerius Flaccus's *Argonauticon*) efter alexandrinske mønstre.

Romerne har altså indført i verdenslitteraturen to nye afarter af epos, det historiske og det historisk-heroiske (Vergil) i overensstemmelse med sin nationalkarakters krav og betingelser, om end også i Alexandria var digtet historiske digte; af disse afarter har det første hævdet sin plads til vore dage. Og man kan her ikke uden uretfærdighed frakjende Romeren en fortjeneste. Det er en hård dom, Mommsen fælder over Ennius's annaler og hele det historiske epos, når han (R. G. 1² 900) kalder dette »et spøgelse, som hverken forstår at leve eller at dø,« og det er ingen retfærdig dom; den hænger også sammen med hans opfattelse af den hele romerske kultur som denationaliseret. Ikke ethvert historisk epos behøver at være en Henriade eller en Messiade, og hvorfor skulde et historisk stof ikke kunne behandles poetisk? Vistnok er det sandt, at dette romerske epos står tilbage for det gamle græske, som al romersk poci må stå tilbage for græsk. Ennius har, med al den romerske grundtone og det romerske indhold i hans nationalepos, i det enkelte stærkt efterlignet Homer, hvis guder han på samme vis lader deltage i menneskenes kampe — Juno tilgiver således efter slaget ved Cannæ Romerne i gudernes råd. Lukans digt er derimod strængt historisk, men står derfor også prosaen så nær, at han, skjönt han neppe kan frakjendes fantasi, dog allerede af de gamle heller regnedes til historikerne (Servius ad Aen. 1. 382 *Lucanus ideo in numero poetarum esse non mereat, quia videtur historiam composuisse, non poema*) eller til talerne (Quinctilian 10, 1, 90: *Lucanus — magis oratoribus quam poetis adnumerandus*) end til digterne. Alligevel har der hvilet en romersk storartethed og ophøjethed over Ennius, som har gjort ham til den romerske poesis fader og omgivet ham med en nimbus som national digter (Quinctilian sammenligner ham med en hellig lund, som man træder ind i med ærefrygt, og hvis tusindårige ege mere er ærværdige end skjønne), og Lukans værk ånder ligeledes et så ægte romersk sind, at det ikke kan blive uden virkning. Dernæst har i det heroisk-historiske epos mesteren Vergil frembragt et værk, som med alle sine mangler dog er storslagent og med al sin troskab mod den homeriske original dog er romersk. Han er ingen Homer; hans værk synes ikke udsprunget af nogen genial

poetisk begeistring; hans fantasi er ikke skabende, handlingen i hans digt er oftest slæbende, helten svag og ofte sentimental, tonen ensformig rhetorisk; den hele situation er så langt fra at være heroisk, at den snarere er lånt fra digterens egne civiliserede tider. Og dog vandt Vergil prisen som national digter; hans arbejde brugtes tidlig som skolebog, og det hændte ham, hvad der neppe hændte mange romerske forfattere, han blev oversat på græsk. Romerne gjenfandt i væsentlige stykker sig selv i dette digt. Netop dets episke mangler gjorde det forståeligt for Romerne, meget mere forståeligt end Homer. Og desuden — uden at prale med den overordentlige hørdom og belæsthed, som ligger til grund for digtet, og som Romeren måtte ty til, da han selv ingen myther besad, har digteren forstået at sammenknytte den græske tradition med de indenlandske sagn; ikke mange besad vel så dybt kjendskab til Italiens urtids-tradition eller omfattede den med så patriotisk kjærlighed som han, og denne kjærlighed træder klart frem i digtet. Men fremfor alt måtte den ægte romerske baggrund, den patriotiske hovedtanke, som går gennem Aeneiden, at forherlige Rom og Romerne, gjøre den folkekjær.

Men ikke blot disse to afarter af epos stemte med den romerske folkekarakter. Just fordi det egentlige epos ikke lå for Romeren, af samme grund altså, som hos ham epos fik sin historiske eller historiserende karakter, omskabte eposet sig mellem hans hænder til, hvad man vel nærmest må kalde poetisk fortælling, hvor det ikke såmeget kommer an på den egentlige episke enhed i anlægget, men det blot og bart fortællende og beskrivende element er det forherskende. Mesteren i denne form, som især i den senere romerske tid blev almindelig, er Ovid i sine *Metamorphoseon libri XIV*. Denne poetiske fortælling kan siges at danne overgangen til den poetiske form, hvori Romeren har præsteret det mest selvstændige, den didaktiske.

For en nation, hvis hovedtendens er rettet på det praktisk nyttige og belærende, måtte den didaktisk-foredragende poesi være den naturligste af alle poetiske former; den står også efter sit væsen på grænsen mellem prosaisk realitet og poesi. Slående beviser på, hvor vel skikket den romerske karakter var for denne art poesi, afgiver især Lukrets, Vergil og Ovid:

Lucretius Carus (99—55 f. Kr.) i sit store filosofiske digt i 6 böger de rerum natura. hvori han søger at belære sine landsmænd angående tingenes natur og væsen og giver et på Epikuræismen bygget filosofisk system, hvorved han mener at kunne befri dem for al overtro og religiøs frygt, foredrager altså læren om atomerne og deres natur, om sjælens væsen, om tingenes billeder, om verdens endelighed og naturens fænomener — alt sammen altså i den nævnte praktisk-ethiske hensigt; Vergil i sine *Georgica* (4 böger) om agerbrug, træavl, fædrift og biavl, hvori han forener stor herdom i den alexandrinske litteratur af denne art med sin egen erfaring i det italiske landbrug; og endelig Ovid i forskellige didaktiske værker, dels af sagnhistorisk indhold som *fasti*, dels af erotisk, som *ars amandi*, *remedia amoris*, *medicamina faciei*. Stoffet både hos Lukrets og Vergil er af lidet poetisk natur — det er just romersk at vælge et sådant dels reflekteret, dels realistisk stof; men Lukrets's dybe begejstring for den lære, han hylder og lidenskabelige trang til at befri sin samtid fra alle de gamle fordomme, og Vergils fuldendte mesterskab i den poetiske form gjør dog begge disse værker værdige den beundring, som samtid og eftertid har ydet dem. Og hvad Ovid angår, den utvivlsomt mest begavede poetiske natur, Rom har frembragt, så er det mærkeligt, at alligevel den romerske realisme gjør sig stærkt gjældende også hos ham, netop i den form, hvortil livet i hans tid nærmest frembød anledning, som sanselighed og livsnydelse. Ovids sanselighed bringer ham til at sætte erotikken i system og gjøre den til en kunst, som hans forstand reflekterer over og theoretiserer. — Den didaktiske form tiltalte overhoved Romeren i den grad, at allerede af samtidige med Ovid og endnu mere siden, helt ned i den kristelige tid, snart sagt hvilket som helst stof behandlede i didaktisk-poetisk form, såsom læren om urterne, om fuglene, astronomi, geografi, ja til og med grammatik. Men hermed er rigtignok poesien bortvejret.

En gren af didaktisk poesi er imidlertid Romerne aldeles egen, og det er den såkaldte satira. Satira quidem tota nostra est, siger Qvinctilian 10, 1, 93, og der er heller intet i den græske litteratur, hvormed den kan sammenlignes, eller hvoraf den kan udledes som didaktisk poesi. Dens væsen er

kritik over tiden og dens fænomener, politik, moral, litteratur, overhoved det selskabelige liv. Man kan derfor vistnok sige, at satiren bød Romerne en slags erstatning for en aristofanisk komedie, som i Rom var en umulighed; men denne form af kritik var alligevel ægte romersk og aldeles forskjellig fra komediens. Ligeså kunde man sammenligne satiren med de græske *σῖλλοι* og med Archilochos's *ἴαμβοι*; men fra disse poetiske kunstformer adskiller den sig meget væsentlig derved, at dens kritik er af almindelig natur, hine græske satiriske udbrud derimod af personlig. I ingen anden digtart træder den romerske karakter så klart frem som i denne. Denne satiriske digtning forudsætter et skarpt blik på livet, som det er, den har et strængt realistisk grundlag; den forudsætter fremdeles fin iagttagelsesevne, forstandig reflexion og kritik; den fordrer sædeligt alvor og følelse for, hvad sandt og ret er; thi den beror på, at digteren føler modsætningen mellem virkeligheden og det rette, og just derfor er det, at han vender viddets og spottens pile mod den første. Den romerske satire fremtrådte under sin udvikling i flere forskellige retninger alt efter tidens medfør. Ser man bort fra den ennianske *satura*, der ikke hører hid, fordi navnet her blot synes at referere sig til den blandede metriske form (*satura* af *satura lanx*; Teuffel mener, at Ennius's *Scipio*, måske også hans *Sota*, *Protrepticus*, *Heduphagetica*, *Epicharmus*, *Euemerus* og epigrammerne hører til hans *saturae*), så gjælder med rette den romerske ridder C. Lucilius (148—103 f. Kr.) for satirens ophavsmand: *Graecis intacti carminis auctor*, som Horats kalder ham. Lucil gav først satiren dens indhold; han angreb med en frimodighed, som kun var mulig i republikens tid, alle det romerske livs svagheder både i politik, moral og litteratur, snart fra deres latterlige, snart fra deres alvorlige og fordærvelige side. Varro's lærde *satira Menippea* eller *Cynica*, opkaldt efter den græske kyniker Menippus, der skal have skrevet satiriske skildringer i samme maner, som senere Lukian, adskilte sig vistnok i formen fra den øvrige romerske satire, da den bestod af en blanding af vers og prosa (Quinctilian 10, 1, 93 siger: *alterum illud etiam prius satirae genus, sed non sola carminum varietate mixtum condidit Terentius Varro*). Men den varroniske satire synes

dog efter fragmenterne at dømme at have haft en væsentlig sammenhæng med den almindelige, forsåvidt også den persiflerede, skjønt gjenstanden her fornemmelig synes at have været de forskellige filosofiske retninger. Den egentlige mester i den romerske satire er imidlertid som bekendt Horats. De politiske forhold medførte, at satiren nu opgav det politiske felt og alene holdt sig til det selskabelige og litterære livs udvæxter. Horats ser striden mellem idé og virkelighed fra dens latterlige side, og han latterliggjør for at rette, ikke for at straffe, med en godmodighed og et lune, men tillige med en forstandens skarphed og en sund sans, som gjør ham måske til den allerelskværdigste af alle romerske forfattere. Med al sin fine dannelse og sine strænge fordringer til fornen viser han sig som ægte Romer; hans satirer og de dermed beslægtede epistler, som væsentlig ved sin mere subjektive karakter adskiller sig fra hine, udgjør et sædemaleri af det romerske liv, fremstillet i romersk kritiks lys, som kan siges at træde istedet for det nationalt romerske lystspil, som litteraturen savnede. Helt anderledes forholder det sig med satirens sidste fremtrædelsesform, den som repræsenteres af Persius og Juvenal. Vilde Horats virke på sin samtid ved sin ironi, ved at fremstille det slette og det dårlige som latterligt, så vil den neroniske og domitianske tids satirikere straffe ved sin spot eller i det mindste give sit ved synet af lasten sårede gemyt luft gennem bitre udfald.

Til lyrisk poesi var Romerens hele væsen mindst af alt anlagt. Overalt, hvor han på poesiens felt skal føle sig nogenlunde hjemme, er det forstanden, som ialfald er en meget virksom faktor, ikke den rene følelse; derfor er han som ovenfor udviklet istand til at præstere fortræffelige ting især i didaktisk, fortællende og fremstillende retning. Men lyrik er den subjektive følelses udtryk, det bevægede gemyts; og dette er vel den hele romerske nationalkarakter diametralt modsat med dens praktisk energiske, udadvendte ånd. De tilløb til lyrisk poesi, som Romerne fra den ældste tid besad i sine liturgiske sangé, i viserne til forfædrenes pris, triumfalsange o. s. v., som ovenfor er nævnte, var ikke udviklingsdygtige; ritualet var altfor konservativt til at kunne lægges til grund for en lyrisk kunstpoesi, og folkepoesien var og blev stående på sit primitive folkelige standpunkt. Når altså Romerne alligevel har frembragt en lyrisk litteratur,

så indsees det let, at man i denne art poesi ikke kan vente at finde synderligt nationalt romersk ¹⁾; den opstår også først på en tid, da den græske dannelse har trængt dybere ind, i den senere del af republikens tid, og når sit højdepunkt i den augusteiske. Hvis nogen gren af romersk poesi kan kaldes efterligning, så er det denne. Endog Horats's oden, så fortrinlige de i mange henseender end er, falder ind under denne dom, og det er ret karakteristisk, at de ikke tilhører hans ungdom, den tid, hvori ellers det lyriske udbrud falder naturligst. Bedst lykkes for Romeren af de til lyrik i videste forstand henhørende arter elegi og epigram, på grund af disse digtarters mere reflekterende natur. I elegi er Tibull, Ovid og Properts ligefrem at anse for mestere og ikke uden national farve. Epigrammet er skikket til at være udtryk for et vittigt indfald, en bidende ironisk dom over personer og forhold, et skarpt polemisk angreb, hvortil den romerske folkekarakter besad anlæg; det dyrkedes derfor også tidlig, dog ikke blot som polemisk indfald, men også som gravskrift og som erotisk digt. Fra det græske epigram med dets yndige naivitet adskiller dette romersk sig meget. Martials åndrige, men frivole epigrammer indtager den romerske epigrammatiks højdepunkt. Når det nu tilsidst viser sig, at denne for Romernes hele natur og væsen fremmede gren af poesien i den senere kristelige tid netop får en virkelig poetisk gehalt i de kristelige hymner, så er dette meget betegnende: det er ikke hellenismen, men kristendommen, som har opløst den romerske nationalitet; men da smelter denne også sammen med de nye, middelalderske folkeslag til et nyt folk, om end det gamles træk også her for en stor del kan gjenkjendes.

¹⁾ Og dog ånder også en Catull's digt af den allerstadigste realisme.

Hvad bør der læres i Middelskolen
om de gamle Folks Religion?

Af

Georg Fasting,

Bestyrer af Sarpsborgs Middelskole.

Nærværende Afhandling er af Forfatteren, der tidligere har været Lærer ved Aars og Voss's Skole, velvillig indsendt til Optagelse i denne Skoles Program. Det bemerkes, at den allerede var skreven og Bestyrelsen tilstillet for omtrent et Aar siden, men dog for sent til at kunne optages i Programmet for 1875.

Naar man læser den gamle Historie med Born og kommer til de gamle Folks Religion, saa er vel det sedvanlige, at man siger omtrent saa: Grækerne (eller Romerne eller Ægypterne) dyrkede flere Guder; deres øverste Gud var Zeus (eller Jupiter o. s. v.), hans Hustru hed Here; Athene var Gudinde for Videnskaben, Ares Gud for Krigen o. s. v., og Børnene lærer da af Mytherne saa meget, som Lærebogen indeholder, eller saa meget, som Læreren finder det passende at meddele.

Den Besked, som Børnene paa denne Maade faar om f. Ex. Grækernes Religion, er imidlertid, forekommer det mig, ikke tilfredsstillende. Som de sagkyndige ved, er der jo Forskjel paa Mythologi og Religion; meget i Mythologien er Religions Væsen saa modsat som muligt, noget i Mythologien indeholder vel Religion, men i en saa uklar Forbindelse med andre Elementer, at det er vanskeligt at skjelne det ene fra det andet, og endelig vil de gamle Folks Religion ligesaa godt eller maaske bedre kunne sees af andre Træk i Folkenes Liv end Mythologien. Den Besked, at Grækernes Mythologi er deres Religion, er imidlertid ikke alene utilfredsstillende for en dybere gaaende Betragtning; men jeg tror ikke, den tilfredsstillende Børnene selv, og den er navnlig derfor en utilfredsstillende Undervisning.

Jeg tror overhovedet, at Børnene ofte har mere kritisk Sans, end de voksne tiltror dem, og at de navnlig har strenge Fordringer til Tydelighed, Bestemthed og Sandhed. De lette Antydninger, som flere historiske Lærebøger har, de raske Forklaringer f. Ex. af Samfundstilstande (Statsforfatninger, Adel, Tredjestand o. l.), de spredte og afbrudte Træk, som hverken

danner Fortælling eller Billede, virker ved sin Utydelighed og Ubestemthed i høi Grad irriterende paa mange Born. Derfor skulde den historiske Lærebog efter min Mening saa vidt muligt være anskuelig og sammenhængende; lad den kun blive noget større, den bliver derved saa meget lettere og kjærere for Bornene; desuden kunde jo flere af de besværende Enkeltheder, som vi er vant til at finde i mange af vore Lærebøger, være borte. Lærebogen bør nemlig være noget afsluttet og afrundet i Stil som i Indhold; den maa ingenlunde blot være et Redskab i Lærerens Haand; den bør tværtom være saadan, at den i Tilfælde kan bøde paa Lærerens Udygtighed. Altsaa — tydelig og bestemt maa den historiske Undervisning være; den maa endelig ogsaa være sand, d. v. s. egte og dyb i Opfatningen, ligefrem og kraftig i Fremstillingen. Ogsaa i denne Henseende maa Lærebogen være et Monster.

Kan man i det hele taget være for streng i sin Fordring til, at Aanden i den historiske Undervisning og navnlig i den historiske Lærebog er fuldkommen god? Jeg tror, at manges Livsopfatning bliver for en stor Del bestemt just ved den historiske Undervisning og ved de Domme, som Lærebogen gennem sine mange Vendinger udtaler. Den, som senere kommer til at studere, kan faa Anledning til gennem selvstændig Tænkning at berigtige det feilagtige, han maatte have lært i sin Barndom; men de mange, som ikke kommer til at studere, men som udgjør den store dannede Almenhed, Middelskolens Elever altsaa, de faar ikke en saadan Anledning. Saa maa da disse Borns Lærebog være ulastelig og fuldkommen ædel i sin Aand. Det i Sandhed gode, ophoiede og betydningsfulde maa træde frem som saadant; et egte Kulturideal (Menneskenaturens alsidige Udvikling, forskjelligt fra udvortes Civilisation, Intelligens o. desl.) maa ligge til Grund for det historiske Syn; en egte Moral, som har en Maalestok for høie og lave, maa ligge til Grund for Dommen over godt og ondt, og en egte, sand og inderlig Følelse maa gaa gennem alt, som vedrører Religionen.

Jeg vender fra disse almindelige Bemærkninger tilbage til Undervisningen om de gamle Folks Religion.

Dersom Bornene har Begreb om Religion — og hvis der

er Mening i deres Religionsundervisning, saa maa det forudsættes — saa vil de ikke fatte, at de Myther, man meddeler dem; skal være Religion; det vil irritere dem, at man et Øieblik kan ville give Mytherne Navn af Religion; det vil forarge dem, lige saa vel som det forargede mange dybere tænkende af Grækerne selv. Eller — de forarges ikke, men tager derved maaske des mere Skade af denne tvetydige Sammenblanding af Mythologi og Religion. Denne er jo en Sammenblanding af religiøst Liv med religiøs-filosofiske eller religiøs-fantastiske Forestillinger og er forsaavidt analog med den Sammenblanding af Kristendom og Theologi, der saa ofte har vist sig fordærlig. Man kan godt tænke sig, at den fuldstændige Forbigaaelse af de gamle Folks virkelige Religion og Mythernes Udgivelse for Religion ogsaa bidrager sit til at give Bornenes Opfatning af Religionen den dogmatiserende Retning, som endnu i vore Dage er mere end tilbørligt fremherskende.

Lærerne i Historie i Middelskolen (som jeg her navnlig har for Øie) bør altsaa se til, mener jeg, at de ikke sætter Mythologi i Stedet for Religion, naar de underviser om de gamle Folk. Der bør bestemt gives Oplysning om deres Religion, og der bør aldrig meddeles noget af Mythologien, uden at det bliver forklaret, i hvad Forhold den staar til Religionen. Det var sundere og bedre, at ikke Börnene kjendte nogle Navne, som «det tilhører ethvert dannet Menneske at kjende,» end at de forlader Skolen med et forkjert Begreb om en saa alvorlig Gjenstand som Folkenes Religion.

For nu at tydeliggjøre, hvorledes denne Ting kunde tages, vil jeg — som til en Prove — ved Hjælp af de Kundskaber, som jeg i Øieblikket raader over, give et lidet Udkast til, hvad en Lærer i Middelskolens 5te eller 6te Klasse kunde foredrage for sine Elever f. Ex. om Grækernes Religion. Lærebogen skulde da indeholde noget tilsvarende.

— Som alle Hedninger, der ikke er sunkne altfor dybt, troede ogsaa Grækerne paa Gud. Tro paa Gud er nemlig — ligesom Samvittighed — alle Mennesker medfødt; men den er vistnok udsat for at gaa tilgrunde i Hedningelivets Overtro og Fordærvelse. Man finder dog ogsaa hos Hedningerne Spor til, at de erkjender en usynlig Dommer over deres Handlinger og

en almægtig Verdensstyrrer. Naar de derfor kommer i Nöd, eller de er frelste af Nöd, kan de med en Gang glemme sine Afguder og sine overtroiske Forestillinger og söge det höieste Væsen i Bön eller Taksigelse. Den, de saaledes söger, er Gud, paa hvem de derved viser at de tror. Ja — selv om de giver ham et hedensk Navn, og selv om der skulde blande sig en og anden hedensk, overtroisk Forestilling ind i deres Tilbedelse, er dette ikke væsentligt; det væsentlige er, at Tilbedelsen udspringer af en sand religiös Fölelse eller Tro. Hvad vi her siger om Hedningerne i Almindelighed, er ogsaa Bibelens Mening. Bibelen gjor jo Hedningerne ansvarlige for deres Liv; den siger jo f. Ex. i Romerbrevet (1, 21), at Hedningerne kjendte Gud, men de ærede og takkede ham ikke som Gud; Gud har vel (paa en Vis) ladet Hedningerne vandre deres egne Veie, men han har dog ikke ganske skjult sig for dem (Ap. Gj. 14, 17); navnlig har han aabenbaret sig for dem ved at vise dem sin Godhed; denne hans Godhed var just bestemt til at vække — og har altsaa uden Tvivl ofte vakt — Taknemlighed og Tro i deres Hjerter. Ja Paulus siger i sin Tale til Athenienserne (Ap. Gj. 17) ligefrem, idet han nævner deres Alter «for en ukjendt Gud,» at det var den sande Gud, som de — uden at kjende ham — dyrkede. Naturligvis dyrkede de ham ikke, som han burde dyrkes — det er en Følge af, at de ikke kjendte ham i Sandhed — men han var til for dem, — de troede paa ham, skjönt höist ufuldkomment.

Som Hedningerne i Almindelighed troede altsaa ogsaa Grækerne paa Gud.

Det nærmeste Bevis herfor er, at de har Ordet Gud. De taler ganske vist hyppig om flere Guder, men de taler ogsaa simpelt hen om Gud. Men hvorledes kunde de have Guds Navn iblandt sig uden ogsaa at have Begrebet om ham, og hvorledes skulde de have Begrebet om ham uden til en vis Grad at have ham selv? Selv naar de taler om Guder, viser de jo, at de har et Gudsbegreb, og saa længe de har det, har de deri en Forudsætning for at söge og finde Gud selv.

De taler ogsaa om Gud paa en Maade, der viser, at de troede paa ham. De tillægger ham nemlig ikke alene de gud-

dommelige Egenskaber, men taler ogsaa om ham i Fromhedens og Troens Sprog.

Saaledes*) siger i Odysseen (14, 83) Svinehyrden til Odysseus: «Spis og nyd, hvad der findes: Gud giver noget og negter andet; thi han formaar alt.»

Da Telemak er bange og ikke ved, hvad han skal sige Nestor, opmuntres han af Mentor med disse Ord:

Telemak, en Del vist skal du selv udtænke i Sindet,
en Del atter skal Gud indgive dig; ikke jeg tror, at
du mod Gudernes Vilje er født eller fostret i Livet.

I dette Sted er baade Tonen betegnende og Ordene selv, der jo röber en særdeles from Følelse og Tro paa, at Gud har skabt hvert Menneske i en kjærlig Hensigt og vil hjælpe ham selv i en liden Forlegenhed.

«Vi er af Guds Slægt» — er en Ytring af tvende græske Digtere. Den betegner Aandens Samfund mellem Gud og Menneskene, — et Samfund, ingen aner uden i Troen.

Paa de ovennævnte Steder fremtræder Troen paa Gud saa godt som aldeles rent, d. v. s. uden nationale Forestillinger. Og dog var saadanne samtidig herskende; Homer er jo fuld deraf. Vi maa altsaa tænke os, at den rene Tro laa ligesom bagenfor de nationale overtroiske Forestillinger, og at hver Gang Mennesket blev dybt grebet, saa kom den rene Tro frem, medens Overtroen sank tilbage i sin egen Tomhed. Og dette tør have været Tilfældet med det hele Folk. Hvad de høiest dannede angaar, saa har de — og dette er en vigtig Oplysning — lige fra de ældste Tider vraget de ofte saa uværdige nationale Forestillinger og bestandig fastholdt Troen paa en Gud. Saaledes erklærede Xenofanes 600 Aar f. Kr., at Gud var en, den høieste af alt blandt Guder og Mennesker, hverken i Udseende eller Tanke de dødelige lig; om flere nationale Forestillinger siger han, at de er Opfindelser af de tidligere Slægter.

*) De fleste af de følgende Exempler er tagne af „Mytologi och Religion eller om den grekiska Mytologiens Ursprung och betydelse. Af Max Müller. Svensk bearbetning af Magnus Dalsjö“ — en Bog, som i det hele taget i dette Stykke er meget benyttet.

Nogle udtrykker sin Harme over de uværdige Gudeforestillinger meget sterkt; et Sagn beretter, at Pythagoras havde seet Homers Sjæl i Underverdenen hænge i et Træ, omslynget af Orme, til Straf for, hvad han havde vovet at berette om Guderne. Om Filosoferne i Almindelighed kan man sige, at de ikke brød sig mere om hin Folketro eller Folkeovertro, end vi gjør, men de viste i Regelen megen Forsigtighed i sin Omtale af den for ikke at støde Mængden. Ogsaa Sokrates var i denne Henseende meget forsigtig, skjönt han desuagtet ikke gik fri for den Beskyldning, at han foragtede Guderne.

Nu skal man imidlertid, som sagt, ikke anse ethvert Udtryk, hvori der blander sig en national Forestilling, for aldeles blottet for sand Religion og sand Tro. Tvertom, ofte er den nationale Forestilling en uvæsentlig Indklædning, og indenfor denne skjuler sig en virkelig Tro.

Navnlig er Zeus for Grækerne ofte Gud i ren Forstand. Saaledes heder det om Zeus: «han er, han var, han bliver.» Fremdeles kaldes han «Guders og Menneskers Fader!» «Zeus,» siger Æschylos, «er Jorden, Zeus er Luften, Zeus er Himmelen, Zeus er alt, og hvad der er over alt.» I «Elektra» af Sofokles faar Elektra denne Tröst i sin Sorg:

Hav godt Haab, hav Haab, o Barn!
 End bebor den store Zeus
 Himlen; han alt skuer, alt behersker.
 Kast da du paa ham al din Sorg og al din Harm;
 ei os sömmer det vildt paa vor Fiende at vredes og harmes.

Hesiod bruger Udtrykket

Zeus's alt seende Blik, alt gjennemtrængende Øie.

Homer lader Odysseus idelig sige:

Guderne vide jo alt — — —

— hvad ligger der i disse Udtryk uden Troen paa Guds Alvidenhed? Og naar Homer neppe lader nogen om end nok saa ubetydelig Begivenhed ske, uden at han henfører den til et guddommeligt Væsens Indgriben, ligger saa ikke heri — trods al Overtro — den Tro paa Bunden, at Verden styres af Gud? Man merke følgende Exempler: Idet Diomedes opfordrer Græ-

kerne til at fortsætte Kampen, indtil Troja er erobret, slutter han saaledes:

Lad kun de øvrige fly med sin Flaade til Fædrenejorden,
 jeg og Sthenelos, vi skal nok kjæmpe saalænge til, at vi
 Iliions Undergang engang faar se; thi med Gud er vi komne.
 (Il. 9, 47.)

(Muligt dog, at der skal oversættes: med en Gud er vi komne).
 Med følgende fromme Ord tiltaler Nausikaa den skibbrudne
 Odysseus:

Zeus, den olympiske, selv tildeler os Mennesker Lykke,
 alt som han finder for godt, de gode saa vel som de onde:
 dette for dig han bestemte; med Taalmod bør du det bære.

Æschylos's Skuespil «Perserne», der dreier sig om Slaget ved
 Salamis og den persiske Hærs Undergang, er gjennebrængt af
 en merkværdig sterk Tro paa Guds Styrelse af Verdensbegivenhederne.
 Det er den mest fremtrædende Følelse i Stykket, hvorimod national Uvilje
 mod Perserne og Stolthed over den vundne Seier aldeles ikke fremtræder,
 hvad man dog kunde have ventet. Bøn, Henvendelse til Guderne (Gud)
 gaar igjennem hele Stykket. Følgende Sted finder jeg særdeles oplysende,
 fordi det saa levende skildrer de Omstændigheder, der pleier at kalde
 Troen paa Gud tillive: Flygtningen beretter den persiske Kongemoder om
 den persiske Hærs Lidelser efter Salamis-Slaget. Lidende af Tørst og
 allehaande Savn flygter den gjennem Bøotien, Phokis, Thessalien;
 nu har den naaet Makedonien — se, da

udsendte Gud en tidlig Vinterfrost; til Is da stivner Strymons brede Seng,
 og de, som før paa Guder aldrig havde troet,
 nu de sank i bange Andagt, Jord og Himmel de tilbød;
 men da sin varme Bøn nu Hæren fuldendt har,
 saa over isbelagte Færgesteder hen!
 og hvo som over kom, før Gud endnu
 udsendte sine hede Straaler, reddet blev.
 Thi glødende sig Solen trængte med sit Blik
 igjennem Isens Dække, brat den smelted hen, —
 da styrted alt med Brag i Flodens Dyb; vel den,
 som først afmægtig mistede sin Aandes Kraft.

I Grækernes Historie er det ikke saa godt at finde Spor af deres Religion. Religionen tilhører nemlig hovedsagelig Privatlivet, hvormed den almindelige Historie mindre beskæftiger sig. Men lad et Exempel være nok — Sokrates. Hans Retskaffenhed, hans Uegennyttighed, hans Lovlydighed, hans Sanddrthed, hans Samvittighedsfuldhed, hans Kjærlighed, hans Trofasthed til Döden mod Sandhedens Sag — beviser ikke disse Dyder, at hans Tro paa Guddommen — hvad Navn han end gav den — var en Magt i hans Liv, Religionens Magt?

Grækerne havde altsaa Tro paa Gud. Den fremtræder dels ganske ligefrem og saa at sige nblandet, dels ogsaa blandet med nationale Forestillinger, der imidlertid træder saaledes tilbage for det religiöse Indhold, at de ikke er videre at lægge Vegt paa. Saaledes lægger vi heller ikke Vegt paa, at den kristelige Tro undertiden kan udtrykke sig uklart eller billedlig, naar vi kun merker, at Troen virkelig er der.

Men — i det hele og store taget maa man rigtignok antage, at de nationale religiöse Forestillinger hos Grækerne som hos andre Hedninger havde et stort og udbredt Herredømme. De blev ikke staaende ved den medfødte religiöse Tanke, men lod Fantasiens lege med den, hvorved nye Forestillinger opstod, og dem bearbejdede og udvidede igjen Tænkningen. Saaledes opstod der af den medfødte Gudstanke flere Guder og Gudeforestillinger; det er, hvad man kalder Myther. Troen udarter til Overtro; Religionen bliver forvandlet til Mythologi.

Mythologien har saaledes vistnok en religiös Oprindelse, og i adskillig Mythologi lader vistnok Religionen sig endnu gjenkjende — derpaa indeholder det foregaaende Exempler —; men i Mytherne gaar dog i Regelen Religionen mere og mere under; Mythologien er Religionens Fiende, ligesom Overtroen er Troens Fiende.

Mythologien er en Skabning af den nationale Digtning af samme Natur som Sagn og Eventyr, og dens Betydning er en lignende. Til Oplysning om Folkets Religion kan Mythologien ikke bidrage meget, men vel til Oplysning om Folkets Egen-skaber, Livsanskuelse o. s. v. Kjendskabet til Mythologien har dernæst for dannede Mennesker en Del Betydning derved, at saavel den gamle som den nyere Kunst og Poesi (Billedhugger-

kunst, Maleri og Digtning) har hentet Emner fra den græske Mythologi.

Spørgsmaalet om, hvorledes Mytherne er opstaaede, er et meget vanskeligt Spørgsmaal, ligesom Spørgsmaalet om, hvorledes Eventyr, Folkesagn, Folkeviser og Folkemelodier er opkomne, og det er noget, som Skolen ikke kan indlade sig paa, især da det ikke engang er bragt paa det rene af de lærde.

Mythernes Betydning er det ogsaa meget vanskeligt at bestemme med Sikkerhed, og mange af de gjængse Udtydninger er vistnok vilkaarlige. Mythernes Betydning vil neppe blive klar, før man bedre lærer at forstaa, hvorledes de er opstaaede.

Her synes imidlertid den nyere Tids Sprogforskning at skulle skaffe Lys. Denne formaar nemlig, efterat Sanskrit-Sproget er opdaget og erkjendt som en nær ældre Slægtning af de fleste europæiske Sprog, at paavise Gudenavnenes oprindelige Betydning, og i Rig-Vedas religiøse Sange synes man virkelig at skulle finde Sporet til Mythologiens Opkomst. Der ser man f. Ex., hvorledes Zeus (der er det samme Ord som Jupiter og Tyr) oprindelig ikke er et Egennavn, men et Fællesnavn, som betegner Himmelen. Med dette billedlige Udtryk benævnedes da de gamle Inder Gud, ganske som naar vi siger Himmelen istedenfor Gud. Saaledes ogsaa Skriften: «jeg har syndet mod Himmelen og mod dig,» siger den forlorne Søn. Men saa begynder Mythedannelsen. Alt hvad der kan siges om Himmelen, siges nu om Zeus, idet han gjøres til en Person. Zeus lader det regne, tordne, sne o. s. v., han sætter Regnbuen op, troner paa de høie Fjelde o. s. v. Man vilde udtrykke, at Kongemagten var af guddommelig Oprindelse, og saa gjorde man denne eller hin Konge i Sagtiden til Zeus's Søn, og saa maatte han have en Moder, og saa blev dette Zeus's Hustru o. s. v. Paa denne Maade dannede sig altsaa de mange mere eller mindre klare, mere eller mindre dybsindige, mere eller mindre betydningsfulde Myther. (Her blev nu at tilføje et lidet Gude-register og et Par af de bekendteste Myther i Sammenhæng.)

— — Se saaledes omtrent vilde jeg en Lærer i Middel-skolen skulde udtale sig for Skolens ældste Disciple om Grækernes Religion. Det kunde gjøres kortere, og det kunde gjøres vidtløftigere, med flere eller andre Citater — alt efter enhvers

Lærdom og Smag —; det kunde ogsaa gjøres livligere og smukkere, men burde gaa væsentlig i denne Retning og i denne Aand.

Hvad Lærebogen angaar, saa maatte den vel udtale sig lidt kortere, men det er let af ovenstaaende at tænke sig et kort Sammendrag. Hvor kortfattet Lærebogens Oplysning end blev, kunde dog den Opfatning, som ligger til Grund for ovenstaaende, komme frem. Om man saa ikke havde mere end et Par Linjer at raade over, lod det sig gjøre. Grækerne, kunde det da t. Ex. hede, troede som de fleste Hedninger paa Gud; de frygtede ham som Dommer over godt og ondt, de bad til ham, naar de var i Nöd. Zeus var det Navn, hvormed de især benævnte ham. Men paa samme Tid havde de ogsaa mange overtroiske Forestillinger, antog flere Guder og fortalte om disse manglehaande Historier.

Undervisningsplan.

Det vil af nedenstaaende Undervisningsplan og navnlig af Opgaverne over det Antal Timer, som i de forskjellige Klasser er tildelt hvert enkelt Fag, sees, at man ved denne Skole har troet at burde gjøre enkelte Afvigelser saavel fra den af Kirke-departementet under 28de Juni 1870 vedtagne Plan for Middelskolerne som fra den midlertidig gjældende Undervisningsplan for Gymnasierne, der falder sammen med den i 1865 nedsatte Skolekommissions Udkast. Disse Afvigelser, der for en Del er antydede allerede i den i vort Program for 1874 S. 53 fg. indtagne Ansøgning om Ret til at afholde Middelskolens Afgangsexamen, tilsigter væsentlig at gjøre Sprogundervisningen, navnlig inden Middelskolen, lidt fyldigere, end det med de i de nævnte Planer fastsatte Timetal er muligt, og særlig i høiere Grad at koncentrere denne Undervisning. Vi mener, at Erfaring har vist, at en saadan Forandring baade vil være til Disciplenes Gavn, og at den kan iverksættes, uden at det derfor bliver vanskeligere at naa de for de øvrige Fag opførte Maal. Vi er endogsaa af den Mening, at det bliver lettere; thi det, at man faar lære noget, om det saa kun er et enkelt Fag, forholdsvis grundig, har en Virkning paa den hele intellektuelle Udvikling, som vanskelig kan overvurderes. Ifølge denne Betragtning er det, at vi har troet at burde give Tysk i Middelskolens begge Linjer, især i Engelsklinjen, og Latin i Latinlinjen et noget større Timetal; de Indskrænkninger paa andre Kanter, som derved gjøres nødvendige, er fordelte paa flere forskjellige Fag og er for hvert enkelt af disse ubetydelige. Den sterkere Latinundervisning i Middelskolen vil gjøre det muligt at indskrænke dette Fags Timer noget i Latingymnasiet, hvilket forsaavidt er en Fordel, som det i Forbindelse med nogle andre

smaa Ændringer vil tillade os at give Græsk og Fransk en Time mere i hver af Gymnasiets to første Klasser samt at optage en Time Tysk i alle tre Klasser, Forandringer, der vistnok saagodtsom af alle sagkyndige erkjendes som paatrængende nødvendige. Ogsaa i Realgymnasiet har vi søgt at styrke Sprogundervisningen ved at lægge nogle flere Timer til hvert af de tre nyere Sprog, end de offentlige Skolers Plan har opført. De nødvendige Indskrænkninger i Timetallet for enkelte andre Fag er billigede af vedkommende Faglærere, der finder de af os opførte Timetal tilstrækkelige til at naa det fastsatte Maal.

Da den nu vedtagne Plan endnu ikke har været fuldstændig gennemført, og da det i Realgymnasiet har været og i den nærmeste Fremtid fremdeles vil være nødvendigt i enkelte Fag at forene to Klasser, vil der i det kommende Skoleaar blive gjort nogle ubetydelige Afvigelser fra Planen.

I. Forberedelsesskolen.

Den ugentlige Timefordeling:

	1 Kl.	2 Kl.	3 Kl.
Religion	3	3	3
Norsk	9	9	8
Historie	—	—	3
Geografi	—	3	3
Regning	6	5	4
Skrivning	6	4	3
Sum	24	24	24

Iste Forberedelsesklasse.

Religion. Det vigtigste af 1ste Mosebog og af Jesu Levnet fortæles og gjengives.

Norsk. Gjennem Lydmethode oplæres Börnene til ren og sammenhængende Læsning af latinsk og norsk Tryk. Eriksens og Paulsens Læsebog 1ste Del. En Del Eventyr og lette Vers meddeles mundtlig og gjengives af Disciplene.

Regning. Øvelse i Læsning og Skrivning af Tallene indtil 1000; Addition og Subtraktion ved Rækketælling dels paa Tavlen, dels som Hovedregning. Praktiske Eksempler.

Skrivning. De smaa og store latinske Bogstaver efter Opskrift paa Vægtavlen, først paa dobbeltlinjeret Tavle, senere i dobbeltlinjeret Skrivebog; i den sidste Del af Aaret ogsaa Sammenskrift.

2den Forberedelsesklasse.

Religion. Det vigtigste af Bibelhistorien gennemgaaes mundtlig; nogle lette Salmevers.

Norsk. Fortsatte Øvelser i Læsning: Eriksens og Paulsens Læsebog, 2den Dels 1ste Afdeling. Samtale om det læste og Gjengivelse af dets Indhold. Smaadigte læres udenad og fremsiges fra Kathedret (et Par Gange om Ugen); enkelte Sange synges enstemmig. Til hver Dag faar Eleverne et Par Linjer til Afskrivning efter Bog med betegnet Stavelsesdeling (i de første Maaneder kun paa Skolen, siden hjemme).

Geografi. Man søger ved Hjælp af Globus at gjøre Disciplene bekendte med de vigtigste geografiske Begreber, Jordens Skikkelse, Bevægelse o. s. v.; derefter gennemgaaer man under Benyttelse af Vægtkart det allermerkeligste ved de europæiske Lande, Norden noget fuldstændigere. (Disciplene bruger v. Mentzers Kartbok.)

Regning. Øvelse i Læsning og Skrivning af Tal samt Addition og Subtraktion fortsættes ogsaa med større Tal. Multiplikation med ensifret Multiplikator.

Skrivning. Sandbergs Forskrifter 1ste Bog.

3dje Forberedelsesklasse.

Religion. Af Vogts mindste Bibelhistorie det gamle Testament. |De tre første Parter af Katekismen uden Luthers Forklaringer. Nogle Salmer læres og synges; (passende for denne Klasse har man fundet følgende Salmer hos Landstad: Nr. 8, 150, 175, 300, 344, 580, 615.)

- Norsk. Fortsatte Øvelser i Læsning, i Regelen efter Forberedelse hjemme: Eriksens og Paulsens Læsebog, 2den Dels 2den Afdeling. Samtale om det læste og Gjengivelse af dets Indhold. Udenadlæsning af Vers som i 2den Klasse; Sang som i 2den Klasse; Afskrivning efter Bog; i sidste Halvaar to Gange ugentlig Diktat (forbundet med Gjennemgaaelse af de vigtigste Ordklasser.)
- Historie. Fortællinger af Norges ældste Historie, omtrent til Harald Haardraades Död. Det vigtigste af Gudesagnene medtages. (Disciplene benytter S. Petersens Momenter.)
- Geografi. Fuldstændigere Gjennemgaaelse af det for 2den Klasse opførte Pensum. (v. Mentzers Kartbok.)
- Regning. De fire Regningsarter i ubenævnte Tal.
- Skrivning. Fortsatte Øvelser i Skjönskrift i dobbeltlinjeret Skrivebog. (Sandbergs Forskrifter 2den Bog.)
-

II. Middelskolen.

Den ugentlige Timefordeling:

(Bogstaverne *E* og *L* ved et Tal betegner, at Tallet kun gjælder for resp. Engelsklinjen og Latinlinjen.)

	1 Kl.	2 Kl.	3 Kl.	4 Kl.	5 Kl.	6 Kl.
Religion	3	3	3	2	2	2
Norsk	5 ¹⁾	5	5	4	3	3
Tysk	5 ¹⁾	5	6	4 L. 5 E.	3 L. 5 E.	3 L. 4 E.
Latin	—	—	—	8 L.	10 L.	8 L.
Engelsk	—	—	—	5 E.	5 E.	5 E.
Fransk	—	—	—	—	—	4 L. 5 E.
Historie	3	2	2	2	2 L. 3 E.	3
Geografi	3	2	2	2	2	1
Naturfag	—	2	2	2	3	2
Regning og Mathematik	4	4	5	5	5	5
Tegning	—	2	2	2 E.	2 E.	1 E.
Skrivning	3	2	2	1	—	—
Sang	1	2	2	1	1	—
Gymnastik	3	3	3	2	2	2
Vaabenøvelser	—	—	—	3 ²⁾	3 ²⁾	3 ²⁾
Sum	30	32	34	36	36	36

¹⁾ Tysk paabegyndes først i 2det Halvaar; i 1ste Halvaar har Norsk 10 Timer.

²⁾ I Vintermaanederne kun 1 Time.

Iste Middelklasse.

Religion. Af Vogts mindste Bibelhistorie det nye Testament. Katekismens tre første Parter repeteres, og Luthers Forklaringer medtages; desuden «Bønner». Enkelte Bibelsprog og Salmer læres; (som Salmer, der er fundne passende for denne Klasse, nævnes følgende af Landstads Salmebog: Nr. 19, 26, 94, 134, 136, 404, 519.)

Norsk. Øvelser i Læsning, i Regelen efter Forberedelse hjemme. Eriksens og Paulsens Læsebog, 2den Dels 3dje Afdeling. Enkelte af Digtene læres udenad og fremsiges. Begyndelsesgrundene af Grammatiken indøves under Benyttelse af Jensens Eksempelsamling (indtil § 18). De fornødne Regler og Forklaringer meddeles mundtlig (de latinske Termini). Verbernes Böining i Aktiv læres i Iste Halvaar. Fortsatte Øvelser i Diktat (2 Gange om Ugen); Skilletegnene dikteres endnu af Læreren. Af Aars's Retskrivnings-Regler (3dje Udgave) gennemgaaes §§ 1—6, § 10, §§ 15—24, § 27. (I Iste Halvaar 10 T. ugentlig; hver Dag anvendes omtrent $\frac{3}{4}$ Time til Analyse, to Gange om Ugen skrives og gennemgaaes Diktat, Resten af Tiden anvendes til Læsning og til Fremsigelse af Digte. I 2det Halvaar 5 T. ugentlig, af hvilke de 2 deles mellem Diktat og Analyse, de 3 øvrige mellem Læsning, Digte og Analyse.)

Tysk. (I 2det Halvaar.) Knudsens Elementar- og Læsebog (4de Udgave) til S. 36 med Forbigaaelse af en Del norske Eksempler. 2 Gange om Ugen dels Diktat, dels skriftlige grammatiske Øvelser, navnlig i Verbernes Böining.

Historie. S. Petersens Norges Historie fra Harald Haardraades Död til Reformationen (suppleret ved en Del mundtlige Fortællinger).

Geografi. Erslevs «Almindelig Geografi» (Pris 40 Øre) S. 7—88. Øvelser i Karttegning.

Regning. De fire Regningsarter i ubenævnte og benævnte hele Tal.

Skrivning. Fortsatte Øvelser (Sandbergs Forskrifter 3dje Bog.)

Sang. Øvelser i enstemmig Sang.

2den Middelklasse.

Religion. Vogts Bibelhistorie for Borgerskoler indtil Domernes Bog; i Forbindelse hermed Læsning i Bibelen. Af Katekismen læses 4de og 5te Part, og de tre første Parter repeteres. En Time ugentlig anvendes til Gjenemgaaelse af den følgende Søndags (og Fstedags) Evangelium samt til Fremsigelse af Salmever; (som passende for denne Klasse nævnes: Nr. 27, 40, 82, 266, 283, 421, 525 hos Landstad.)

Norsk. (De 5 ugentlige Timer fordeles som i 2det Halvaar af 1ste Middelklasse.) Læsning, i Regelen efter Forberedelse hjemme: Eriksens og Paulsens Læsebog, 3dje Del (det Udvalg, som i Fortalen til 2den Udgave er opført for denne Klasse). Enkelte Digte læres udenad og fremsiges. Af Lökkes Omrids af Modersmaalets Grammatik læses §§ 1—22 og §§ 53—59. Til Indövelse ved Analyse benyttes dels Jensens Eksempelsamling, dels Stykker af Læsebogen. De vigtigste Regler af Aars's Retskrivnings-Regler; ved Diktat indöves i 2det Halvaar ogsaa Brugen af Semikolon, Komma og Spörgsmaalstegn (Retskrivnings-Reglerne §§ 35, 36, 39).

Tysk. Knudsens Elementar- og Læsebog 4de Udgave; efter en hurtig Repetition af de første 36 Sider læses videre til Side 89 «Bisætninger», med Forbigaaelse af en Del norske Eksempler; (i Afsnittet om Pronomener læses af de norske Stykker kun omtrent Halvparten). Versene læses udenad. Efter Lökkes Grammatik: Substantivernes Deklination, Kjönsreglerne, Adjektiver og Talord. Skriftlig: dels Øvelse i at konjungere og deklinere, dels Diktat, i sidste Halvaar ogsaa lette Stile.

Historie. Nissens «Verdshistoriens vigtigste Begivenheder» fra Begyndelsen indtil Middelalderen.

Geografi. Efter en kort Indledning til Geografien (tildels i Tilslutning til de første Blade af Erslevs «almindelige Geografi») læses af Geelmuydens Geografi for Middel-skolen den skandinaviske Halvøs fysiske og politiske Geografi. Karttegning.

Naturhistorie. Af Sörensens «Dyrerigets Naturhistorie» Pattedyr og Fugle.

Regning. De fire Regningsarter med hele Tal og Brøk.

Tegning. Indövelse af rette og simplere krumme Linjer og deres Sættning til de almindeligste geometriske Figurer.

Skrivning. Sandbergs Forskrifter 3dje og 4de Bog.

Sang. En- og flerstemmige Sange og Salmer. Note-Øvelser.

3dje Middelklasse.

Religion. Vogts Bibelhistorie for Borgerskoler til det nye Testament; i Forbindelse hermed Læsning i Bibelen. Katekismens fem Parter repeteres, og samtidig læres en større Del af «Sentenser af Guds Ord», navnlig de, som er optagne i Pontoppidans Forklaring. Stykker af Hus-tavlen samt enkelte Salmer læres.

Norsk. Læsning: De for denne Klasse bestemte Stykker af Eriksens og Paulsens Læsebog, 3dje Del (se For-talen til 2den Udgave). Enkelte Digte læres udenad og fremsiges. Lökkes Omrids læres fuldstændig og ind-öves fremdeles ved Analyse efter Jensens Eksempelsam-ling og Stykker af Læsebogen. Aars's Retskriv-nings-Regler læses i Sammenhæng (med Forbigaaelse af vanskeligere Anmerkninger). Alle Skilletegn indöves. Diktat 2 Gange om Ugen; i sidste Halvaar vekslende med skriftlig Gjenfortælling. (2 Timer om Ugen an-vendes til Læsning og Deklamation, de övrige Timer fordeles mellem Diktat, Retskrivningslære og Analyse samt, saavidt Tiden tillader det, kursorisk Læsning.)

Tysk. Knudsens Elementarbog til Ende og Læsebogen om-trent til S. 162, «Der Maulwurf.» Formlæren læses til Ende og repeteres. Knudsens tyske Stilövelser til

«Hjælpeverberne haben og sein.» (I Regelen gives en kort Grammatiklekse til hver Dag; Læsebog 3 à 4 Gange, Stiløvelser 2 à 3 Gange om Ugen.)

Historie. Af Nissens «Verdenshistoriens vigtigste Begivenheder» læses Middelalderen.

Geografi. Geelmuydens Geografi for Middelskolen fra Danmark til Italien.

Naturhistorie. Sörensens Dyrerigets Naturhistorie til Ende. Indledning til Botaniken efter Sörensens Planterigets Naturhistorie. Øvelser i at anvende Sörensens «Norges Flora.»

Regning. Fortsatte Øvelser i Brökregning. Decimalbrök. Enkelt og sammensat Reguladetri. Geometriske Tegneøvelser.

Tegning. Fortsat Indövelse af ret- og krumlinjede Planfigurer, enkelte og dobbelte Spiraler samt disses Anvendelse til Ornamentter.

Skrivning. Sandbergs Forskrifter 4de Bog.

Sang. Fortsatte Øvelser.

4de Middelklasse.

Religion. Vogts Bibelhistorie for Borgerskoler, det nye Testament indtil Palmesöndag; i Forbindelse hermed Læsning af tilsvarende Dele af Evangelierne. Pontoppidans «Forklaring» (Sverdrups Udgave), 1ste Part.

Norsk. Fortsatte Øvelser i Læsning; Fremsigelse af udenadlærte Digte. Der benyttes af Eriksens og Paulsens Læsebog, 3dje Del, de Stykker, som i Fortalen til 2den Udgave er opførte for denne Klasse. Af Lökkes «Mordersmaalets Grammatik til Skolebrug» gennemgaaes Formlæren. Et skriftligt Arbeide om Ugen: Gjenfortælling, Omskrivning af Digte, lette selvstændige Fortællinger og Skildringer; af og til Diktat. (2 Timer egentlig anvendes til Læsning og Deklamation, 1 til Grammatik og Analyse og 1 til de skriftlige Arbeider.)

Tysk. Af Lökkes Grammatik repeteres Formlæren, og af Syntaxen læses paa Latinlinjen til Dativ, paa Engelsk-

linjen til Genitiv; tilsvarende Stykker af Knudsens Stiløvelser oversættes mundtlig. Efter samme Bog skrives ugentlig en Hjemmestil og en Skolestil (i sidste Halvaar sammenhængende Stykker). Af Pauss's og Lassens tyske Læsebog Latinlinjen omtr. 50, Engelsklinjen omtr. 70 Sider. (Timerne fordeles saaledes: i Latinlinjen 1 à 2 T. Læsebog, 1 à 2 T. Stil, Grammatik og mundtlige Øvelser; i Engelsklinjen 2 à 3 T. Læsebog, 2 à 3 T. Stil, Grammatik og mundtlige Øvelser.)

Latin (kun for Latinlinjen). Af Schreiners Grammatik det vigtigste af Formlæren; tilsvarende Eksempler af en Læsebog. Derefter læses (efter Voss's Udvalg af latinske Klassikere) et Par Feltherrer af Cornelius Nepos. To Stile ugentlig, en Hjemmestil og en Skolestil. (Stilene læres udenad, efterat de er rettede og gennemgaaede.) De allervigtigste syntaktiske Regler meddeles efterhaanden mundtlig, eftersom man under Læsningen og Stilskrivningen faar Brug for dem.

Engelsk (kun for Engelsklinjen). Ross, Lærebog i Engelsk, 1ste Del. Hver Uge en Hjemmestil og en Skolestil.

Historie. Nissens Verdenshistorie, den nyere Tid indtil Ludvig den 14des Død. A. E. Eriksens Norges, Sveriges og Danmarks Historie til Aar 1523.

Geografi. Geelmuydens Geografi for Middelskolen fra Italien til Afrika.

Naturhistorie. Efter Sörensens Dyrerigets Naturhistorie repeteres Hvirveldyrene (S. 1—112), med særligt Hensyn paa de norske Arter. De vigtigste Plantefamilier gennemgaaes (med Benyttelse af de samme Lærebøger som i 3dje Middelkl. og af levende Planter og Billeder).

Mathematik og Regning. Praktisk Regning: Reguladetri og Procentregning. Af Bonnevis Arithmetik og Algebra de 2 første Bøger; Ligninger af 1ste Grad med 1 ubekjendt. Af Bonnevis Geometri 1ste Bog.

Tegning (kun for Engelsklinjen). Tegning af simple Ornamenter.

Skrivning. Sandbergs Forskrifter 4de Bog. Tillige Øvelser i Haandskrift efter Diktat.

Sang. Fortsatte Øvelser.

5te Middelklasse.

Religion. Vogts Bibellistorie for Borgerskoler læses til Ende; i Forbindelse hermed Bibellæsning som i 4de Middelklasse. Af «Forklaringen» (Sverdrups Udgave) læses 2den Part.

Norsk. Fortsatte Øvelser i Læsning; Fremsigelse af udenadlærte Digte; (det for denne Klasse bestemte Udvalg af Eriksens og Paulsens Læsebog 3dje Del). Af Eriksens «Udvalg af norske og danske Forfattere,» 1ste Del, læses Stykkerne af Holberg. Af Lökkes «Modersmaalets Grammatik til Skolebrug» gennemgaaes Syntaxen. En Gang hvert Halvaar holder Disciplene mundtligt Foredrag (over selvvalgte Emner). En Stil hver anden Uge: Fortællinger, Skildringer og Beskrivelser; Sammendrag og Bearbejdelser; lette historiske Opgaver. (1 Time ugentlig anvendes dels til Gjennemgaaelse af de skriftlige Arbejder, dels til Grammatik; 2 Timer ugentlig til Læsning.)

Tysk. Af Lökkes Grammatik læses paa Latinlinjen Kasuslæren til Ende, paa Engelsklinjen Syntaxen til Ende (af Moduslæren dog kun Hovedreglerne). Tilsvarende Stykker af Knudsens Stiløvelser mundtlig. Efter samme Bog skrives sammenhængende Stile, paa Engelsklinjen to Gange, paa Latinlinjen en å to Gange ugentlig, afvekslende hjemme og paa Skolen. Af Pauss's og Lassens tyske Læsebog Latinlinjen omtrent 40, Engelsklinjen omtrent 70 Sider. (Timerne fordeles saaledes: i Latinlinjen 2 T. Læsebog og Grammatik, 1 T. Stil; i Engelsklinjen 2 T. Læsebog, 3 T. Stil, Grammatik og mundtlige Øvelser.)

Latin (kun for Latinlinjen). Af Voss's Udvalg af latinske Klassikere læses et Par Feltherrer af Cornelius Nepos og et Udvalg af de «historiske Fortællinger, Anekdoter, Betragtninger;» de poetiske Smaastykker (med Indøvelse af de iambiske og daktyliske Vers); 1ste Bog af Cæsar de bello Gallico. Af Schreiners Grammatik læses (i 1ste Halvaar) Formlæren noget fuldstændigere og (i 2det

Halvaar) af Syntaxens 1ste Afsnit Hovedreglerne i Kap. 1—3 (Sætningens Dele, Overensstemmelse mellem Subjekt og Prædikat &c., Kasuslære); under Forfatterlæsningen og Stilskrivningen indöves de vigtigste Hovedstykker af Sætningslæren (deriblandt ogsaa om oratio obliqua). To Stile om Ugen, en hjemme og en paa Skolen. Af Falkenbergs Vokabularium læses det meste af anden Del. (Timerne fordeles saaledes: 6 T. ugentlig Forfatterlæsning (og Vokabularium), 1 T. Grammatik, 1 T. Skolestil, 1 T. Gjennemgaaelse af Stilene, 1 T. anvendes til Examination i de rettede og gennemgaaede Stile, der læres udenad, samt til Øvelser i mundtlig at oversætte lette Eksempler fra Norsk til Latin.)

Engelsk (kun for Engelsklinjen). Af Gantters «Englische Chrestomathie» læses omtrent 70 Sider. Af Lökkes Grammatik repeteres Formlæren, af Syntaxen læses til Infinitiv; mundtlig læses tilsvarende Eksempler af Lökkes Stiløvelser. Hver Uge en Hjemmestil og en Skolestil. (Af de 5 ugentlige Timer anvendes 3 til Læsebog, 1 til Grammatik i Forbindelse med mundtlig Oversættelse efter Lökkes Stiløvelser, 1 til Stilene).

Historie. Nissens Verdenshistorie og Eriksens Norges, Sveriges og Danmarks Historie læses til Ende.

Geografi. Af Geelmuydens Geografi for Middelskolen læses Afrika, Amerika og Australien; derefter Indledningen.

Naturfag. Efter Sörensens «Dyrerigets Naturhistorie» repeteres de lavere Dyr. Øvelser i Plantebeskrivelse og Plantebestemmelse. Christies Fysik for Middelskolen til «Om Ligevegt og Bevægelse.»

Mathematik og Regning. Renteregning. Af Bonnevis Arithmetik og Algebra Resten af 3dje Bog samt 4de Bog med Undtagelse af Læren om Logarithmer; Ligninger af 2den Grad. Af Bonnevis Geometri 2den, 3dje og 4de Bog.

Tegning (kun for Engelsklinjen). 1 Time ugentlig fortsatte

Øvelser i Frihaandstegning, 1 Time i Konstruktions-tegning.

Skrivning (kun for Engelsklinjen). Som 4de Middelklasse.
Sang. Fortsatte Øvelser.

6te Middelklasse.

Religion. Forklaringen læses til Ende. Bibelhistorien og Forklaringen repeteres.

Norsk. Eriksens «Udvalg af norske og danske Forfattere,» 1ste Del, læses til Ende. Aars og Eriksens svenske Læsestykker. Aars's Retskrivnings-Regler gennemgaaes fuldstændig. Det vigtigste af Verslæren efter Tillægget i Lökkes Grammatik. Troper og Figurer. En Gang hvert Halvaar mundtlige Foredrag som i 5te Middelklasse. En Stil hver anden Uge: Fortællinger, Skildringer og Beskrivelser; Sammendrag og Bearbejdelser; Opgaver af Historien, Geografien og Naturhistorien. (Af de 3 ugentlige Timer anvendes mindst den ene til Læsning, og hver anden Uge en Time til Gennemgaaelse af Stilene.)

Tysk. Grammatik: paa Latinlinjen gennemgaaes mundtlig de vigtigste Regler af Moduslæren med et Udvalg af tilsvarende Stykker af Knudsens Stiløvelser (Reglerne om Infinitiv læses efter Lökkes Grammatik); Repetition af Formlæren og Kasuslæren; paa Engelsklinjen repeteres Grammatiken. Stil som i 5te Middelklasse. Af Pauss og Lassens Læsebog Latinlinjen omtrent 40, Engelsklinjen omtrent 70 Sider. (I Latinlinjen anvendes 1 T., i Engelsklinjen 2 T. ugentlig til Læsebog, i begge Linjer 2 T. til Stil og Grammatik.)

Latin (kun for Latinlinjen). 2den Bog af Cæsar de bello Gallico; Ciceros 4 Taler mod Catilina eller et tilsvarende Kvantum af hans andre Taler, ialt omtrent 50 Kapitler. 400—500 Vers af Ovids Metamorfoser. Derefter repeteres det Pensum, som opgives til Middel-skole-Examen. Af Schreiners Grammatik repeteres det forhen læste, og det vigtigste af Sætninglæren

medtages. Stile som i foregaaende Klasse. Desuden mundtlig Oversættelse fra Norsk til Latin. Af Falkenbergs Vokabularium læses 2den Del til Ende og repeteres. (Af de 8 ugentlige Timer anvendes 5 til Forfatterlæsning.)

Engelsk (kun for Engelsklinjen). Af Gantters «Englische Chrestomathie» omtrent 90 Sider. Grammatiken læses til Ende og repeteres; tilsvarende Eksempler af Lökkes Stiløvelser. Hver Uge skrives en Skolestil og en Hjemmestil. (Timerne fordeles som i 5te Middelklasse.)

Fransk. Efter Ingerslevs Grammatik læses det væsentlige af Formlæren. Af en Læsebog eller en let Forfatter læses og repeteres omtrent 60—80 Sider.

De vigtigste Hovedpunkter af Syntaxen meddeles under Læsningen.

Historie. Repetition af Nissens Verdenshistorie og Eriksens Norges, Sveriges og Danmarks Historie.

Geografi. Repetition af Geelmuydens Geografi for Middelskolen.

Naturfag. Afsnittet om Planternes indre Bygning. Repetition af Botaniken. Mineralogi (Höyers Udkast). Repetition af Fysiken og vigtigere Dele af Zoologien.

Mathematik og Regning. Fortsatte Øvelser i praktisk Regning. Logarithmer. Af Bonneviés Geometri 5te og 6te Bog. Repetition af det hele Pensum.

Tegning (kun for Engelsklinjen). Fortsatte Øvelser i Konstruktionstegning.

III. Gymnasierne.

Den ugentlige Timefordeling.

	Latingymnasiet.			Realgymnasiet.		
	1 Kl.	2 Kl.	3 Kl.	1 Kl.	2 Kl.	3 Kl.
Religion	1	1	2	1	1	2
Norsk (m. Oldnorsk)	3	3	4	3	3	5
Tysk	1	1	1	1	1	1
Latin	9	9	9	—	—	—
Græsk	8	8	7	—	—	—
Engelsk	—	—	—	3	4	4
Fransk	3	3	2	5	4	3
Historie	2	2	3	2	2	3
Geografi	—	—	—	2	2	1
Naturfag	—	—	—	5	5	4
Mathematik . .	3	3	2	6	6	5
Tegning	—	—	—	2	2	2
Gymnastik . . .	2	2	—	2	2	—
Vaabenøvelser .	3 ¹⁾	3 ¹⁾	3 ¹⁾	3 ¹⁾	3 ¹⁾	3 ¹⁾
Sum	35	35	33	35	35	33

1) I Vintermaanederne 1 Time.

Latingymnasiet.

Iste Klasse.

- Religion. Nissens Kirkehistorie til Schweizer-Reformationen.
- Norsk. Det tilbagestaaende af Eriksens «Udvalg af norske og danske Forfattere,» 1ste Del; samme Udvalgs 2den Del. Den dansk-norske Litteraturhistorie gjennemgaaes i Sammenhæng omtrent til Holbergs Død.
- En Stil hver anden Uge, væsentlig af samme Indhold som i 6te Middelklasse.
- Tysk. En Tragedie af Schiller. Af og til Øvelser i Oversættelse fra Norsk til Tysk.
- Latin. Ciceros Taler pro lege Manilia og pro Archia poeta (eller et omtrentlig tilsvarende Kvantum af hans andre Taler). Ciceros Cato maior. Sallusts Catilina. 700 à 800 Vers af Ovids Metamorfoser. De vanskeligere Dele af Grammatiken. To Stile om Ugen.
- Græsk. Efter Curtius's Grammatik det væsentlige af det attiske Sprogs Formlære. Tilsvarende Stykker af Schenkls Læsebog og Øvelser i skriftlig Oversættelse fra Norsk til Græsk. 1 Bog af Xenofons Anabasis.
- Fransk. Fortsat Læsning af en Læsebog eller en lettere Forfatter. Af Ingerslevs Grammatik repeteres Formlæren i Sammenhæng og gjennemgaaes enkelte Hovedpunkter af Syntaxen. Mundtlige Øvelser i Oversættelse fra Norsk til Fransk.
- Historie. Thriges mindre Lærebog i den gamle Historie indtil Sullas Død.
- Mathematik. Dr. O. J. Brochs Arithmetik 1ste, 2den og 3dje Bog. Geometriske og stereometriske Øvelser.

2den Klasse.

- Religion. I 1ste Halvaar læses Nissens Kirkehistorie til Ende. I 2det Halvaar paabegyndes Gjennemgaaelsen af et Evangelium paa Græsk.

Norsk. Læsning af fuldstændige Verker af Literaturen. Gjennemgaaelsen af Litteraturhistorien fortsættes til Nutiden. De vigtigste Stil- og Digtarter.

En Stil hver anden Uge, dels af skildrende, historisk og geografisk Indhold, dels «Afhandlinger» af samme Art som de ved Examen artium sedvanlige.

En Time ugentlig anvendes til Oldnorsk; det væsentligste af Lydlæren og Böiningslæren efter Nygaards Grammatik; omtrent 30 Sider af Nygaards Læsebog.

Tysk. Litteraturlæsning. Øvelser som i Iste Klasse.

Latin. 2 Böger af Livius. 2 Böger af Vergils Æneide. Et Udvalg af Ciceros Breve, i Omfang svarende til 12te Bog af Epistolae ad diversos. Antikviteter. To skriftlige Arbejder om Ugen, i sidste Halvaar afvekslende Stil og Oversættelse.

Græsk. Det vigtigste af Syntaxen; Repetition af Formlæren. En Time ugentlig Øvelser i Oversættelse fra Norsk til Græsk. 1 Bog af Xenofons Anabasis. Omtrent 130 Kapitler af Herodot. 2 à 3 Böger af Homer. Kort Fremstilling af Gudelæren.

Fransk. Fortsat Litteraturlæsning. Syntaxen læses i Sammenhæng.

Historie. Den gamle Historie til Ende. Et nyere Kulturfolks Historie (for Tiden Frankriges Historie i Midlaldren; Foredrag af Læreren).

Mathematik. Arithmetiken til Ende. C. M. Guldbergs Plan Trigonometri.

3dje Klasse.

Religion. Gjennemgaaelsen af et Evangelium fuldendes. Repetition af Kirkehistorien.

Norsk. Litteraturlæsning som i 2den Klasse. En Stil hver hver anden Uge, (Opgaver af den ved Examen artium brugelige Art.)

To Timer ugentlig anvendes til Oldnorsk; Grammatiken gennemgaaes fuldstændig; det Pensum af Læse-

bogen, der kræves til Ex. art., læses til Ende, og det hele repeteres.

Tysk. Som i 2den Klasse.

Latin. 1 Bog af Tacitus. Et Udvalg af Horats's Oder (mindst 900 Vers) og Satirer (mindst 500 Vers). Repetition af Grammatiken. Kort Oversigt over Litteraturhistorien. To skriftlige Arbejder om Ugen, afvekslende Stil og Oversættelse.

Græsk. 3 à 4 Bøger af Homer, eller en Tragedie. Platons Apologia Socratis. Det vigtigste af den heroiske Tids og de attiske Antikviteter. Kort Oversigt over Litteraturhistorien. Grammatiken repeteres i Sammenhæng (Orddannelseslæren medtages).

Fransk. Fortsat Læsning. Grammatiken repeteres.

Historie. Et nyere Kulturfolks Historie til Ende (for Tiden Frankriges nyere Historie med Benyttelse af L. K. Daas Lærebog i Verdenshistorie); Nordens Historie (Eriksens Lærebog fuldstændig). Repetition af det hele Pensum.

Mathematik. Repetition. Skriftlige Opgaver.

Realgymnasiet.

Iste Klasse.

Religion	} Som i Latingymnasiet.
Norsk.	
Tysk.	

Engelsk. Af Gantters «Englische Chrestomathie» omtrent 80 Sider (væsentlig af beskrivende Indhold). Løkkes Grammatik repeteres. 1 Hjemmestil og 1 Extemporal-afvekslende hver anden Uge. (Af de 3 egentlige Timer anvendes de 2 til Læsebog og Grammatik.)

Fransk. Som i Latingymnasiet; desuden 1 à 2 Stile om Ugen.

Historie. Som i Latingymnasiet.

Geografi. Almindelig fysisk Geografi; Oversigt over Europas og udførligere Fremstilling af Nordens fysiske og politiske Geografi.

- Naturhistorie (2 Timer ugentlig). Hvirveldyrene efter Lütkens Lærebog Nr. 2. Botanisk Systematik; Plante- og Dyrbeskrivelse.
- Naturlære (3 Timer ugentlig). Lyd, Lys, Elektricitet og Magnetisme (med Christies Fysik for Middelskolen som Grundlag); Mekaniken paabegyndes efter Dietrichsons Lærebog.
- Mathematik. Dr. O. J. Brochs Arithmetik og Algebra. Dr. A. Guldbergs Plangeometri til Polygonberegning. Dietrichsons Konstruktionsopgaver, lettere geometriske Steder for Punkter og Linjer.
- Tegning. Frihaandstegning efter Fortegning og Model. Konstruktionstegning.

2den Klasse.

Religion. I 1ste Halvaar læses Nissens Kirkehistorie til Ende. I 2det Halvaar paabegyndes Gjennemgaaelsen af et Evangelium.

Norsk. }
Tysk. } Som i Latingymnasiet.

Engelsk. Af Løkkes «Engelske Forfattere i Udvalg» læses omtrent 160 Sider, deri indbefattet Biografierne. Repetition af vanskeligere Dele af Grammatiken. Mundtlig Oversættelse fra Norsk til Engelsk (for Tiden omtrent 50 Sider af «Adam Bede»). To Stile ugentlig, en hjemme og en paa Skolen. (2 Timer ugentlig anvendes til Læsebog og Grammatik, 1 til mundtlig Oversættelse til Engelsk og 1 til Stilene.)

Fransk. Fortsat Litteraturlæsning. Syntaxen læses i Sammenhæng. En Stil om Ugen, afvekslende hjemme og paa Skolen. Mundtlige Øvelser.

Historie. Som i Latingymnasiet.

Geografi. Asiens, Afrikas, Amerikas og Australiens fysiske og politiske Geografi.

Naturhistorie (1 Time ugentlig). Lavere Dyr. Planternes Anatomi og Fysiologi (Sørensens Planterigets Naturhistorie, suppleret mundtlig).

Naturlære (4 T. ugentlig.) Mekanik og Varmelære (Dietrichsons Lærebog). Af Hjortdahls Kemi Metalloiderne.

Mathematik. Algebraen ud paa «Rækker» nær. Polygon- og Cirkelberegning. Konstruktionslære, Resten af Dietrichsons Bog. C. M. Guldbergs Plan-Trigonometri og Dr. A. Guldbergs Stereometri.

Tegning. Frihaandstegning og Konstruktionstegning.

3dje Klasse.

Religion. Som i Latingymnasiet.

Norsk. Som i Latingymnasiet, kun at der til Oldnorsk anvendes 3 Timer ugentlig.

Tysk. Som i Latingymnasiet.

Engelsk. Resten af Lökkes «Engelske Forfattere i Udvalg». Grammatiken repeteres atter. Mundtlig Oversættelse fra Norsk til Engelsk (for Tiden omtrent 100 Sider af «Adam Bede»). Stil som i 2den Klasse.

Fransk. Fortsat Læsning. Grammatiken repeteres. Mundtlige Øvelser.

Historie. Som i Latingymnasiet.

Geografi. Matematisk Geografi. Repetition.

Naturhistorie (1 Time ugentlig). Mineralogi. Repetition.

Naturlære (3 Timer ugentlig). Resten af Varmelæren. Metalloiderne. Repetition af det hele Pensum i Fysik og Kemi.

Mathematik. Rækker. Analytisk Geometri (C. M. Guldbergs Lærebog). Repetition.

Tegning. Deskriptiv Geometri; Projektionstegning.

Tillæg.

Plan for Undervisningen i Gymnastik og Vaabenbrug.

I Forberedelsesskolen og 1ste Middelklasse anvendes jævnlig et Par Minuter af Undervisningstimerne til at lade Disciplene foretage nogle lette gymnastiske Bevægelser. I de Timer, hvori Disciplene har Tegning eller skriftligt Arbejde, finder dette tildels Sted ogsaa i 2den, 3dje og 4de Middelklasse.

Den systematiske **Gymnastik**-Undervisning begynder i 1ste Middelklasse. Som Ledetraad benyttes for den fritstaaende Gymnastik Armeens Gymnastik-Reglement, for Apparat-Gymnastiken Rothstein «Die gymnastischen Rüstübungen nach P. H. Lings System.» Hver Time deles mellem begge Slags Gymnastik. Øvelserne foregaar efter følgende Plan:

I 1ste og 2den Middelklasse: Fritstaaende Gymnastik, 1ste og 2den Øvelsestabel; Apparat-Gymnastik, 1ste Afdeling.

I 3dje og 4de Middelklasse: Fritstaaende, 3dje og 4de Øvelsestabel; Apparat, 2den Afdeling og de lettere Øvelser af 3dje.

I 5te og 6te Middelklasse: Fritstaaende, 4de Øvelsestabel; Apparat, 3dje Afdeling.

I 1ste og 2den Klasse af begge Gymnasier: Fortsættelse; en Del af Gymnastiktimerne anvendes til Undervisning i Bajonetfegtning.

Vaabengøvelser begynder i 4de Middelklasse og fortsættes i alle de høiere Klasser; ved Begyndelsen af Skoleaaret anvendes 3 à 4 hele Dage og i Maanederne September—Oktober og April—Juni 6 Timer ugentlig (3 for hver af de to Afdelinger, hvori de exercerende Disciple inddeles), til Trops-, Kompani- og Bataljons-Exercitie; en Del af de ældre Disciple øves i at føre Peloton og Kompani. I Vintermaanederne fordeles Disciplene i flere Afdelinger, der hver faar 1 Time ugentlig Undervisning i Haandgreb, Marscher og — i de høiere Klasser — i Bajonetfegtning.

(Undervisning i Svømning besørages ikke af Skolen, fordi den hertil tjenlige Tid paa det nærmeste falder sammen med Skolens Aarsexamen og Sommerferier.)

Skole-Efterretninger

for

Aaret 1875—1876.

Klasse-Inddeling og Discipeltal.

I det forløbne Skoleaar har følgende Klasser været i Gang:

A. I Fællesafdelingen:

1. De 3 Forberedelsesklasser (1, 2, 3 F.), hver delt i to Parallellklasser (a og b).
2. 1ste—3dje Middelklasse (1, 2, 3 M.), hver delt i tre Parallellklasser (a, b, c).

B. I Realafdelingen:

1. 4de—6te Middelklasse paa Engelsklinjen (4, 5, 6 M. E.); af disse har 4de og 5te været delte hver i to Parallellklasser (a og b).
2. Realgymnasiets 3 Klasser (3 R. G.)

C. I Latinafdelingen:

1. 4de—6te Middelklasse paa Latinlinjen (4, 5, 6 M. L.)
2. 5te og 6te Latinklasse efter den gamle Ordning (5, 6 L.)

Fra næste Skoleaar inddrages 5 L., og til samme Tid sættes 1ste Klasse af Latingymnasiet i Gang.

Discipeltallet i disse 28 Klasser var ved Skoleaarets Begyndelse i August Maaned 652 og ved Programmets Udgivelse i Mai 642; det største Antal var (i Maanederne December—Februar) 658, hvilket gjør i Gjennemsnit 23 à 24 i hver Klasse; hvis Forberedesskolen sættes ud af Betragtning, bliver Gjennemsnitstallet for hver Klasse 21 à 22 og Maximum 29.

Skolens Lærere.

De i det forløbne Aar ved Skolen virkende Lærere og de forskjellige Fags og Klassers Fordeling mellem dem vil i det væsentlige kunne sees af forrige Aars Program; dog blev det inden Skoleaarets Begyndelse af forskjellige Grunde nødvendigt at foretage enkelte Forandringer i Fagfordelingen.

Den ved Programmets Udgivelse endnu ikke besatte Lærerpост i Tegning blev overtagen af Hr. H. F. Petersen (f. 1850, assisterende Lærer ved den kongelige Tegneskole).

Da den praktiske Realklasse ikke kom i Gang, fratraadte Hr. L. Petersen sin Post som Lærer i Bogholderi og Handelsregning.

Forinden Skoleaarets Begyndelse blev cand. mag. H. Schjøth udnævnt til Adjunkt ved Kristiania Kathedralskole, og da han saaledes blot kunde beholde nogle faa Timer her ved Skolen, blev i hans Sted ansat cand. mag. B. Dahl (f. 1851, Ex. art. 1868, Ex. philos. 1869, begge med Laud. præ cet.; filol. Embedsexamen 1874 med Laudabilis).

Da det ved Aarets Begyndelse viste sig nødvendigt at dele ogsaa Iste Forberedelsesklasse i to parallelle Afdelinger, blev fra Iste September ansat en tredje Lærerinde, Frøken Augusta Holstad, tidligere Lærerinde ved Ruslökkens Almueskole.

I Skoleaarets Løb er der foregaaet følgende Forandringer i Lærerpersonalet:

Fra Iste Januar fratraadte J. A. Schneider (Lærer ved Skolen fra 1874) som udnævnt til Adjunkt ved Molde offentlige Skole. I hans Sted ansattes Overlærer ved Grønlands Almueskole, cand. mag. V. A. Aubert (f. 1847, Ex. art. 1864, Ex. philos. 1865, filol. Embedsexamen 1872, alle med Laudabilis; 1867—1873 Lærer ved Gjertsens Skole).

Fra samme Tid maatte J. P. Weisse som udnævnt til Professor i latinsk Filologi ved Universitetet opgive sin Stilling som Inspektör ved Skolen, men beholdt af sine Undervisningsfag Norsk i 5 og 6 L. og Historie i Realgymnasiet; Professor P. O. Schjøtt (f. 1833, Ex. art. 1852, Ex. philos. 1853, begge med Laud. præ cet., filol. Embedsexamen 1859 med Lau-

dabilis; 1866 udnævnt til Professor i græsk Filologi ved Universitetet) overtog Latin i 5 L. De øvrige Timer blev besatte som Vikariat.

Fra 1ste April fratraadte A. Hval (Lærer ved Skolen fra 1873) som udnævnt til Stiftskapellan i Hamars Stift; hans Religionsundervisning i 4 M. L. og E. blev fordelt mellem Pastor J. N. Brun og cand. theol. Steenstrup; forøvrigt blev hans Post besat med stud. philol. Kulsberg som Vikar.

Skolens faste Lærere er for Tiden følgende¹⁾:

Bestyrerne²⁾:

J. Aars, cand. mag.

P. Voss, cand. mag.

Inspektørerne³⁾:

A. E. Eriksen, cand. mag., Lærer ved Skolen fra Oktober 1863; Inspektør for Latinafdelingen samt for Undervisningen i Modersmaalet ogsaa inden Realafdelingen. Er tillige Skolens Bibliothekar.

¹⁾ Fagenes Fordeling for det kommende Skoleaar kan iaar først senere vedtages.

²⁾ Bestyrerne har fordelt Arbeidet saaledes mellem sig, at Aars væsentlig fører Overtilsynet med Latinafdelingen og Middelskolens Fællesafdeling, Voss væsentlig med Realafdelingen og Forberedelsesskolen.

³⁾ Til Oplysning om Inspektørernes Virksomhed hidsættes følgende Uddrag af deres Instrux:

§ 1. Inspektørerne har, hver inden sit Omraade, at bistaa Bestyrerne i det daglige Tilsyn med Undervisning og Disciplin. — — —

§ 2. — — — Forældre, Lærere og Disciple kan om hvilket som helst Skole-Anliggende ligesaavel henvende sig til vedkommende Afdelings Inspektør som til Bestyrerne, da Inspektøren vil forebringe Sagen for Bestyrelsen, naar dette maatte være nødvendigt.

§ 3. Inspektørerne bør jevnlig overvære de øvrige Læreres Undervisning og paase, at den vedtagne Plan følges, navnlig at der ikke opstaar nogen betydeligere Ujevnhed i Fremgangsmaaden inden de parallelle Klasser. Ligele-

- S. W. Hofgaard, cand. mag., Lærer ved Skolen fra August 1864; Inspektör for Fællesafdelingen.
- A. Höyer, cand. real., Lærer ved Skolen fra Oktober 1866; Inspektör for Realgymnasiet samt for den matematiske og naturvidenskabelige Undervisning ogsaa inden de övrige Afdelinger af Skolen.
- E. Nicolaysen, cand. theol., Lærer ved Skolen fra August 1873; Inspektör for Middelskolens Engelsk-linje samt for Undervisningen i Tysk og Engelsk ogsaa inden Skolens övrige Afdelinger ovenfor 3dje Mid-delklasse.

De övrige Lærere:

- P. A. Paulsen, Seminarist, Lærer ved Skolen fra August 1863.
B. Schmidt, cand. mag., Universi-	}	Lærere fra August 1864.
tets-Stipendiat.		
C. Schollert, Seminarist.		
J. Storm, Professor.		
K. Nicolaysen, cand. jur.	}	Lærere fra August 1865.
H. Wang, Premierlöitnant.		
J. N. Brun, Kaldskapellan, Lærer fra Oktober 1866.		
F. Hansen, Seminarist.	}	Lærere fra August 1867.
H. Schjöth, Adjunkt.		
J. A. Eriksen, cand. mag., Lærer ved Skolen fra Aug. 1868.		
A. Isachsen, Skuespiller, Lærer fra August 1870.		
O. Nilssen, Seminarist, Lærer fra August 1871.		
S. Sönnichsen, cand. theol., Lærer fra Marts 1873.		

des bør de give begyndende Lærere, navnlig Vikarer, de fornødne methodiske Vink og Oplysninger om Skolens Praxis.

- § 4. Inspektörerne bør inden sine Afdelinger til enhver Tid kjende de enkelte Disciples Fremgang og övrige Forhold i Skolen. Naar de finder det nødvendigt, gjør de efter Aftale med vedkommende Klasseforstander Forslag til Bestyrelsen om de Foranstaltninger, som Disciplenes Forhold maatte give Anledning til.

J. L. W. Dietrichson, cand. real.	}	Lærere fra August 1873.
H. Steenstrup, cand. theol.		
E. Thorsen, Skolens Kasserer og Sekretær.		
O. Færden, Löitnant og stud. real.	}	Lærere fra August 1874.
T. Holler, cand. theol.		
T. G. B. Odland, cand. theol.		
J. Schram, cand. mag.		
G. Storm, Dr. philos., Universitets-Stipendiat.		
A. G. Eliassen, stud. real.	}	Lærere fra Januar 1875.
O. Johannesen, cand. philos.		
B. Dahl, cand. mag.	}	Lærere fra August 1875.
T. H. Lödrup, stud. philol.		
H. Lyche, cand. philos.		
J. P. Weisse, Professor.		
E. Holst, cand. real., Universitets-Stipendiat.	}	Lærere fra Septbr. 1875.
H. Petersen, Tegnelerer.		
V. A. Aubert, cand. mag.	}	Lærere fra Januar 1876.
P. O. Schjøtt, Professor.		

Lærerinder:

Fröken T. Jensen, ansat fra August 1874.

Fröken Agnes Holstad, ansat fra August 1875.

Fröken Augusta Holstad, ansat fra September 1875.

Som midlertidige Lærere for længere Tidsrum har i det forløbne Skoleaar følgende Herrer fungeret:

Stud. philol. O. Andersen (Engelsk; i Vintermaanederne).

Turulærer Clausen (Gymnastik i 5 og 6 M.; hele Skoleaaret).

Cand. mag. Digre (Latin, Historie og Geografi; fra 1ste November).

Cand. theol. W. Hansen (Historie og Geografi; fra 1ste Januar).

Stud. philol. Kulsberg (Religion, Historie og Geografi; fra 1ste April).

Tegnelærer Pedersen (Tegning i Realgymnasiet; fra 1ste November*).

Stud. philol. Ræder (Historie og Geografi; i første Halvaar).

Tegnelærer Thommesen (Tegning i Middelskolen; fra 1ste November*).

Skolens Læge er siden 1872 fhv. Korpslæge T. Wilse.

Dimission fra Skolen i 1875.

~~~~~

1. Til **Universitetet** dimitteredes følgende Disciple:

1. Barth, Thomas Fredrik, f. 23 Februar 1856, Søn af Foged Barth, Thelemarken. (Discipel af Skolen i 5 Aar.)
2. Bolstad, Jens Martin, f. 5 April 1858, Søn af Kjøbmand Bolstad, Aalesund. (Discipel af Skolen i 3 Aar.)
3. Brandt, Nils, f. 5 Januar 1856, Søn af Kirkesanger Brandt, Valdres. (Discipel af Skolen i 7 Aar.)
4. Ellefsen, Olaf Martin, f. 28 April 1857, Søn af Gaardbruger Ellefsen, Ski. (Discipel af Skolen i 7 Aar.)
5. Erbe, Charles Erhard Brun, f. 20 September 1857, Søn af Toldbetjent Erbe, Laurvik. (Discipel af Skolen i 6 Aar.)
6. Hall, Hans Peter Werner, f. 20 Juni 1857, Søn af Pladsmajor Hall, Kristiania. (Discipel af Skolen i 11 Aar.)
7. Holmsen, Andreas, f. 27 Juli 1857, Søn af Sølverksdirektør Holmsen, Kongsberg. (Discipel af Skolen i 2 Aar.)
8. Knudtzon, Hans Thomas, f. 18 December 1857, Søn af Rektor Knudtzon, Laurvik. (Discipel af Skolen i 2 Aar.)
9. Lützow, Albert, f. 26 August 1858, Søn af Proprietær Rynning, Ringerike. (Discipel af Skolen i 11 Aar.)

---

*) Skolens Lærer i Tegning, Hr. H. Petersen, har nemlig Permission for under et Ophold i Paris at fortsætte sine Studier.

10. Mortensen, Ivar Julius, f. 24 Juli 1857, Søn af Verks-eier Mortensen, Østerdalen. (Discipel af Skolen i 7 Aar.)
11. Nielsen, Tord, f. 25 April 1857, Søn af Lensmand Nielsen, Gausdal. (Discipel af Skolen i 4 Aar.)
12. Poulsson, Poul Edvard, f. 18 April 1858, Søn af Berg-læge Poulsson, Kongsberg. (Discipel af Skolen i 2 Aar.)
13. Svanholm, Martin Luther, f. 9 November 1857, Søn af Skomager Svanholm, Kristiania. (Discipel af Skolen i 10 Aar.)

Disse 13 Disciple bestod Examen artium med følgende Karakterer:

	Norsk Stil.	Latinsk Overs.	Latin mundtl.	Græsk.	Tysk.	Fransk.	Engelsk.	Religion.	Historie.	Geografi.	Arithmetik.	Geometri.	Sum	Hovedkarakter
Barth	2	3	1	2	3	2	—	1	1	2	3	3	23	Laudabilis.
Bolstad	2	2	1	1	1	2	2	2	1	1	2	1	18	Laud. præ cet.
Brandt	3	2	2	2	3	3	—	2	3	2	4	2	28	Haud illaud.
Ellefsen	3	3	1	2	2	1	—	1	2	2	2	2	21	Laudabilis.
Erbe	3	2	2	1	1	2	—	3	4	2	3	4	27	Do.
Hall	3	3	2	1	2	3	—	2	4	2	3	5	30	Haud illaud.
Holmsen	3	3	1	1	2	2	—	2	1	1	1	1	18	Laudabilis
Knudtzon	3	2	1	1	1	1	—	2	1	2	2	1	17	Do.
Lützwow	3	2	2	1	2	3	—	2	2	2	3	2	24	Do.
Mortensen	3	2	1	2	1	2	—	1	2	1	3	3	21	Do.
Nielsen	3	2	1	1	2	4	—	2	3	2	2	2	24	Do.
Poulsson	3	3	1	1	1	1	2	2	1	2	2	1	20	Do.
Svanholm	3	3	1	1	2	2	—	2	3	2	3	2	24	Do.

Gjennemsnittskarakteren for de enkelte Fag var følgende:

Udarbeidelse i Modersmaal	2,85
Latinsk Oversættelse	2,40
Latin mundtlig	1,31
Græsk	1,31
Tysk	1,77

Fransk	2,15
Engelsk	2,00
Religion	1,86
Historie	2,15
Geografi	1,77
Arithmetik	2,54
Geometri	2,28

Det var iaar 5 Disciple, der ikke blev dimitterede fra Skolen; af disse 5 bestod 3 Examen artium med Hovedkarakteren *Hand illaudabilis* og 2 med *Non contemnendus*.

2. Til **Krigsskolen** anmeldtes 6 Disciple af Realgymnasiets 1ste Klasse, af hvilke 3 optoges, nemlig:

1. Lie, Johannes, f. 19 Mai 1858, Søn af Gaardbruger Nils Bye, Hedemarken. (Discipel af Skolen i 1 Aar.) Bestod Examen med Hovedkarakteren 2.42 og blev Nummer 5 af de optagne Kadetter.
2. Omdahl, Charles Wallentin, f. 29 November 1858, Søn af Fuldmægtig Omdahl, Kristiansand. (Discipel af Skolen i 2 Aar.) Bestod Examen med Hovedkarakteren 2.78 og blev Nummer 8 af de optagne Kadetter.
3. Seip, Markus Gustav Johannes, f. 25 Marts 1859, Søn af Kaptein Seip, Ringerike. (Discipel af Skolen i 7 Aar.) Bestod Examen med Hovedkarakteren 2,38 og blev Nummer 4 af de optagne Kadetter.

Det bemerkes, at den nuværende Ordning af Almenskolen ikke staar i nogen Sammenhæng med Krigsskolens Plan og med Fordringerne ved dens Optagelsesprøve; Disciple af Realgymnasiet vil derfor ikke kunne fremstille sig til denne Prøve uden efter en omfattende Privatlæsning, der kun vanskelig lader sig forene med deres Skolegang. Paa Grund af dette Forhold vil der ikke længere fra vor Skole blive dimitteret til Krigsskolen, forinden dennes Plan bliver forandret saaledes, at en naturlig Forbindelse med det almindelige Skolevæsen kommer istand.

3. Til Optagelses-Examen ved den **tekniske Skole** i Kristiania anmeldtes 4 Disciple, der bestod Examen med følgende Ordensnummer:

Bull	Nr. 1.
Fürst	« 11.

Swensen . . . . . « 3.

Theiste . . . . . « 16.

(Af disse havde Swensen gennemgaaet 1ste Klasse af Realgymnasiet, de øvrige 6te Middelklasse.)

Middelskolens Afgangsexamen i 1875.

~~~~~

I Henhold til de af Kirkedepartementet approberede Bestemmelser om en Examenskommission for Afholdelsen af Middelskole-Examen ved de private og kommunale Skoler i Kristiania (se Programmet for 1875, S. 74) blev denne Kommission for 1875 sammensat af Skolebestyrerne Voss (Formand), Gjertsen og Arneberg.

Efter Kommissionens Forslag beskikkede Kirkedepartementet til Censorer:

I Modersmaal: Skolebestyrer, cand. theol. N. Halvorsen.

- Religion: Kaldskapellan J. N. Brun.

- Tysk: Skolebestyrer, cand. theol. B. Pauss.

- Fransk og Engelsk: Adjunkt D. F. Knudsen.

- Latin: Overlærer H. W. Ottesen.

- Historie og Geografi: cand. philos. E. Johanssen.

- Mathematik: Adjunkt H. L. Sørensen.

- Naturfag: Realkandidat Steen.

- Tegning og Skrivning: Löitnant W. Færden.

De af Examenskommissionen givne Opgaver til de skriftlige Prøver var følgende:

I Modersmaal: Skibsfartens Betydning for vort Land.

I tysk Stil: Greverne af Shrewsbury og Kent fik det Hverv at bivaane Dödsdommens Fuldbyrkelse. De ankom den 7de Februar til Fotheringay, forkyndte sin Hensigt og betegnede den følgende Dag som den sidste i Marias Liv. Maria hørte paa dem med nogen Forundring, men uden al Forvirring.

«Naar det er Dronningens Vilje, naar det er Forsynets Beslutning,» sagde hun, «saa dör jeg villig og gjerne. Döden, som vil gjöre Ende paa alle mine Kvaler, skal være mig vel-

kommen. Hun forsikrer endnu en Gang, at hun var uskyldig i Babingtons Sammensvergelse, og lagde, idet hun gjorde dette, Haanden paa Bibelen.

Da begge Greverne havde forladt hende, beredte hun sig med stor Ro til det Skridt, som forestod hende. Hun opsatte sit Testamente med egen Haand; hun fordelte de Penge og de Klæder, som hun endnu havde tilovers, blandt Personerne i sit lille Følge. Hun skrev til Kongen af Frankrige et kort, men ædelt og værdigt Brev, i hvilket hun anbefalede ham Omsorgen for sit gode Navn.

I Latinsk Stil: Da Ariovist var dragen 10,000 Skridt frem, erfarede han ved udsendte Speidere, at den romerske Hær ikke var mere end 1000 Skridt fra hans. Derfor besluttede han at gjøre Holdt og sendte to Gesandter til Romernes Leir, hvilke skal have talt omtrent saaledes: Han havde hverken forurettet dem eller deres Forbundsfæller. Derfor undredes han over, at de havde gjort Indfald i hans Land. Thi den Del af Gallien, hvortra de befalede ham at drage bort, tilhørte ham, ikke dem. Hæduerne havde kjæmpet med ham med Vaaben, var bleven slagne og havde givet ham Gisler. Hvorfor troede de altsaa, at han vilde afstaa fra sin Ret? Dersom de vilde, at han skulde være det romerske Folks Ven, maatte de drage bort fra de Steder, som de havde besat. De maatte ikke glemme, at ingen havde kjæmpet med ham uden sin egen Fordærvelse, og at det ofte hendte, at en mindre Hær slog en større paa Flugt.

I Engelsk Stil: Vilhelm af Oraniens Afsked med de hollandske Generalstater.

Den 16de Oktober, efter engelsk Tidsregning, holdtes et høitideligt Möde af Hollands Generalstater. Fyrsten kom for at sige dem Farvel. Han takkede dem for den Velvilje, hvormed de havde vaaget over ham, da han blev efterladt som forældrelöst Barn, for den Tillid, de havde sat til ham under hans Regjering, og for den Hjælp, de havde ydet ham under den skjebnesvangre Krisis. Han bad dem indstændig om at tro, at han altid havde ment og forsøgt at fremme sit Lands Interesser. Han skulde nu forlade dem for maaske aldrig at vende tilbage. Hvis han skulde falde under Forsvaret af den refor-

merte Religion og Europas Frihed, anbefalede han dem sin elskede Hustru. Storpensionæren¹⁾ svarede med bævende Røst; og i hele den ærværdige Forsamling var der ingen, som kunde holde sig fra at udgyde Taarer. Men Vilhelms urokkelige Fasthed svigtede aldrig, og han stod blandt sine grædende Venner rolig og alvorlig, som om han havde været i Begreb med at forlade dem kun paa et kort Besög til sit Jagtgebet²⁾.

¹⁾ The grand pensionary. ²⁾ Hunting ground.

I Regning og Konstruktionstegning:

1. A sender til B 12,015 Pund Kaffe, forat denne skal sælge dem for ham. B sælger Kaffeen for 36 Skilling pr. Pund ved en Mæglers Mellemkomst, som derfor beregner sig $\frac{5}{6}$ Procent Mæglerlön. Hvor meget har B at udbetale til A, naar B foruden Mæglerlönnen har for Opkjørsel udlagt 15 Spd. 72 Skill. og selv beregner sig $1\frac{1}{2}$ Procent Provision?
2. Hvor mange Aar maa 375 Spd. staa urörte for til 5 Procent med Rente og Rentes Rente at vokse til 1125 Spd.?
3. Find Værdierne for x af Ligningen

$$x^2 - 2x = 1848.$$

4. Udför Divisionen

$$\left(a^6 + 2a^3b^3 + b^6 \right) : \left(a^2 - ab + b^2 \right)$$

5. At omdanne en given uregelmæssig Femkant til et med denne ligestort Triangel, hvis ene Kathet er given.
6. At konstruere en regulær Ottekant, hvis større Radius er Mellemproportionalleddet mellem to givne Linjer a og b ($a = 2$ Tommer, $b = 3$ Tommer).

(Det havde været vor Agt ogsaa at meddele Pröver paa Besvareelserne af disse Opgaver; men da Kirkedepartementet har begjæret sig saadanne Pröver tilstillede fra samtlige Middelskoler for senere at offentliggjöre dem, har vi anseet det mindre nödvendigt, at ogsaa den enkelte Skole aftrykker saadanne.)

Af Skolens Elever underkastede 39 sig Middelskole-Examen, deraf 1 (Discipel af 4de Latinklasse efter den ældre Ordning)

paa Latinlinjen, de övriga 38 paa Engelsklinjen. Af disse blev 1 rejiceret ved den skriftlige Pröve. Forövrigt var Udfaldet fölgende:

Examen paa Latinlinjen:

1. Leopold Lövenskiöld . . . Hovedkarakter Godt (3,14).

Examen paa Engelsklinjen:

2. Ragnvald Aarnæs Udmerket godt (1,33).
 3. Axel Andersen Meget godt (2,20).
 4. Tönnes Andorsen Do. (1,60).
 5. Oskar Andresen Do. (2,40).
 6. Sören Birck Do. (2,20).
 7. Anton Bostedt Do. (2,33).
 8. Edvard Bull Do. (2,33).
 9. Markus Bull Do. (1,53).
 10. Richard Bøge Do. (1,93).
 11. Wilhelm Fabritius Do. (2,40).
 12. Christian Fürst Do. (2,33).
 13. Ludvig Gullichsen Do. (1,80).
 14. Hannibal Hagen Do. (2,33).
 15. Edvard Hals Godt. (3,13).
 16. Karl Hammer Meget godt (2,07).
 17. Hans Heyerdahl Udmerket godt (1,47).
 18. Arne Hjersing Godt (2,80).
 19. Otto Holter Meget godt (2,27).
 20. Emil Ihlen Godt (2,67).
 21. Kristian Jensen Meget godt (2,33).
 22. Harald Johnsen Do. (2,40).
 23. Sofus Kjuus Do. (2,21).
 24. Ole Lagesen Do. (1,93).
 25. Ludvig Linaae Do. (2,27).
 26. Christian Michelet Godt (3,20).
 27. Fredrik Möller Meget godt (2,47).
 28. Johan Nicolaysen Do. (1,67).
 29. Lyder Nicolaysen Godt (2,53).
 30. Ludvig Norgren Meget godt (2,20).
 31. Kristofer Oustad Do. (1,87).
 32. Gabriel Pedersen Do. (2,22).
 33. Johan Römcke Godt (2,60).

34. Otto Schilling Meget godt (2,47).
 35. Andreas Schreiner Godt (3,20).
 36. Jens Theiste Do. (2,67).
 37. Julius Wattne Meget godt (2,13).
 38. Hilmar Young Do. (2,07).

Desuden underkastede to Privatister (tidligere Elever af Skolen) sig Middelskole-Examen ved denne, nemlig

39. Johan Grüner Godt (2,93).
 40. Odd Haneborg Do. (3,07).

Af disse Disciple opflyttedes 12 i Realgymnasiet, 1 gik over til det offentlige Latingymnasium (da et saadant endnu ikke skulde sættes i Gang ved denne Skole), 3 til Kristiania tekniske Skole, 9 til Kristiania Handelsgymnasium, 1 til Trondhjems tekniske Skole, 1 gik ud for at forberedes til Krigsskolen, 1 for gennem et kortere Kursus end Realgymnasiets at forberedes til Realartium og 1 for at uddanne sig som Arkitekt, 11 gik over til praktisk Virksomhed.

Om Skolepenge og Fripladse.

Skolepengene er fortiden:

for 1ste Forberedelsesklasse	1 Spd.	maanedlig.
- 2den Do.	2	—
- 3dje Do.	3	—
- 1ste, 2den og 3dje Middelklasse . . .	4	—
- de højere Klasser	5	—

For den nederste af 2 Brødre fragaar en Tredjedel. Af 3 Brødre gaar den nederste frit, de to andre betaler helt ud. Af 4 Brødre gaar den næstnederste frit, og for den nederste fragaar en Tredjedel. Yderligere Nedsættelse finder ikke Sted.

Skolepengene erlægges forskudsvis og skal i Regelen indbetales den første Læsedag i hver Maaned. Disciplene modtager af Kassereren en Kvitteringsbog, som Forældre eller Verger bør lade sig forevise straks efter hver Betaling.

Skolepengene beregnes altid for hele Maaneder, nemlig

fra Begyndelsen af den Maaned, hvori en Discipel kommer ind, til Slutningen af den Maaned, hvori han gaar ud. Naar altsaa en Discipel indmeldes til et nyt Skoleaars Begyndelse, betaler han Skolepenge fra 1ste August.

Naar en Discipel skal forlade Skolen, maa Udmeldelse ske 2 Maaneder forud. Hvis nogen udmeldes med kortere Varsel, erlægges dog Skolepengene, indtil den bestemte Udmeldelsestid er forløben. Fra denne Regel undtages de Disciple, som gaar ud efter Skolens Raad eller Ønske; disse betaler nemlig kun til Udgangen af den Maaned, i hvilken de gaar ud.

Naar Skolepengene ikke er betalte for 2 Maaneder, kan Bestyrelsen negte vedkommende Discipel Adgang til Skolen.

Fripladse eller Nedsættelse af Skolepengene tilstaaes kun trængende Disciple, der viser god Opførsel og gjør god Fremgang i Skolen, og som har været Skolens Disciple i mindst et Par Aar og i denne Tid har betalt sine Skolepenge ordentlig. I Forberedelsesskolen uddeles ikke Fripladse uden i ganske ekstraordinære Tilfælde.

Naar en af to eller flere Brødre faar Friplads, bortfalder Moderationen for de övrige, hvis ikke anderledes udtrykkelig bestemmes.

Ansøgninger om Fripladse for det kommende Skoleaar indleveres inden den 1ste Mai.

Fripladse har i det forløbne Aar været bevilgede med et Beløb af 1450 Spd.

Renterne af **John Heuchs Legat** tildeltes den 5te April d. A. den samme Discipel som ifjor.

Discipel-Bibliothekets Tilvekst 1873—1876.

1. Eventyr. Folkesagn. Mindre Fortællinger. Fabler og Digte for Børn.

- C. Molbech. Udvalgte Eventyr. Tredje Udg. Kh. 1873.
- K. A. Winther-Hjelm. Eventyr og Fortællinger fra mange Lande. Med 38 Illustr. Kr. 1875.
- De gamle Fe-Eventyr. Overs. fra Engelsk af H. C. Knutsen. M. 45 Bill. Kr. 1875.
- J. M. Thiele. Danske Folkesagn. Anden Samling. Kh. 1819.
- P. L. Möller. Franske Folkesagn. Udg. af V. Möller. Kh. 1871.
- S. S. Hvad Lønnetræet fortalte. Kr. 1871.
- Laura Temple. En Fortælling for Ungdommen. Overs. fra Engelsk af J. P. Dahl. Kr.
- S. T. Hall. Onkel Sams Pengeskrin. Overs. af E. A. Hagerup. Kr. 1867.
- Stephen Fern. Overs. fra Engelsk. M. 13 Bill. Bergen 1873.
- Børnene i Cloverley. En Fortsættelse af «Stephen Fern.» M. 5 Bill. Bergen 1873.
- Lille Megs Børn. Overs. fra Engelsk. M. 13 Bill. Bergen 1873.
- Alene i London. Overs. fra Engelsk. M. 12 Bill. Bergen 1870.
- Enoch Rodens Læreaar. Overs. fra Engelsk. M. 5 Bill. Bergen 1873.
- Hvidere end Sne. Intet Arbeide, intet Brød. To Fortællinger, overs. fra Engelsk. Bergen 1872.
- Augusta Hagerup. Kryb, saa gaar det. En Fortælling for Børn. Kr. 1873.

- Falck Ytter. Haakon Haakonsön. En norsk Robinson. M.
23 Bill. og 1 Kart. Kr. 1873.
- Helena eller Fortröstning til Gud. Overs. fra Fransk af H. L.
Kr. 1874.
- Bedes Legat. Overs. fra Engelsk. Bergen 1872.
- Otto Specter. Udvalgte Fabler med Billeder. Overs. af K.
Thronsen. 1—2. Kr. 1870.
-

2. Skjønliteratur.

(a. Den dansk-norske Fælles-Literatur.)

- Ludv. Holberg. Henrich og Pernille og Den pantsatte Bondedreng. M. 2 Bill. Kh. 1872.
-

(b. Nyere norsk Literatur.)

- Paul Agathon. Ragnvald eller Folkehöiskolelæreren. Kr.
B. Björnson. Redaktören. Skuespil. Kh. 1874.
- En Fallit. Skuespil. Kh. 1874.
- Digte og Sange. Kh. 1870.
- C. Collett. Erindringer og Bekjendelser. Kr. 1873.
- Konrad Dahl. «Löven.» Fortælling fra en Finmarksfjord.
Kr. 1874.
- Aslak Elg. Bergens Sommer. Kr. 1849.
- Fra en Storbygd. En Fortælling. Kr. 1873.
- Henr. Ibsen. Keiser og Galilæer. Et verdenshistorisk Skuespil. Kh. 1873.
- Catilina. Drama i 3 Akter. 2den Udg. Kh. 1875.
- Kongs-Emnerne. Fjerde Udg. Kh. 1875.
- F. O. Juell. En gammel Jægers Meddelelser. Kr. 1875.
- O. T. Krohg. Spydet Selshævner. Saganovelle. Kr. 1848.
- Jonas Lie. Lodsens og hans Hustru. Kh. 1874.
- Faustina Strozzi. Kh. 1875.
- Lili. Brands Dötre. Kr. 1869.
- Lærkedal. Original Fortælling. Kr. 1863.

- Jörg. Moe. Digte. 2det Oplag. Kr. 1856.
 Novelletter. Af tre Signaturer. Kr. 1874.
 Magdalena Thoresen. Nyere Fortællinger. Kh. 1873.
-

(c. Nyere dansk Literatur.)

- H. F. Ewald. Mindre Fortællinger. Kh. 1873.
 — Agathe. Nutids-Fortælling. Kh. 1873.
 — Den skotske Kvinde paa Tjele. 1—2 D. Tredje Oplag. Kh. 1875.
 C. Hauch. Søstrene paa Kinnekullen. Andet Oplag. Kh. 1871.
 J. L. Heiberg. Digte og Fortællinger. 1—2 D. Kh. 1834—35.
 H. P. Holst. Sicilianische Novellen und Skizzen. Deutsch v. Henrik Helms. Leipz. 1855.
 Richard Kaufmann. Noveller. Kh. 1874.
 Fr. Paludan-Müller. Ivar Lykkes Historie. 3dje D. Kh. 1873.
 Chr. Richardt. Smaadigte. Kh. 1871.
 A. Oehlenschläger. Frederiksberg. Kh. 1817.
 — Hugo von Rheinberg. Den lille Hyrdedreng. Correggio. Sokrates. (Godtkjöbsudgaven.)
-

(d. Oversættelser.)

- Sofokles. Tragedier. Overs. af P. G. Fibiger. 1ste Del. Kh. 1821.
 Hoefer. Rolof, Rekrutten. Kr. 1855.
 Fritz Reuter. Den lykkelige fører Bruden hjem. Kh. 1873.
 B. Auerbach. Præmiekarlen. Fortælling. Overs. af Fr. W. Horn. Kh. 1874.
 John Ashworth. Selsomme Fortællinger fra Dybet af Folkelivet. Overs. fra Engelsk. Bergen 1875.
 Cooper. Grænseboerne. Overs. af Fr. Schaldemose. 1—2 D. Kh. 1831.
 Nathaniel Hawthorne. Skarlagensbogstavet. En romantisk Fortælling. Kr. 1854.

- Horace. Af Forf. til «Mod Himmelen.» Kr. 1874.
- Kitty Trevelyan. En Fortælling. Overs. fra Engelsk. Kr. 1874.
- Marryat. Dødsseileren eller den flyvende Hollænder. 1—2 D. Kh. 1867.
- Walter Scott. Perivel fra Aasen. Overs. af L. Moltke. 1—2 D. Kh. 1865.
- De skotske Presbyterianere. Overs. af L. Moltke. Kh. 1870.
 - St. Valentins Dag eller Perths fagre Mö. Overs. af L. Moltke. Kh. 1860.
 - Fortællinger fra Canongate. Overs. af L. Moltke. Kh. 1869.
 - Klosteret. Overs. af L. Moltke. Kh. 1867.
 - Abbeden. Overs. af L. Moltke. Kh. 1868.
 - Bruden fra Lammermoor. Overs. af L. Moltke. Kh. 1871.
 - Mid-Lothians Hjerte eller Fængslet i Edinburgh. Overs. af C. J. Boye. Kh. 1859.
 - Guy Mannering eller Astrologen. Overs. af C. W. Hviding. Kh. 1857.
 - Oldgranskeren. Overs. af L. Moltke. Kh. 1861.
 - Qventin Durward. Overs. af L. Moltke. Kh. 1861.
- Elisabeth Wetherell. Queechy. Kr. 1855.
- Miss Young. Perlebaandet eller Familien Ribeaumont. Kr. 1870.

3. Historie.

(a. Norges, Sveriges og Danmarks Historie.)

- Sagaen om Völsungerne. Overs. af V. Ulmann. Kh. 1873.
- J. E. Sars. Udsigt over den norske Historie. 1ste Del. Kr. 1873.
- J. Smitt. Det norske Landbrugs Historie i Tidsrummet 1815—1870. Kr. 1874.
- Fr. Barfod. Fortællinger af Fædrelandets Historie. Fjerde Udg. 1—2 D. Kh. 1872—74.

- D. Schnitler. Det første Aarhundrede af den norske Hærs Historie. Kr. 1874.
- A. Munch. Barndoms- og Ungdoms-Minder. Kr. 1874.
- B. S. Ingemann. Levnetsbog, skreven af ham selv, udg. af J. Galskjöt. Kh. 1862.
- C. Rosenberg. Træk af Livet paa Island i Fristats-Tiden. M. Kart og Træsnit. Kh. 1871.
- O. Vaupell. Ryes, Schleppegrells og Helgesens Liv. Kr. 1875.
- Fredriksstads Forsvar samt Helgesens Levnetsløb. Kh. 1875.
- Slaget ved Isted samt Schleppegrells og Læssöes Levnetsløb. Kh. 1875.
-

(b. Verdenshistorie. Enkelte Lande udenfor Norden.)

- R. Tönder Nissen. Sex kirkehistoriske Foredrag. Kr. 1867.
- L. Daae. Historiske Skildringer. Kr. 1873.
- A. Ingerslev. Herodes den store. Kh. 1874.
- S. B. Thirige. Fortællinger om Perserkrigene efter Herodot. Kh. 1872.
- Den franske Revolutions Historie. Kh. 1875.
- P. O. Schött. Et Afsnit af den romerske Historie. Kr. 1875.
- Silvio Pellico. Mine Fængsler. Overs. af Herm. Roosen. M. Portr. Kr. 1874.
- William Prescott. Das Klosterleben Karls V. Aus dem Engl. v. Julius Seybt. Leipz. 1857.
- Olivier Ritt. Histoire de l'isthme de Suez. M. Karter. Paris 1869.
- C. Rosenberg. Internationale. En historisk Fremstilling. Kh. 1872.
-

4. Geografi. Reisebeskrivelser.

- H. R(oosen). Reiseskitser fra Norden. Kr. 1858.
 Th. Bang. Landmaalerliv i Finmarken. M. 1 Kart. Kr. 1873.
 Pliny Miles. Streifzüge in Island. Aus dem Engl. v. W. E. Drugelin. Leipz. 1855.
 Joh. Storm. De romanske Folk og Sprog. Kr.
 Henry M. Stanley. Huru jag fann Livingstone. M. 54 Illustrationer och 5 kartor. Svensk Bearbetning af C. A. Swahn. Stockh. 1873.
-

5. Tidsskrifter.

- Folkekalender for Danmark 1874: Kh.
 Folkevennen. Et Tidsskrift. 22—24 Aargang. Kr. 1873—75.
 Den norske Turistforenings Aarvog for 1869. Kr.
 Deutsches Volkskalender 1872. Herausgeg. v. Gustav Nieritz. Leipz.
-

6. Bøger af blandet Indhold.

- A. S. Guldberg. Om Sandsynlighedsregningen. Kr. 1873.
 H. Lehmann. Velstandslære. II. Kr. 1874.
 Haandverksbog for Smaagutter. Bearbejdet efter E. Bärth og W. Niederley. M. Illustr. Kr. 1874.
 John Tyndall. Varme og Kulde. Sex Foredrag for unge Tilhørere. Paa Norsk ved J. L. W. Dietrichson. M. 34 Træsnit. Kr. 1874.
 W. M. Schöyen. De for Ager, Eng og Have skadeligste Insekter og Smaakryb. Kr. 1875.
 H. V. Rasmussen. Danske Ordsprog. Kh. 1869.
 Ivan Sahlertz. Billeder af Dyrelivet til Belysning af Kommunismen og Socialismen. Kh. 1874.
 Smaastykker. Ved Udvalget for Folkeoplysningens Fremme. 4—6 Bd. samt 7de Binds 1—2 H. Kh. 1871—75.
-

Examen 1876.

Den daglige Undervisning slutter:

For 6 M.	Lördag den 10de Juni.
- 6 L. og 3 R. G.	Torsdag den 15de Juni.
- 5 L. og 1 og 2 R. G.	Lördag den 17de Juni.
- 5 M. og 4 M.	Tirsdag den 20de Juni.
- 3 M. og 2 M.	Tirsdag den 27de Juni.
- 1 M.	Onsdag den 28de Juni.

Examen i Skrivning og Tegning samt de skriftlige Prøver for 1ste til 3dje Middelklasse afholdes tidligere; ligeledes Examen i Matematik for 5 L.

Hvor ikke anderledes er bemærket, begynder Examen om Formiddagen Kl. 9, om Eftermiddagen Kl. 4.

Det ved hvert Fag anførte Nummer betegner det Værelse, hvor Examen holdes. (Nr. 1—6 er i Sidebygningen, Nr. 7—15 i Hovedbygningens 1ste Etage, Nr. 16—27 i dens 2den og Nr. 28—30 i dens 3dje Etage).

For Forberedelsesklasserne holdes ingen egentlig Examen; men Forældre og foresatte indbydes til at overvære Undervisningen i 2 og 3 F. de to sidste Læsedage (4de og 5te Juli) og i 1 F. den sidste Læsedag (5te Juli) for at gjøre sig bekendte med det Standpunkt, Klasserne har naaet. Den Orden, hvori Overhøringen i de forskjellige Fag vil foregaa, kan sees af Examenstabellen for de nævnte Dage (S. 125 og 126). Onsdag den 5te Juli Kl. 12 udleveres Karaktersedlerne for disse Klasser; Karaktererne gives som et Udtryk for Disciplenes Fremgang i Aarets Løb.

NB. Skolepenge betales Lördag den 1ste og Mandag den 3dje Juli Kl. 9—11 Formiddag.

Torsdag 15de Juni.

Formiddag.

Inspektion Kl. 8³/₄—9 i 3 Etage. A. E. Eriksen.

- L. Norsk Stil Nr. 18 Inspektion Kl. 9—11 A. E. Eriksen.
 Do. „ 11—12 E. Nicolaysen.
 E. Norsk Stil „ 19 Do. „ 9—10 Dietrichson.
 Do. „ 10—11 E. Nicolaysen.
 Do. „ 11—12 Aubert.
 Do. „ 12—1 A. E. Eriksen.
-

Fredag 16de Juni.

Formiddag.

Inspektion Kl. 8³/₄ 9 i 2 Et. Johannesen.

- L. Tysk Stil Nr. 18 Inspektion Kl. 9—10 Brun.
 Do. „ 10—11 A. E. Eriksen.
 Do. „ 11—12 Johannesen.
 E. Tysk Stil „ 19 Do. „ 9—10 K. Nicolaysen.
 Do. „ 10—12 Dietrichson.
 Do „ 12—1 Johannesen.
-

Lørdag 17de Juni.

Formiddag.

Inspektion Kl. 8³/₄—9 i 2 Et. Høyer.

- L. Latinsk Stil Nr. 18 Inspektion Kl. 9—10 A. E. Eriksen.
 Do. „ 10—11 Brun.
 Do. „ 11—12 Høyer.
 E. Engelsk Stil „ 19 Do. „ 9—10 K. Nicolaysen.
 Do. „ 10—11 G. Storm.
 Do. „ 11—1 E. Nicolaysen.
-

Mandag 19de Juni.

Formiddag.

Inspektion Kl. 8³/₄—9 i 2 Et. Dietrichson.

6 M. L. Regn. skr. og Konstruktionstegn. Nr. 18	Insp. Kl. 9—10 E. Nicolay
	Do. „ 10—11 Lyche.
	Do. „ 11—12 Johannesen
6 M. E. Regn, skr. og Konstruktionstegn. „ 19	Do. „ 9—10 Dahl.
	Do. „ 10—12 Dietrichson
	Do. „ 12—1 E. Nicolay

Fredag 23de Juni.

Formiddag.

Inspektion 8 ³ / ₄ —9 i 2 Et. Aubert.
6 L. Latinsk Overs. Nr. 17 Schmidt.
5 L. Latinsk Overs. „ 20 P. O. Schjøtt.
3 R. G. }
2 R. G. } Engl. Stil „ 18 Aubert.
1 R. G. }
6 M. L. 1 Norsk „ 21 A. E. Eriksen.
6 M. E. 1 Historie „ 19 G. Storm.

Eftermiddeg.

Inspektion 3 ³ / ₄ —4 i 2 Et. Lyche.
6 M. E. 2 Religion „ 19 Odland.

Lørdag 24de Juni.

Formiddag.

Inspektion 8 ³ / ₄ —9 i 2 Et. E. Nicolaysen.	Inspektion 3 ³ / ₄ —4 i 2 Et. K. Nicolaysen.
6 L. Norsk Stil Nr. 17 Weisse.	5 L. 1 Fransk Nr. 16 K. Nicolaysen.
5 L. Norsk Stil „ 20 Digre.	6 M. L. 2 Norsk „ 18 A. E. Eriksen.
3 R. G. Norsk Stil „ 17 Weisse.	6 M. E. 2 Historie „ 19 G. Storm.
6 M. L. Historie „ 18 Lyche.	5 M. E. a. 2 Tysk „ 23 Voss.
6 M. E. 1 Religion „ 19 Odland.	5 M. E. b. Math. „ 22 Johannesen.
5 M. L. Tysk Stil „ 16 Høyer.	4 M. L. Norsk Stil „ 17 Aubert.
5 M. E. a. Tysk Stil „ 23 Thorsen.	4 M. E. a. Norsk Stil 21 Thomesen.
5 M. E. b. Tysk Stil „ 22 E. Nicolaysen.	4 M. E. b. Norsk Stil 20 Kulsberg.

Mandag 26de Juni.

Formiddag.

Eftermiddag.

Inspektion 8 ³ / ₄ · 9 i 2 Et. Schram.	Inspektion 3 ³ / ₄ —4 i 2 Et. Sønnichsen.
. Norsk Stil Nr. 23 9—11 Holst.	5 L. 2 Historie og Geo-
11—1 Schmidt.	grafi Nr. 19 Schjøth.
. Latinsk Stil Nr. 30 P. O. Schjøtt.	3 R. G. Geografi „ 27 Johannesen.
. G. }	2 R. G. Geografi „ 22 Høyer.
. G. } Norsk Stil „ 18 E. Nicolaysen.	6 M. L. 1 Fransk „ 18 K. Nicolaysen
. G. }	5 M. E. a. 1 Tysk „ 23 Voss.
. E. 1 Geografi „ 19 G. Storm.	4 M. L. 1 Religion „ 17 Brun.
. L. Latinsk Stil „ 16 Odland.	4 M. E. a. 1 Religion „ 21 Sønnichsen.
. E. a. Eng. Stil „ 23 Schram.	
. E. b. Eng. Stil „ 22 Lyche.	
. E. a. Eng. Stil „ 21 Thomesen.	
. E. b. Eng. Stil „ 20 Olsen.	

Tirsdag 27de Juni.

Formiddag.

Eftermiddag.

Inspektion 8 ³ / ₄ —9 i 2 Et. Johannesen.	Inspektion 3 ³ / ₄ —4 i 2 Et. Holst.
L. 1 Mathem. Nr. 21 Holst.	6 L. 2 Mathematik Nr. 19 Holst.
. G. }	5 L. 2 Fransk „ 20 K. Nicolaysen.
. G. } Naturl. skr. „ 18 Lyche.	6 M. L. 2 Religion „ 18 Brun.
. G. Fransk Stil „ 18 Lyche.	4 M. L. Latinsk Stil „ 17 Dahl.
. E. 2 Geografi „ 19 G. Storm.	4 M. E. a. 2 Religion „ 21 Sønnichsen.
. L. Mathem. skr. „ 16 Høyer.	
. E. a. Math. skr. „ 23 Dietrichson.	
. E. b. Math. skr. „ 22 Johannesen.	
. E. b. Engelsk „ 20 Schram.	

Onsdag 28de Juni.

Formiddag.

Inspektion 8³/₄—9 i 2 Et. Dietrichson.

6 L. 1 Historie og Geo-

grafi Nr. 17 H. Schjøth.

5 L. 2 Tysk „ 27 Voss.

3 R. G. }

2 R. G. } Math. skr. „ 18 Olsen.

1 R. G. }

6 M. L. 1 Tysk „ 20 E. Nicolaysen

6 M. E. 1 Naturk. „ 19 Dietrichson.

5 M. L. Norsk „ 22 Aubert.

5 M. E. a. 2 Historie „ 23 G. Storm.

4 M. E. a. 1 Engelsk „ 21 Lyche.

Eftermiddag.

Inspektion 3³/₄—4 i 2 Et. Høyer.

6 L. 2 Historie og Geo-

grafi Nr. 21 H. Schjøth

5 L. 1. Religion „ 19 Brun.

1 R. G. Fransk „ 27 Lyche.

6 M. L. 2 Fransk „ 18 K. Nicolaysen

5 M. L. Naturlære „ 16 Holst.

5 M. E. a. 1 Historie „ 23 G. Storm.

5 M. E. b. Naturlære „ 22 Dietrichson

4 M. L. 2 Naturhist. „ 17 Høyer.

4 M. E. b. 1 Religion „ 20 Steenstrup

Torsdag 29de Juni.

Formiddag.

Inspektion 8 ³ / ₄ —9 i 2 Et. Holst.	
3 L. 1 Tysk	Nr. 27 Voss.
3 R. G.	
2 R. G. } Math. skr.	„ 18 Holst.
1 R. G. }	
3 M. L. 2 Tysk	„ 18 E. Nicolaysen.
3 M. E. 2 Naturk.	„ 19 Dietrichson.
5 M. L. Norsk Stil	„ 16 Dahl.
5 M. E. a Norsk Stil	„ 23 Thomesen.
5 M. E. b. Norsk Stil	„ 22 Aubert.
4 M. L. Math. skr.	„ 17 Nilssen.
4 M. E. a. Math. skr.	„ 21 Hofgaard.
4 M. E. b. Math. skr.	„ 20 Johannesen.

Eftermiddag.

Inspektion 3 ¹ / ₄ —4 i 2 Et. Thomesen.	
6 L. 2 Fransk	Nr. 22 K. Nicolaysen.
5 L. 2 Religion	„ 18 Brun.
2 R. G. Matematik	„ 27 Holst.
6 M. E. 1. Norsk	„ 19 Aubert.
5 M. E. a. Norsk	„ 23 Sønnichsen.
4 M. L. Tysk Stil	„ 17 Thomesen.
4 M. E. a. Tysk Stil	„ 21 Lyche.
4 M. E. b. Tysk Stil	„ 20 Olsen.

Fredag 30te Juni.

Formiddag.

Inspektion 8 ³ / ₄ - 9 i 2 Et.	Brun.
Inspektion 8 ³ / ₄ - 9 i 1 Et.	Kulsberg.
3 R. G. } 2 R. G. }	Fransk Nr. 27 J. Storm.
1 R. G. Matematik	„ 29 Holst.
6 M. L. 2 Latin	„ 18 A. E. Eriksen.
6 M. E. 1. Tysk	„ 19 E. Nicolaysen.
5 M. L. Historie	„ 16 Digre.
5 M. E. a. Engelsk	„ 23 Schram.
5 M. E. b. Historie og Geografi	„ 22 G. Storm.
4 M. L. 1 Naturhist.	„ 17 Høyer.
4 M. E. a. 2. Engelsk	„ 21 Lyche.
4 M. E. b. 1. Math.	„ 20 Johannesen.
3 M. a. Religion	„ 8 Steenstrup.
3 M. b. Religion	„ 13 Kulsberg.
3 M. c. Historie	„ 14 J. A. Eriksen.
2 M. a. Norsk	„ 10 Aubert.
2 M. b. Regning	„ 11 Nilssen.
2 M. c. Norsk	„ 12 Hofgaard.
1 M. a. Historie	„ 7 Dahl.

Eftermiddag.

Inspektion 3 ³ / ₄ - 4 i 2 Et.	H. Schjøth.
Inspektion 3 ³ / ₄ - 4 i 1 Et.	Nilssen.
6 L. 2 Tysk	Nr. 16 Voss.
5 L. 1 Historie og Geografi	„ 22 H. Schjøth.
3 R. G. } 2 R. G. }	Historie „ 27 Weisse.
6 M. L. 1 Naturk.	„ 18 Høyer.
6 M. E. 2 Norsk	„ 19 Aubert.
5 M. E. a. 1 Naturlære	23 Dietrichson.
4 M. L. 2 Religion	„ 17 Brun.
4 M. E. a. 1 Tysk	„ 21 Lyche.
4 M. E. b. 2 Mathem.	„ 20 Johannesen.
2 M. a. Naturhistorie	„ 10 Paulsen.
1 M. b. Regning	„ 9 Nilssen.
1 M. c. Geografi	„ 11 Dahl.

Lørdag 1ste Juli.

Formiddag.

Inspektion $8\frac{3}{4}$ —9 i 2 Et. Odland.	
Inspektion $8\frac{3}{4}$ —9 i 1 Et. Holler.	
5 L. 1 Tysk	Nr. 30 Voss.
3 R. G. } Oldnorsk	„ 27 A. E. Eriksen.
2 R. G. }	
1 R. G. Religion.	„ 21 Odland.
6 M. L. 2 Naturk.	„ 18 Høyer.
6 M. E. 2. Tysk	„ 19 E. Nicolaysen.
5 M. L. Geografi.	„ 16 Lyche.
5 M. E. a. 2 Math.	„ 23 Dietrichson.
4 M. L. Norsk.	„ 17 Aubert.
4 M. E. b. Tysk	„ 20 Schram.
3 M. a. Norsk.	„ 8 Sønnichsen.
3 M. b. Norsk	„ 13 Kulsberg.
3 M. c. Norsk	„ 14 Steenstrup.
2 M. a. Regning	„ 10 Holler.
2 M. b. Historie	„ 11 J. A. Eriksen.
2 M. c. Historie	„ 12 W. Hansen.
1 M. a. Geografi	„ 7 Dahl.
1 M. b. Historie	„ 9 Nilssen.
1 M. c. Religion	„ 15 Schollert.

Eftermiddag.

		Asquid
Inspektion $3\frac{3}{4}$ —4 i 2 Et. Aubert.		Asquid
6 L. 1 Fransk	Nr. 19 K. Nicolaysen	
1 R. G. Naturhist.	„ 20 Dietrichson.	3
4 M. E. a. 2 Tysk.	„ 21 Lyche.	3 1/2
3 M. a. Naturhist.	„ 18 Høyer.	3 1/2
3 M. b. Naturhist.	„ 22 Paulsen.	3 1/2
		I M 0
		I M 0
		I M 0
		I M 0
		I M 4
		I M 4
		I M 4
		I M 4
		I M 4
		I M 4
		I M 4
		I M 4
		I M 4
		I M 4
		I M 4

Mandag 3dje Juli.

Formiddag.

Inspektion $8\frac{3}{4}$ —9 i 2 Et. W. Hansen.Inspektion $8\frac{3}{4}$ —9 i 1 Et. Dahl.

6 L. 1 Græsk Nr. 28 Schmidt.

5 L. 2 Latin „ 20 P. O. Schjøtt.

3 R. G. } Engelsk „ 27 E. Nicolaysen.
2 R. G. }

1 R. G. Historie „ 21 Weisse.

6 M. L. 1 Latin „ 18 A. E. Eriksen.

6 M. E. 1 Mathem. „ 19 Dietrichson.

5 M. L. Mathem. „ 16 Høyer.

5 M. E. a. 1 Geografi „ 23 W. Hansen.

5 M. E. b. Engelsk „ 22 Lyche.

4 M. L. 1 Mathem. „ 17 Johannesen.

4 M. E. a. 1 Norsk „ 15 Sønnichsen.

4 M. E. b. 2 Religion „ 9 Steenstrup.

3 M. a. Regning. „ 8 Nilssen.

3 M. b. Historie „ 13 Dahl.

3 M. c. Geografi „ 14 J. A. Eriksen.

2 M. a. Tysk „ 10 Aubert.

2 M. b. Norsk „ 11 Kulsberg.

2 M. c. Religion „ 12 Odland.

1 M. a. Regning „ 7 Holler.

Eftermiddag.

Inspektion $3\frac{3}{4}$ —4 i 2 Et. Lyche.

6 L. 2 Religion Nr. 27 Brun.

4 M. L. 2 Tysk „ 17 Lyche.

4 M. E. a. 2 Historie
og Geografi „ 21 W. Hansen.

4 M. E. b. 1 Norsk „ 20 Kulsberg.

2 M. b. Naturhist. „ 18 Paulsen.

2 M. c. Regning „ 19 Nilssen.

1 M. b. Religion „ 22 Schollert.

1 M. c. Tysk „ 23 Lødrup.

Tirsdag 4de Juli.

Formiddag.

Inspektion 8³/₄—9 i 2 Et. Schmidt.
 Inspektion 8³/₄—9 i 1 Et. Hofgaard.
 6 L. 2 Græsk Nr. 28 Schmidt.
 5 L. 1 Latin „ 30 P. O. Schjøtt.
 3 R. G. } Religion „ 27 Odland.
 2 R. G. }
 1 R. G. Geografi „ 20 Høyer.
 6 M. L. Geografi „ 18 Johannesen.
 6 M. E. 2 Mathem. „ 19 Dietrichson.
 5 M. L. Tysk „ 16 E. Nicolaysen.
 5 M. E. a. 2 Geografi „ 23 W. Hansen.
 5 M. E. b. Norsk „ 22 Aubert.
 4 M. L. 1 Tysk „ 17 Lyche.
 4 M. E. a. 2 Norsk „ 21 Sønnichsen.
 3 M. a. Historie „ 8 Dahl.
 3 M. b. Regning. „ 13 Nilssen.
 3 M. c. Tysk „ 14 Voss.
 2 M. a. Historie „ 10 J.A. Eriksen.
 2 M. b. Tysk „ 11 Kulsberg.
 1 M. a. Norsk „ 7 Hofgaard.
 1 M. b. Norsk „ 9 Steenstrup.
 3 F. a. og b. (Nr. 1 og 3) Kl. 9—11 Norsk.
 Do. Kl. 11¹/₄—1 Historie og Geografi.
 2 F. a. og b. (Nr. 2 og 4) Kl. 9—11 Norsk.
 Do. Kl. 11¹/₄—1 Geografi.

Eftermiddag.

Inspektion 3³/₄—4 i 2 Et. Paulsen.
 3 R. G. } Naturhist. Nr. 22 Høyer.
 2 R. G. }
 6 M. E. 1 Fransk „ 19 K. Nicolaysen.
 5 M. L. Religion „ 16 Brun.
 4 M. L. 2 Mathem. „ 17 Johannesen.
 4 M. E. a. 1 Historie og Geografi „ 21 W. Hansen.
 4 M. E. b. 2 Norsk „ 20 Kulsberg.
 2 M. c. Tysk „ 18 Hofgaard.
 1 M. c. Historie „ 23 Dahl.

Onsdag 5te Juli.

Formiddag.

Eftermiddag.

Inspektion 8³/₄—9 i 2 Et. A. E. Eriksen.

Inspektion 8³/₄—9 i 1 Et. Steenstrup.

6 L. 1 Latin Nr. 28 Schmidt.

5 L. 2 Græsk „ 20 A. E. Eriksen.

1 R. G. Tysk „ 21 Voss.

6 M. L. 1 Mathem. „ 18 Johannesen.

6 M. E. 2 Engelsk „ 19 E. Nicolaysen.

5 M. L. 1 Latin „ 16 Aars.

5 M. E. a. 1 Math. „ 23 Dietrichson.

5 M. E. b. Religion „ 22 Odland.

4 M. L. 1 Latin „ 17 Dahl.

4 M. E. a. 1 Naturh. „ 9 Høyer.

4 M. E. b. 1 Historie

og Geografi „ 10 Digre.

3 M. a. Tysk „ 8 Sønnichsen.

3 M. c. Religion „ 14 Steenstrup.

2 M. b. Religion „ 11 Kulsberg.

2 M. c. Geografi „ 12 W. Hansen.

1 M. a. Tysk „ 7 Hofgaard.

1 M. c. Norsk „ 15 Lødrup.

3 F. a. og b. (Nr. 1 og 3) Kl. 9—10 Regning.

Do. Kl. 10¹/₂—12 Religion.

2 F. a. og b. (Nr. 2 og 4) Kl. 9—10 Regning.

Do. Kl. 10¹/₂—12 Religion.

1 F. a. og b. (Nr. 6 og 5) Kl. 9—10 Norsk.

Do. Kl. 10—11 Regning.

Do. Kl. 11—12 Religion.

Inspektion 3³/₄—4 i 2 Et. Schollert.

3 R. G. } Naturlære Nr. 27 Johannesen.
2 R. G. }

5 M. E. a. 2 Naturlære „ 23 Dietrichson.

4 M. L. 2 Historie og

Geografi „ 17 Lyche.

4 M. E. a. 2 Naturhist. „ 21 Høyer.

4 M. E. b. 2 Historie

og Geografi „ 22 Digre.

3 M. b. Geografi „ 16 Dahl.

3 M. c. Naturhistorie „ 18 Paulsen.

2 M. a. Religion „ 19 Schollert.

1 M. b. Geografi „ 20 Steenstrup.

Torsdag 6te Juli.

Formiddag.

Inspektion 8 ³ / ₄ —9 i 2 Et.	Færden.
Inspektion 8 ³ / ₄ —9 i 1 Et.	Nilssen.
6 L. 1 Religion	Nr. 28 Brun.
6 L. 2 Latin	„ 30 Schmidt.
5 L. 1 Græsk	„ 20 A. E. Eriksen.
3 R. G. Mathem.	„ 24 Færden.
2 R. G. Tysk	„ 27 Voss.
1 R. G. Engelsk	„ 22 Lyche.
6 M. E. 1 Engelsk	„ 19 E. Nicolaysen.
5 M. L. 2 Latin	„ 16 Aars.
5 M. E. a. 1 Religion	„ 19 Sønnichsen.
4 M. L. 2 Latin	„ 17 Dahl.
4 M. E. a. 1 Math.	„ 21 Høyer.
3 M. b. Tysk	„ 13 Kulsberg.
3 M. c. Regning	„ 14 Nilssen.
2 M. b. Geografi	„ 11 J. A. Eriksen.
2 M. c. Naturhist.	„ 12 Paulsen.
1 M. a. Religion	„ 7 Steenstrup.
1 M. c. Regning	„ 15 F. Hansen.

Eftermiddag.

Inspektion 3 ³ / ₄ —4 i 2 Et.	Sønnichsen.
Inspektion 3 ³ / ₄ —4 i 1 Et.	Steenstrup.
1 R. G. Naturlære Nr. 16	Dietrichson.
6 M. L. 1 Religion	„ 18 Brun.
6 M. L. 2 Mathem.	„ 27 Johannesen.
6 M. E. 2 Fransk	„ 19 K. Nicolaysen.
5 M. E. a. 2 Religion	„ 23 Sønnichsen.
5 M. E. b. Tysk	„ 22 E. Nicolaysen.
4 M. L. 1 Historie og	
	Geografi „ 17 Lyche.
4 M. E. a. 2 Mathem.	„ 21 Høyer.
4 M. E. b. Naturhist.	„ 20 Paulsen.
3 M. a. Geografi	„ 8 Dahl.
2 M. a. Geografi	„ 10 Schollert.
1 M. b. Tysk	„ 9 Steenstrup.

Skolens Aarsfest holdes Lördag den 8de Juli Kl. 12 Middag i Gymnastiksalen.

Til at overvære Examens mundtlige Del og Aarsfesten indbydes herved enhver, hvem Skolens Gjerning maatte interessere.

Ferierne varer til Lördag den 19de August Kl. 10 Formiddag.

De til 1ste Forberedelsesklasse indmeldte Disciple möder Lördag den 19de August Kl. 12 Formiddag; de övrige nye Disciple möder til Optagelsespröve Fredag den 18de August Kl. 9 Formiddag.

Kristiania i Mai 1876.

J. Aars. P. Voss.

Oversigt over Fagenes Fordeling mellem Lærerne i Skoleaaret 1875-1876.

(De ved hvert Fag tilføiede Tal betegner det ugentlige Timetal).

	Latin-Afdelingen.																		Klasseforstander
	Religion.	Norsk.	Tysk.	Latin.	Græsk.	Engelsk.	Fransk.	Historie.	Geografi.	Naturhistorie.	Naturlære.	Regning.	Mathematik.	Tegning.	Skrivning.	Sang.	Gymnastik og Vaabenøvelser ⁹⁾ .		
Latin-Afdelingen.	6 L.	Brun 2	Weisse 3	Voss 1	Schmidt 9	Schmidt 6		Voss 3	Schjøth 2	Schjøth 1			Høyer 4					Wang 5	Schmidt.
	5 L.	Brun 2	Weisse 3	Voss 1	Weisse 9	A. E. Eriksen 8		K. Nicolaysen 3	Schjøth 2				Eliassen 3						Weisse.
	6 M. L.	Brun 2	A. E. Eriksen 3	E. Nicolaysen 4	A. E. Eriksen 8			K. Nicolaysen 2	Schjøth 3	Johannesen 1			Høyer 3		Johannesen 5				A. E. Eriksen.
	5 M. L.	Brun 2	Schneider 3	E. Nicolaysen 3	Aars 7			K. Nicolaysen 3	Weisse 2	Schjøth 2			Høyer 3		Høyer 5		Hansen 1		Aars.
4 M. L.	Hval 2	Schneider 3 Isachsen 1	Lyche 4	Schjøth 8				G. Storm 2	G. Storm 2	Høyer 2			Johannesen 5		Wang 1	Hansen 1	Wang 5	Schjøth.	
Real-Afdelingen.	3 R. G.	Odland 1	A. E. Eriksen 5 ¹⁾				E. Nicolaysen 3	J. Storm 4	Weisse 4 ²⁾	Johannesen 1	Høyer 2	Johannesen 5 ³⁾	Færden 4	2 Timer ⁴⁾				Wang 5	Johannesen.
	2 R. G.				Voss 1					Høyer 2	Høyer 1		Hølst 6			Hølst.			
	1 R. G.	Odland 1	Schneider 3	Lyche 1		Lyche 3	Lyche 5	Weisse 3	Høyer 2	Dietrichson 2	Dietrichson 3	Hølst 5							Lyche.
	6 M. E.	Odland 2	Dahl ⁵⁾ 3	E. Nicolaysen 4			E. Nicolaysen 5	K. Nicolaysen 4	Schjøth 3	Schjøth 1		Dietrichson 3	Dietrichson 5	Johannesen 1					E. Nicolaysen.
	5 M. E. a.	Sønnichsen 2	Sønnichsen 3	Schram 5			Schram 5		G. Storm 3	G. Storm 2		Dietrichson 3	Johannesen 5	Johannesen 1	Wang 1	Hansen 1 ⁶⁾			Johannesen.
	5 M. E. b.	Odland 2	Schneider 3	E. Nicolaysen 5			Lyche 5		G. Storm 3	G. Storm 2		Dietrichson 3	Dietrichson 5	Færden 1	Wang 1				Dietrichson.
	4 M. E. a.	Sønnichsen 2	Sønnichsen 3 Isachsen 1	Lyche 5			Lyche 5		Schjøth 2	Schjøth 2	Høyer 2			Høyer 5	1 Time	Wang 2	Hansen 1 ⁷⁾		
4 M. E. b.	Hval 2	Hval 3 Isachsen 1	Schram 5			Schram 5		Schjøth 2	Schjøth 2	Paulsen 2		Johannesen 5	1 Time	Wang 2				Schram.	
Fælles-Afdelingen.	3 M. a.	Steenstrup 2	Sønnichsen 3 Isachsen 2	Sønnichsen 6					Dahl 2	Dahl 2	Høyer 2		Nilssen 5		2 Timer	Wang 2	Hansen 1		Sønnichsen.
	3 M. b.	Hval 2	Hval 3 Isachsen 2	Hval 6					Dahl 2	Dahl 2	Paulsen 2		Nilssen 5		2 Timer	Wang 2			Hval.
	3 M. c.	Steenstrup 2	Dahl 5	Voss 6					J. A. Eriksen 2	J. A. Eriksen 2	Paulsen 2		Nilssen 5		2 Timer	Dahl 2			Dahl.
	2 M. a.	Schollert 3	Schneider 5	Schneider 4					J. A. Eriksen 3	Schollert 2	Paulsen 2		Nilssen 4		2 Timer	Wang 2	Hansen 2		Schneider.
	2 M. b.	Hval 3	Hval 5	Hval 4					J. A. Eriksen 3	J. A. Eriksen 2	Paulsen 2		Holler 4		2 Timer	Thorsen 2			Hval.
	2 M. c.	Odland 3	Hofgaard 5	Hofgaard 4					Odland 3	Odland 2	Paulsen 2		Nilssen 4		2 Timer	Thorsen 2			Hofgaard.
	1 M. a.	Steenstrup 3	Hofgaard 5	Hofgaard 5 ²⁾					Dahl 3	Dahl 3			Holler 4			Thorsen 3			Hofgaard.
	1 M. b.	Schollert 3	Steenstrup 5	Steenstrup 5 ²⁾					Nilssen 3	Steenstrup 3			Nilssen 4			Thorsen 3			Steenstrup.
	1 M. c.	Schollert 3	Lødrup 5	Lødrup 5 ²⁾					Dahl 3	Dahl 3			Hansen 4			Thorsen 3			Lødrup.
	3 F. a.	Frk. Jensen 3	Frk. Jensen 8						Frk. Jensen 3	Frk. Jensen 3			Frk. Jensen 4			Frk. Jensen 3			Frøken Jensen.
	3 F. b.	Hansen 3	Hansen 8						Hansen 3	Hansen 3			Hansen 4			Thorsen 3			Hansen.
	2 F. a.	Frk. Hoelstad 3	Frk. Hoelstad 9							Frk. Hoelstad 3			Frk. Hoelstad 5			Frk. Hoelstad 4			Frøken Hoelst.
	2 F. b.	Schollert 3	Schollert 9							Schollert 3			Schollert 5			Thorsen 4			Schollert.
1 F.	Paulsen 3	Paulsen 9										Paulsen 6			Paulsen 6			Paulsen.	

¹⁾ Deraf 2 à 3 Timer til Oldnorsk.

²⁾ I 1ste Halvaar ikke Tysk, derimod 10 T. Norsk.

³⁾ Deraf 3 T. fælles for begge Klasser, 1 T. særskilt for 3 R. G.

⁴⁾ Deraf 3 T. fælles for begge Klasser, 2 T. særskilt for 3 R. G.

⁵⁾ Deraf 1 Time fælles for alle tre Klasser, 1 T. særskilt for 3 R. G. Da en Tegnelærer-Post endnu ikke er besat, opføres for vedkommende Klasser kun Timetallet i dette Fag.

⁶⁾ Sammen med 5 M. L.

⁷⁾ Sammen med 4 M. L.

⁸⁾ I Vaabenøvelser (Exercitie) danner 4 M. ét Parti, de højere Klasser et andet; hvert Parti har 3 Timer om Ugen. I 5 og 6 L. og 1-3 R. anvendes de 2 til Gymnastik opførte Timer væsentlig til Hugning og Fegtning. I Gymnastik har følgende Klasser Undervisning i Fællesskab:

1) 5 og 6 L. og 1-3 R. G. 2) 6 M. L. og E. og 5 M. L. og E. 3) 4 M. L. og E. 4) 3 M. og 2 M. a og b. 5) 2 M. c. og 1 M.

⁹⁾ Af de to S. 62 nævnte Lærerposter er den ene senere besat med cand. mag. B. Dahl.

Oversigt over Fagenes Fordeling mellem Lærerne i Skoleaaret 1875-1876.

(De ved hvert Fag tilføiede Tal betegner det ugentlige Timetal).

Religion.	Norsk.	Tysk.	Latin.	Græsk.	Engelsk.	Fransk.	Historie.	Geografi.	Naturhistorie.	Naturlære.	Regning.	Mathematik.	Tegning.	Skrivning.	Sang.	Gymnastik og Vaabenøvelser ⁶⁾ .	Klasseforstandere.
Brun 2	Weisse 3	Voss 1	Schmidt 9	Schmidt 6		Voss 3	Schjøth 2	Schjøth 1				Hølst 4				} Wang 5	Schmidt.
Brun 2	Weisse 3	Voss 1	Weisse 9	A. E. Eriksen 8		K. Nicolaysen 3	Schjøth 2					Eliassen 3					Weisse.
Brun 2	A. E. Eriksen 3	E. Nicolaysen 4	A. E. Eriksen 8			K. Nicolaysen 2	Schjøth 3	Johannesen 1		Høyer 3		Johannesen 5				} Wang 5	A. E. Eriksen.
Brun 2	Schneider 3	E. Nicolaysen 3	Aars 7			K. Nicolaysen 3	Weisse 2	Schjøth 2		Hølst 3		Høyer 5		Hansen 1			Aars.
Hval 2	Schneider 3 Isachsen 1	Lyche 4	Schjøth 8				G. Storm 2	G. Storm 2	Høyer 2			Johannesen 5		Wang 1	Hansen 1	Wang 5	Schjøth.
} Odland 1	} A. E. Eriksen 5 ¹⁾					} E. Nicolaysen 3	} J. Storm 4	} Weisse 4 ³⁾	Johannesen 1	Høyer 2	} Johannesen 5 ²⁾	Færden 4	} 2 Timer ⁶⁾			} Wang 5	Johannesen.
			Høyer 2	Høyer 1	Hølst 6					Holst.							
Odland 1	Schneider 3	Lyche 1			Lyche 3	Lyche 5	Weisse 3	Høyer 2	Dietrichson 2	Dietrichson 3		Hølst 5				Lyche.	
Odland 2	Dahl ⁹⁾ 3	E. Nicolaysen 4			E. Nicolaysen 5	K. Nicolaysen 4	Schjøth 3	Schjøth 1		Dietrichson 3		Dietrichson 5	Johannesen 1				E. Nicolaysen.
a. Sønnichsen 2	Sønnichsen 3	Schram 5			Schram 5		G. Storm 3	G. Storm 2		Dietrichson 3		Johannesen 5	Johannesen 1	Wang 1	} Hansen 1 ⁶⁾	} Wang 5	Johannesen.
b. Odland 2	Schneider 3	E. Nicolaysen 5			Lyche 5		G. Storm 3	G. Storm 2		Dietrichson 3		Dietrichson 5	Færden 1	Wang 1			
a. Sønnichsen 2	Sønnichsen 3 Isachsen 1	Lyche 5			Lyche 5		Schjøth 2	Schjøth 2	Høyer 2			Høyer 5	1 Time	Wang 2	} Hansen 1 ⁷⁾	} Wang 5	Høyer.
b. Hval 2	Hval 3 Isachsen 1	Schram 5			Schram 5		Schjøth 2	Schjøth 2	Paulsen 2			Johannesen 5	1 Time	Wang 2			
Steenstrup 2	Sønnichsen 3 Isachsen 2	Sønnichsen 6					Dahl 2	Dahl 2	Høyer 2		Nilssen 5		2 Timer	Wang 2	} Hansen 1	} Wang 3	Sønnichsen.
Hval 2	Hval 3 Isachsen 2	Hval 6					Dahl 2	Dahl 2	Paulsen 2		Nilssen 5		2 Timer	Wang 2			
Steenstrup 2	Dahl 5	Voss 6					J. A. Eriksen 2	J. A. Eriksen 2	Paulsen 2		Nilssen 5		2 Timer	Dahl 2			Dahl.
Schollert 3	Schneider 5	Schneider 4					J. A. Eriksen 3	Schollert 2	Paulsen 2		Nilssen 4		2 Timer	Wang 2			Schneider.
Hval 3	Hval 5	Hval 4					J. A. Eriksen 3	J. A. Eriksen 2	Paulsen 2		Holler 4		2 Timer	Thorsen 2	} Hansen 2		Hval.
Odland 3	Hofgaard 5	Hofgaard 4					Odland 3	Odland 2	Paulsen 2		Nilssen 4		2 Timer	Thorsen 2			
Steenstrup 3	Hofgaard 5	Hofgaard 5 ²⁾					Dahl 3	Dahl 3			Holler 4			Thorsen 3	} Wang 3		Hofgaard.
Schollert 3	Steenstrup 5	Steenstrup 5 ²⁾					Nilssen 3	Steenstrup 3			Nilssen 4			Thorsen 3			
Schollert 3	Lødrup 5	Lødrup 5 ²⁾					Dahl 3	Dahl 3			Hansen 4			Thorsen 3			Lødrup.
Frk. Jensen 3	Frk. Jensen 8						Frk. Jensen 3	Frk. Jensen 3			Frk. Jensen 4			Frk. Jensen 3			Frøken Jensen.
Hansen 3	Hansen 8						Hansen 3	Hansen 3			Hansen 4			Thorsen 3			Hansen.
Frk. Hoelstad 3	Frk. Hoelstad 9							Frk. Hoelstad 3			Frk. Hoelstad 5			Frk. Hoelstad 4			Frøken Hoelstad.
Schollert 3	Schollert 9							Schollert 3			Schollert 5			Thorsen 4			Schollert.
Paulsen 3	Paulsen 9										Paulsen 6			Paulsen 6			Paulsen.

¹⁾ 2 à 3 Timer til Oldnorsk.

²⁾ Halvaar ikke Tysk, derimod 10 T. Norsk.

³⁾ 3 T. fælles for begge Klasser, 1 T. særskilt for 3 R. G.

⁴⁾ 3 T. fælles for begge Klasser, 2 T. særskilt for 3 R. G.

⁵⁾ 1 Time fælles for alle tre Klasser, 1 T. særskilt for 3 R. G. Da en Tegnelærer-Post endnu ikke er besat, opføres for vedkommende Klasser kun Timetallet i dette Fag.

⁶⁾ 5 M. L.

⁷⁾ 4 M. L.

⁸⁾ Vaabenøvelser (Exercitie) danner 4 M. ét Parti, de høiere Klasser et andet; hvert Parti har 3 Timer om Ugen. I 5 og 6 L. og 1-3 R. anvendes de 2 til Gymnastik opførte Timer væsentlig til Hugning og Fegtning. I Gymnastik har følgende Klasser Undervisning i Fællesskab:

1) 6 L. og 1-3 R. G. 2) 6 M. L. og E. og 5 M. L. og E. 3) 4 M. L. og E. 4) 3 M. og 2 M. a og b. 5) 2 M. c. og 1 M.

⁹⁾ Se to S. 62 nævnte Lærerpøster er den ene senere besat med cand. mag. B. Dahl.